

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI**

**AKARYAKIT İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK RAPORLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK
BİR ARAŞTIRMA**

Mehmet Ferhat ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Tuğçe BORAN

MAYIS - 2024

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AKARYAKIT İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK RAPORLARININ İNCELENMESİNE
YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Ferhat ERDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Halkla İlişkiler ve Reklamcılık

“Bu tez 21/05/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. İdil SAYIMER	Başarılı
Doç. Dr. Simge ÜNLÜ	Başarılı
Doç. Dr. Tuğçe BORAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Mehmet Ferhat ERDOĞAN

21/05/2024

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının tüm sürecinde, bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen, sabır ve özveri ile çalışmalarına katkı sunan değerli danışmanım Doçent Doktor Tuğçe BORAN'a

Yüksek lisans sürecimin tüm aşamasında yardım ve değerli görüşleri ile katlı sunan değerli dostum Mehmet Güney UĞUR'a

Ayrıca, manevi desteklerini her zaman hissettiğim; anneannem Vasfiye AYDIN'a, babam Hüseyin ERDOĞAN'a, annem Fatma ERDOĞAN'a, kardeşim Serhat ERDOĞAN'a, eşi Rümeysa ERDOĞAN'a, yeğenim Bade ERDOĞAN'a en samimi ve içten duygularıyla teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla

Mehmet Ferhat ERDOĞAN

21/05/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK	3
1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı.....	3
1.1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tanımı	5
1.1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Önemi	8
1.1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Alanları.....	10
1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişim Süreçleri.....	14
1.2.1. 1950 Öncesi Dönem.....	14
1.2.2. 1950 Sonrası Dönem.....	16
1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlişkili Yaklaşımlar	19
1.3.1. Klasik Yaklaşımlar.....	19
1.3.2. Modern Yaklaşımlar	20
1.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulama Yöntemleri	22
1.4.1. Sivil Toplum Kuruluşları İle Ortaklık.....	22
1.4.2. Karma Yöntem	23
1.4.3. Doğrudan Amaca Yönelme.....	24
1.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri.....	25
1.5.1. Carroll ’ün Sosyal Sorumluluk Modeli.....	25
1.5.2. David’sin Sosyal Sorumluluk Modeli.....	28
1.5.3. Acherman’ın Sosyal Duyarlılık Modeli.....	30
1.5.4. Sethi’nin Sosyal Sorumluluk Modeli.....	32
1.5.5. Preston ve Post’un Bütünleşik Sosyal Sorumluluk Modeli.....	33
1.5.6. Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli	34
2. BÖLÜM: KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN RAPORLANMASI	37

2.1. KSS Raporlama	37
2.2. KSS Raporlamanın Tarihsel Gelişimi	39
2.3. KSS Raporlamaya Etki Eden Faktörler	42
2.4. KSS Raporlama Standartları.....	44
2.4.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI)	46
2.5. ISO Kapsamındaki Standartlar (ISO 14001, ISO 26000).....	49
2.5.1. ISO 14001	49
2.5.2. ISO 26000	49
2.6. Global Ölçekte Evrensel Standartlar	50
2.6.1. SA8000 (Social Accountability 8000).....	50
2.6.2. AA1000 (Account Ability 1000).....	51
2.6.3. FTSE4Good Dizin Financial Times Stock Exchange (FTSE).....	51
2.6.4. Cares İlkeleri.....	52
2.7. Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması.....	52
3. BÖLÜM: AKARYAKIT İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SOSYAL	
SORUMLULUK RAPORLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR	
ARAŞTIRMA	54
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	54
3.2. Evren Örneklem ve Sınırlılık.....	54
3.3. Araştırmanın Yöntemi	55
3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması.....	56
3.5. Araştırma Soruları	60
3.6. Bulgular	61
SONUÇ	67
KAYNAKÇA.....	70
EK	78
ÖZ GEÇMİŞ	80

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CARES	: Çevreye Karşı Sorumlu Ekonomiler Koalisyonu
CEPAA	: Council on Economic Priorities Accreditation Agency
FTSE	: Financial Times Stock Exchange
GRI	: Küresel Raporlama Sistemi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISO	: International Organization Standardization
KTS	: Kalite Takip Sistemi
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KSSD	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SA	: Social Accountability
SAI	: Social Accountability International
THİD	: Türkiye Halkla İlişkiler Derneği
WBCSD	: World Business Council for Sustainable Development
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Akaryakıt İşletmelerinin KSS ve Sürdürülebilirlik Raporlar Durumları	55
Tablo 2: GRI Raporlama Şablonu (Petrol ve Gaz 2021)	57
Tablo 3: GRI-2 ve GRI-3 Sağlık ve Güvenlik Konu Dağılımları	58
Tablo 4: GRI-2 ve GRI-3 Kültür ve Sanat Konu Dağılımları	58
Tablo 5: GRI-2 ve GRI-3 Toplum-Yasal Sınırlılıklar Konu Dağılımları	59
Tablo 6: GRI-2 ve GRI-3 Çevre-Tarım Konu Dağılımları	59
Tablo 7: GRI-2 ve GRI-3 Çevre-Tarım Konu Dağılımları	60
Tablo 8: İşletmelerin KSS Raporlarının Yıllara Göre Dağılımları	61
Tablo 9: İşletmelerin KSS Konu Başlıklarına Göre Dağılımları	62
Tablo 10: Akaryakıt İşletmelerinin Çevre-Tarım Konularına Göre Dağılımları	62
Tablo 11: Akaryakıt İşletmelerinin Kültür-Sanat Konularına Göre Dağılımları.....	63
Tablo 12: Akaryakıt İşletmelerinin Sağlık ve Güvenlik Konularına Göre Dağılımları	64
Tablo 13: Akaryakıt İşletmelerinin Toplum- Yasal Sınırlılık Konularına Göre Dağılımları	64
Tablo 14: Akaryakıt İşletmelerinin Eğitim-Konusuna Göre Dağılımları	65

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Carroll'ın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi	26
---	----

ÖZET	
Başlık: Akaryakıt İşletmelerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma	
Yazar: Mehmet Ferhat ERDOĞAN	
Danışman: Doç. Dr. Tuğçe BORAN	
Kabul Tarihi: 21/05/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) +80 (ana kısım)
Günümüzde işletmeler küreselleşmenin etkisiyle kurumların misyon ve vizyon değerleri adına çeşitli toplumsal projeler üretmektedirler. Bu çalışmaların temelinde kar elde etme amacı olsa da toplumsal sorunlar üzerinde farkındalık oluşturma ve geniş ölçekli kitlelere iletme çabasıdır. Bu amaçla sosyal sorumluluk projeleri üretir ve farkındalık oluşturma çabası içerisindedirler. Sosyal sorumluluk, işletmelerin kendi hedeflerini gerçekleştirirken toplumsal talep ve beklentilere hassasiyet gösterilme ve bu doğrultuda stratejiler üretme çabasıdır. İşletmeler, sosyal sorumluluk projelerini toplumun her kesimine duyurabilmesi ve kaynak oluşturabilmesi noktasında raporlanmaya ihtiyacı duymaktadırlar. Bu maksatla global ölçekli işletmeler açık, şeffaf ve kurumsal etik değerleri ile örtüşen raporlama çeşitleri kullanmaktadırlar. Bu çalışmada, akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin sosyal raporlama sistemi olan Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative) standartları altında incelenmesine yönelik bir araştırmadır. Bu noktadan hareketle işletmelerin ekonomik sorumlulukları dışında, sosyal sorumluluk projelerinin belirlenmesi amacıyla, akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, küresel raporlama sistemi (GRI) standartları altında incelenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk konuları, Türkiye Halkla İlişkiler Derneğinin belirlemiş olduğu standartlar olarak belirlenmiş olup, Küresel Raporlama Girişimi standartları ise, GRI-2 “Temel Konular” ve GRI-3 “Öncelikli Konular” iki ana başlık altında toplanmıştır. Çalışma kapsamında, 2015-2020 yılları arasında akaryakıt işletmeleri tarafından yayımlanan kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporları içerik analizi tekniği çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda dört akaryakıt işletmesi periyodik olarak KSS ve Sürdürülebilirlik raporlarına ulaşılmış olup, “Aygaz”, “İpragaz”, “Opet” ve “Tüpraş” örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın neticesinde, akaryakıt işletmelerinin küresel raporlama girişimi konularında raporlar sunduğu tespit edilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik, Sosyal Raporlama, İşletme, Küresel Raporlama Sistemi (GRI)	

ABSTRACT	
Title of Thesis: A Research on the Examination of Corporate Social Responsibility Reports of Fuel Enterprises	
Author of Thesis: Mehmet Ferhat ERDOĞAN	
Supervisor: Assoc. Prof. Tuğçe BORAN	
Accepted Date: 21/05/2024	Number of Pages: vii (pre text) +80 (main body)
Today, with the effect of globalization, businesses produce various social projects on behalf of the mission and vision values of the institutions. Although the aim of making a profit is the basis of these studies, they strive to raise awareness on social problems and convey them to large-scale masses. For this purpose, they produce social responsibility projects and strive to raise awareness. Social responsibility is the effort of businesses to be sensitive to social demands and expectations while achieving their own goals and to produce strategies in this direction. Businesses need to be reported in order to announce their social responsibility projects to all segments of the society and to create resources. For this purpose, global-scale enterprises use reporting types that are open, transparent and coincide with corporate ethical values. In this study, it is a research on the examination of corporate social responsibility projects of fuel companies under the standards of the Global Reporting Initiative, which is a social reporting system. From this point of view, in order to determine the social responsibility projects apart from the economic responsibilities of the enterprises, the corporate social responsibility practices of the fuel companies were examined under the global reporting system (GRI) standards. Corporate social responsibility issues have been determined as the standards determined by the Public Relations Association of Turkey, and the Global Reporting Initiative standards are grouped under two main headings: GRI-2 "Key Issues" and GRI-3 "Priority Issues". Within the scope of the study, corporate social responsibility and sustainability reports published by fuel companies between 2015-2020 were examined and evaluated within the framework of content analysis technique. In this context, CSR and Sustainability reports were periodically obtained by four fuel companies, and "Aygaz", "İpragaz", "Opet" and "Tüpraş" were determined as samples. As a result of the study, it has been determined that fuel companies submit reports on global reporting initiatives	
Keywords: Social Responsibility, Sustainability, Social Reporting, Business, Global Reporting System (GRI)	

GİRİŞ

Günümüzde teknolojiadaki hızlı artış kurumların ve işletmelerin pozisyonları gereği takip etmesi gereken önemli bir husustur. Kurumlar teknoloji sayesinde artık bilgiye daha hızlı, kolay ve maliyetsiz ulaşarak kurumsal amaç ve hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir paya sahiptir. Kurumların varoluş felsefesi içerisinde; sadece ticari kazanç sağlayabilmekle beraber toplumsal anlamda sosyal sorumluluk projelerine destek vererek kurumun itibar ve imajına yönelik sürdürülebilir bir strateji yatmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Tüketiciler için tüketim tercihlerini etkileme rolü olan marka, son yıllarda tüketicilerin çevrecilik, sosyal duyarlılık gibi konulardaki bilincinin gelişmesine bağlı olarak tüketim tercihlerinde yeni bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu açıdan topluma yönelik ve sorumluluk içeren faaliyetler işletmenin markaya yüklediği yeni değer ve itibar unsurları rekabet açısından önemli bir araç haline gelmiştir.

Sosyal sorumluluk, işletmelerin gönüllülüğü temelindeki faaliyetler olup literatürde de iş etiği ve gönüllülük boyutu öne çıkarılan bir kavram olarak tartışılmaktadır. Sosyal sorumluluğun kurumsal ilke ve prensiplerde gerçekleştirilmesi olarak kabul edebileceğimiz KSS, işletmelerin sürdürülebilirlik temelinde yürüttüğü ve toplumsal problemlere duyarlı, marka değerini yükselten eylemler bütünü olarak ifade edilebilmektedir.

Araştırma konusunun, akaryakıt işletmelerinin KSS alanında yayınlamış oldukları raporlar ve son yıllarda öne çıkan Küresel Raporlama Girişimi (GRI) standartları oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışma kapsamında, Türkiye’de faaliyet gösteren akaryakıt işletmelerinin 2015 ve 2020 yılları arasında “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” ve “Sürdürülebilirlik” adlarında yayımlanan raporların Küresel Raporlama Sistemi (GRI) kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

KSS, işletmeler için toplumla kurulan iletişimin yeni bir yöntemi olup işletmeyi ve markayı toplum nezdinde doğru bir şekilde konumlandırmak için büyük önem taşımaktadır. Bu maksatla, örneklem dahilinde KSS uygulamalarının hangi alanda gerçekleştirdikleri ve GRI raporlarında KSS uygulamalarına ne ölçüde yer verdiklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi araştırmanın önemini açıklamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılacak olup, elde edilen veriler doküman incelemesi yapılarak ayrıştırılmış ve araştırmaya uygun olarak kategorize edilmesi planlanmıştır.

1. BÖLÜM: KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Bu bölümünde kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ele alınacaktır. KSS'nin tanımı, önemi, tarihsel gelişim süreci, KSS yaklaşımları ve KSS uygulama yöntemleri bu bölümde ele alınan hususlar olarak sıralanabilir.

1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sorumluluk kavramı, bir insanın kendine ya da başkasına davranışları konusunda hesap verme ve yaptıklarının sonuçlarına katlanma yükümlülüğünü ifade etmektedir (Ersöz, 2016: 2). Vural ve Coşkun'a göre sorumluluk, her zaman geçerli olan bir kavramdır ve insanların yanında insan yaşamına, çevreye etkisi olan her kurum ve kuruluş için de benzer şekilde geçerlidir. Bireyler ve kuruluşlar, içinde bulundukları toplumlarla bir etkileşim içerisinde ve attıkları adımların bazı sonuçları başkalarını etkilediği için bu adımların sorumluluğu altındadırlar (2011: 61).

İşletmeler açısından ele alındığında işletmelerin ekonomik amaçlı faaliyetlerinin toplumsal düzene ve yaşama etkileri söz konusudur ve toplumlar işletmelerden etik olarak bu etkiler dolayısıyla sorumluluk almasını beklemektedirler. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramındaki kurumsal sözcüğü tüzel kişiliği olan şirketleri kastetmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk, bireylerin yani yönetici ve iş adamlarının değil, kâr amaçlı örgütlerin sorumluluğuna ilişkin bir kavramdır (Turpçu, 2021: 475).

Kurumsal sosyal sorumluluk, günümüz iş dünyasının en çok karşılaşılan ve tartışılan konularından biridir. Kavramın bu kadar öne çıkmasının başlıca iki nedeni; işletmelerin günümüz toplumunda daha fazla rol üstlenmeye başlaması ve gün geçtikçe artan toplumsal bilinç nedeniyle bu rolün bir tercih değil yükümlülük olarak değerlendirilmesi ile kurumsal sosyal sorumluluğun işletmelere sağladığı rekabet avantajının azımsanmayacak düzeyde olmasıdır. Bu nedenle, işletmeler yalnızca ekonomik performanslarının değil sosyal alanlardaki performanslarının da sürdürülebilir olmasını eskiye göre daha fazla önemsemektedirler (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 60).

Sosyal sorumluluk, üzerinde hassasiyetle durulması, toplumun tüm kesimlerinde (devlet, örgütler, bireyler) önemsenmesi gereken kavramlar arasındadır. Çünkü sosyal sorumluluk yalnızca bireyleri değil, örgütleri ve devletleri de ilgilendiren bağlayıcılığı bir kavramdır. Literatürde de sosyal sorumluluk kavramının toplumun bütün kademelerini içine alacak şekilde ele alındığı, topluma yararlı, toplum çıkarını gözetken eylemler olarak

açıklandığı görülmektedir (Turpçu, 2021: 474). İşletmeler bağlamında sosyal sorumluluğa bakıldığında ise işletmelerin tercihlerinde ve aldıkları kararlarda ortaya koydukları, etik, ahlaki davranışlar olarak değerlendirilmektedir. Bugünün işletmeleri aldıkları kararlarda ve sürdürdükleri faaliyetlerde ahlaki davranmaya özen göstermezlerse toplumun tepkisi ve bazı yaptırımlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Kaya, 2017: 5). Kurnaz ve Kestane'ye göre, küreselleşme sürecinde uygulanan politikalar ve hızla gelişen teknoloji nedeniyle iletişimin hızı oldukça artmış, insanlar arasında etkileşim çoğaldıkça da karşılıklı bir bağımlılık ortaya çıkmıştır (2016: 283). İnsanların refah düzeylerinin daha da yükselmesine yönelik talebi artmakta, bu durum doğal kaynakların ve dünyanın geleceğini tehdit etmektedir. Bu nedenle bireysel sorumluluk alınması sorunun çözümü için yeterli olmamakta, sosyal sorumluluğun kurumsal düzeyde de üstlenilmesi gerekmektedir. Geçmiş dönemlere bakıldığında kurumların bu alanda yüklendiği sorumluluğun hem kaynakların ve kurumların sürdürülebilirliğine hem de başarıya ciddi katkı sağladığı görülmektedir (Argüden, 2007: 37).

Gelişen toplumsal duyarlılığın bir sonucu olarak günümüz işletmeciliğinde sosyal sorumluluk, bir yönetim anlayışı olarak kabul görmektedir. Bu yönetim anlayışının bir parçası olarak sosyal sorumluluk adı altında geniş bir uygulama alanı karşımıza çıkmaktadır (Gürel, 2010: 111). İşletmelerin kurumsallaşmalarının bir sonucu olarak sorumluluk ve sosyal sorumluluk kavramları kurumsal sosyal sorumluluk adı altında ele alınmakta ve işletmenin kurumsal kimlikle sorumluluk üstlenmesini ve paydaşlarına da kurumsallaşmış işletme mantığıyla yaklaşmasını ifade etmektedir. KSS, günümüz işletmeciliğinde rekabet yaratıcı bir özelliktir ve işletmelerin uzun dönemli büyümesinin yanında rekabet edebilmesi, ayakta kalabilmesi ve itibarlı bir kimlik kazanmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Ersöz, 2016: 2).

Avrupa Birliği'nin kurumsal sosyal sorumluluk tanımına bakıldığında; işletmelerin işle ilgili faaliyetlerinde ve paydaşları ile oluşturdukları ilişkilerinde gönüllü olarak yüklendikleri sosyal-çevresel rol ve sorumluluklar olarak açıklandığı görülmektedir. KSS'nin herkesçe kabul edilmiş tek ve kesin bir tanımı bulunmamaktadır ancak en genel şekliyle; işletmelerin etik değerler çerçevesinde ve yasalara uygun olarak karar alma, uygulama ve toplumsal sorunlara saygılı olma davranışı olarak ele alınmaktadır (Battal ve Duyen, 2018: 228; Atay ve Tüzüner, 2018: 272).

Kurumsal sosyal sorumluluk, büyük ölçüde gönüllülük esasında ortaya çıkan bir yaklaşım olup, kurumların öz kaynaklarını hem kendi varlıklarının hem de toplumsal refahın sürdürülebilirliği yönünde kullanılması olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk kurumların, yerel toplumla, çalışanlarıyla ve tüm paydaşlarla ortak bir amaç kapsamında hareket etmesi, daha yaşanabilir bir dünya için üstüne düşeni yerine getirmesi ve bunu için de doğru ekonomi modelini uygulaması olarak açıklanmaktadır (Eren ve Ergü, 2012: 453).

Sanayi Devrimi'nin ardından nüfusun çok hızla bir şekilde artması ve sahip olunan doğal kaynakların israf düzeyinde bir kontrolsüzlük içinde kullanılması çok büyük çevre sorunlarını beraberinde getirmiş, dünyanın ısı hızla artmış ve bu küresel ısınmanın bir sonucu olarak mevsimler değişmiştir. Bu kötü gidişatın aynı zamanda çok hızlı ilerlemesi birtakım çevreleri harekete geçirmiş, çözüm arayışları artmıştır. “Sürdürülebilirlik”, “yeşil ekonomi” ve “temiz enerji” gibi kavramlar da bu süreçte kullanılmaya başlamış, bu kapsamdaki söylemler sıklaşmıştır (Ünüvar, vd., 2018: 21).

KSS kavramı bugün gerek özel gerek kamu kurumlarını, uygulama biçimleri, başvurdukları stratejiler ve evrensel kabuller açısından bağlamakta, yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle tüm kurumlar tarafından önemsenmekte, kurumun maddi olmayan bir değeri olarak kabul görmektedir. KSS ile ilgili güncel yaklaşımlar da bu ön kabulün dayanağını oluşturmakta, KSS uygulamalarının yalnızca bireye ya da topluma değil kurumlara da faydalı olduğu düşünülmektedir (Karataş, 2019: 169).

1.1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tanımı

Kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili olarak üzerinde uzlaşmış net bir tanım bulunmamakla birlikte, kavramın literatürdeki ele alınışına bakarak; hayırseverliğin, çevresel ve toplumsal duyarlılığın, gönüllülüğün ve paydaş haklarına özen göstermenin bir ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir (Tuna vd., 2019: 265-266; Halıcı, 2001: 12). Sosyal sorumluluğun işletmelerin kurumsal kimliğini içerecek şekilde uygulanması olan KSS, işletmelere yönelik yasal beklentilerin ötesindeki sosyal sorumluluk faaliyetleri olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede bir işletmenin gönüllü olarak toplumsal refaha katkıda bulunması, çevre konusuna duyarlı hareket etmesi gibi davranışlar KSS olarak ele alınmaktadır (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015: 364).

İşletmelerin, sosyal sorumluluk alanında ahlaki değerleri ve normları temel alarak, yasal ve ekonomik sınırlar içinde toplumun ihtiyaçlarına uygun faaliyetler sürdürmesi kurumsal sosyal sorumluluk olarak tanımlanmaktadır (Çalışkan, 2010: 5). Bir bütün olarak bakıldığında zaman KSS, oldukça geniş çerçevesi olan bir kavramdır ve işletmelerin ortakların çıkarlarının ötesindeki gönüllü faaliyetlerinin hepsi KSS içine dahil edilebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin doğrudan kâr amacı taşımayan ve topluma karşı üstlenmeleri beklenen sorumluluklar bütünü olarak tanımlanmaktadır. KSS'yi önemseyen ve faaliyetlerini buna uygun olarak gerçekleştiren işletmeler toplum nezdinde daha duyarlı ve güvenilir bulunmaktadır (Kotler ve Lee, 2008: 2-3). Ayrıca, KSS çoğunlukla işletmelerin topluma ve toplumsal sorunlara duyarlılığı gibi bir çağrışım yapmakla birlikte işletmelerin ileriye dönük varlıklarının devamı ve başarısı için de olumlu geri dönüşümleri olan bir kavramı tanımlamaktadır (Lu vd., 2020: 108-109).

İşletmelerin ortaya koyduğu ekonomik faaliyetlerin yalnızca işletmeye değil toplumun tümünün menfaatlerine zarar vermeyecek nitelikte olması KSS'nin kapsamına girmektedir (Fombrun ve Van Riel 1997: 6). Bunun için de işletmelerin, etik, ekonomik ve hukuki kurallar çerçevesinde hem iç hem de dış çevrelerinin beklentilerine hassasiyet göstermesi, stratejilerini oluştururken bunu göz önünde bulundurmaları beklenmektedir (Demir ve Songür, 1999: 150). Çünkü işletmeler toplumun ayrılmaz parçaları arasındadır ve iş dünyası ile sosyal yaşamın iç içe geçmişliği, sosyal sorumluluğu zorunlu hale getirmektedir (Dereköy, 2015: 43).

KSS kavramının teorik olarak ilk kullanımına 1953 yılında Howard Bowen tarafından yayınlanan *Social Responsibilities of the Businessman* (İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları) isimli kitapta rastlanmaktadır (Turpçu, 2021: 476). O tarihten bu yana işletmelerin toplumun değer ve hedefleriyle örtüşen bu faaliyetleri çok sayıda araştırmaya konu edilmiştir. Süreç içerisinde bu faaliyetlerin toplumun yanında işletmeye de değer katan, faydalı olan, kurumsal kimliği güçlendiren faaliyetler olduğu yönünde önemli bir görüş birliği ortaya çıkmıştır (Karatepe ve Ozan, 2017: 81-82; Kaya, 2017: 5).

Bowen'in ortaya attığı düşünceye göre; yöneticiler ya da iş adamları ekonomik faaliyetlerini sürdürürken toplumsal sıkıntıları, sosyal amaçları göz önünde bulundurmalı ve toplum yararına olacak faaliyetler de ortaya koymalıdır (akt. Üner ve Baş, 2018: 307). Bu hassasiyet yalnızca toplumsal faydaya katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda topluma zararlı faaliyetlerin önünün kesilmesine ve toplumsal refah ve

güvenliğin korunarak artırılmasına yarayacaktır. Bowen, işletmelerin topluma ve diğer paydaşlarına yönelik zararlı faaliyetlerden kaçınması gerektiğini belirtmekle birlikte tek başına bunu yeterli bulmamakta, işletmelerin aynı zamanda kurumsal vatandaşlık anlamında olumlu örnek teşkil edecek faaliyetlerde de bulunması ve sorumluluk üstlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Cingöz ve Akdoğan, 2013: 333).

Literatürde yapılmış çok sayıda sosyal sorumluluk tanımının yanı sıra bu alanda uzmanlık kazanmış çok sayıda yazar ve düşünür de bulunmaktadır. Ancak sosyal sorumluluk deyince akla ilk olarak Bowen gelmekte, “İş adamının Sosyal Sorumlulukları Social Responsibilities of the Businessman” adlı eseri (1953) bu alanda bir ilk ve başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Üstünel, 2017: 2).

Kurumsal sosyal sorumluluk; esas itibariyle bir iletişim biçimidir. KSS, bu iletişimde işletmelerin hedeflerine ulaşma sürecinde aynı zamanda toplumun menfaatlerini dikkate alacak şekilde konumlandırılmasını ifade etmektedir. Çünkü günümüzde kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin imajı ve itibarı ile doğrudan ilişkili olup hem işletme faaliyetleri üzerinde hem işletmeye yönelik değerlendirmeler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bir başka deyişle işletmelerin itibarına yönelik bir yönetim anlayışı söz konusu olup bu anlayış, toplumsal değerlere, çalışanlara, kurumsal kimliğe ve vizyona özen göstermeyi diğer paydaşlar adına da sorumluluk almayı öngörmektedir (Özgen, 2007: 1).

Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini genellikle bir iletişim projesi olarak görme eğilimi mevcut olsa da KSS, bir iletişim biçimi olmanın yanında daha kapsamlı olarak bir yönetim anlayışıdır. Bu anlayış sadece iletişim departmanını değil işletmenin bütün birimlerini ilgilendirmekte, etkilemekte ve işletmeler bu anlayış doğrultusunda yapısal değişim geçirmektedir (Gürel, 2010: 111-112). Dolayısıyla KSS, iletişimi de içine alan ancak işletmenin bütün boyutlarını kapsayan daha genel bir yönetim anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşletmeler bir yandan ait oldukları çevreden etkilenirken bir yandan da bu çevreyi etkilemektedir ve bu süreçlerde etkileşim çift yönlü gerçekleşmektedir. Bugün sıkça dillendirilen “sürdürülebilirlik” ya da “yeşil ekonomi” gibi kavramların odağında da çevreye ve topluma karşı duyarlılık yer almakta, işletmelerin faaliyetlerini yerine getirirken bu beklentiye karşılması gerekmektedir. Çünkü işletmelerin sorumluluk çerçevesi bu bağlamda genişlemiş, yarattıkları değerle hem etkileyip hem etkilendikleri

çevreye, sürdürülebilir bir yaşam ve gelecek için olumlu katkı sunmaları, bu sayede kendi geleceklerine de yatırım yapmaları zorunlu hale gelmiştir (Aracı ve Yüksel, 2016: 788). İşletmeler, ait oldukları toplumun ekonomik karakterli unsurları olarak kabul edilmekte, dolayısıyla toplum yararına ve toplumla uyumlu değer üretmeleri, toplumun ortak menfaatlerini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir (Bartol vd., 1994: 103). Bu noktada istenilen uyumun sağlanabilmesi işletmenin toplumla olan iletişim ve etkileşimi ile yakından ilgili olup bunlar arttıkça işletmenin toplum tarafından daha fazla kabul gördüğü ve benimsendiği görülmektedir. Ancak bu karşılıklı bağın güçlenmesi için işletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi, yalnızca kar odaklı olarak tüm paydaşların menfaatlerini koruyup gözetken bir yaklaşımla hareket etmeleri gerekmektedir. KSS, işletmelerin bu katkısının ifadesi olarak açıklanmakta ve önemsenmektedir (Dapi & Phiri, 2015: 8-9).

Gerek ekonomik gerek beşerî kaynaklar belli kişilerin ya da kesimlerin değil toplumun ortak değerleri olup tüketilmesi noktasında ciddi bir sorumluluk gerektirmektedir. Çünkü kaynakların kullanımından doğan sonuçlar da kişileri değil toplumun tamamını etkilemektedir (Camara, 2007: 3). Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk; üretimden tüketime işletmelerin faaliyet gösterdikleri alanların ve süreçlerin tamamında toplum zararına olabilecek her şeyden kaçınma, toplum refah düzeyini yükseltecek uygulamalara ise katkı sağlama olarak tanımlanmaktadır (Top ve Öner, 2008: 98).

Atay ve Tüzüner'e göre, bugünün toplumlarının işletmelere bakış açısı oldukça değişip gelişmiş, insanlar artık işletmelerden yalnızca ürün veya hizmet üretmelerini değil, doğal çevreye ve topluma faydalı sosyal içeriği olan ürün ve hizmetlerle daha bütünsel bir katkı sunmalarını beklemektedir. Bu beklentiye karşılık işletmeler, geleneksel davranış biçimlerinden uzaklaşmakta, faaliyetlerini ekonomik hedeflerinin ötesine taşıyarak çevreyi, sosyal faaliyetleri de içine alan davranışları benimsemektedirler (2018: 272).

1.1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Önemi

Gelinen noktada insanlık, yaşanabilir bir dünya için sürdürülebilirliğin kaçınılmaz olduğunu anlamış, sosyal sorumluluk ise sürdürülebilirliğin en temel gereklerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu gereklilik yalnızca bireyleri değil işletmeleri de bağlamakta, uzun vadede ayakta kalmak ve başarılı olmak için ekonomik hedefleri tutturmanın yeterli olmadığı kabul edilmektedir. Bu nedenle işletmelerin alması beklenen sorumluluk aynı

zamanda kendilerine de olumlu geri dönüşümler sağlamakta, işletmenin geleceğine olumlu katkı sağlarken güvenilirliği artırırken işletmenin imajını güçlendirmektedir (Tuna vd., 2019: 265-266).

Kurumsal yapısı gelişmiş işletmeler de bunun farkında olup faaliyetlerini bu farkındalık çerçevesinde yürütmekte, yönetim süreçlerinde KSS ilkelerini dikkate almaktadırlar (İlic, 2010: 303). KSS, işletmelerin toplumla ilişkisinde ve iletişimini geliştirmekte etkili olan bir özelliğe sahiptir. Çünkü toplum duyarlılık içeren bu faaliyetlere önem verirken toplum nezdinde bu uygulamalar işletmelerin itibarı artmaktadır (Karatepe ve Ozan, 2017: 80).

KSS, kurumsal görüntüyü gerek içeriden gerek dışarıdan oldukça etkilemekte ve gelecekteki görünümüne dair fikir vermektedir. Bu bağlamda, KSS'nin kurumların gelecekteki konumuna ve başarısına yönelik bir ölçü olduğunu söylemek de mümkündür. Bu nedenle kurumlar imajlarını olumlu yönde desteklemek ve öne çıkarmak için KSS uygulamalarına öncelik vermekte, yaklaşımın kurumsal imajlarına yansımaları sağlamaya çalışmaktadırlar. Çünkü artık tüketiciler tercihlerini kendi menfaatlerini de gözetken kurum ya da kurumlardan yana yapmaktadırlar (Söylemez ve Kayabaşı, 2017: 350).

Alkaya, vd.'ne göre, tüketicilerin talep ve beklentileri özellikle çevreye duyarlılık boyutunda artmakta, bu talebe uygun üretilmiş olan ürünleri tercih edilmektedir. Dolayısıyla üreticileri için bu talebi karşılamak bir tercihten öte artık bir zorunluluktur. İşletmeler üretim süreçlerini çevreye duyarlı bir anlayışla yapılandırmakta, bunu tüketiciye imajları üzerinden net bir biçimde aktarmaya, imajlarının bir parçası haline getirmeye özen göstermektedirler. Bu nedenle karşılıklı bir arz-talep ilişkisi söz konusu olup sonuçları açısından her iki taraf için de olumlu ve gereklidir (2016: 122).

Keith Davis'in yaptığı sosyal sorumluluk tanımlarında, (1973) "sosyal sorumluluğun yasanın bittiği yerde başladığı" ibaresinin altı çizilmektedir. Dolayısıyla kurumlar için de sosyal sorumluluk; yasanın zorunlu kıldığı minimum gerekliliklerden fazlası olup, bunun ötesinde alınan sorumlulukları, yapılan girişimleri ifade etmektedir (akt. Carrol, 1999: 277). Gürel ise, insan kaynakları günümüzün öne çıkan kavramlar arasında yer almakta ve kurumların çalışanlarına yönelik sorumluluğu sosyal sorumluluğun önemli bir kısmını oluşturduğuna dikkat çekmektedir (2010: 113-114).

KSS uygulamalarının özellikle sürdürülebilirliğe olan ciddi katkısı, kavramı işletmeler için çok daha önemli hale getirmekte, faaliyetlerin merkezine taşımaktadır. Bu nedenle

işletmeler, çevre, sağlık, eğitim ve toplumu ilgilendiren benzer alanlarda gönüllülük anlayışına dayalı çeşitli projeleri hayata geçirmekte ya da destek vermektedirler (Dinçer ve Özdemir, 2013: 32). İşletmelerin bu sosyal sorumluluk davranışlarında tüketicilerin verdikleri tepkiler de önemli rol oynamakta, sorumluluk almayan ya da toplumsal çıkarlara duyarlılık göstermeyen işletmelerin boykot edilme ihtimali bulunmaktadır. Bu ihtimal işletmeleri sorumlu davranmaya ve bunu topluma göstermeye sevk etmektedir. Yapılan araştırmalar, KSS uygulamalarına önem veren işletmelerin bu uygulamaları ile ürettikleri ürünler arasında ortaya çıkan bağlılığın tüketicilerin gözündeki işletme imajını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu olumlu etkileşimin gerçekleşebilmesi için işletmenin KSS uygulamalarına başlamadan önce sahip oldukları imajın iyi ya da en azından kötü olmaması gerekmektedir (Öcel ve Özkurt, 2019: 138).

Bugün tüm dünyada çok sayıda, yatırımcı, fon sahibi ya da finansörün bir işletmeye yatırım yapma kararı almadan önce o işletmenin geçmiş dönemlerden itibaren ortaya koyduğu sosyal sorumluluk performansını incelemekte ve analiz etmektedir. Bu nedenle dünyanın her yerinde işletmeler bu gerçekliğin farkında olup, sosyal sorumluluk üstlenmenin önemini ve etkisini kabul etmiş durumdadırlar (Üstünel, vd., 2017: 3).

1.1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Alanları

Kurumların sosyal sorumluluk alanları en genel çerçevede ‘örgüt içi’ ve ‘örgüt dışı’ olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bir diğer sınıflamada bu alanlar “birincil çıkar grubu” ile “ikincil çıkar grubu” şeklinde yapılmakta; birincil çıkar grubunun kapsamına, müşteriler, hissedarlar, tedarikçiler ve yatırımcılar dahil edilirken ikincil çıkar grubunun kapsamına; örgüt faaliyetlerine doğrudan katılmayan ancak bu faaliyetlerinden dolaylı olarak etkilenen gruplar (devlet, sendikalar, meslek odaları ve yerel yönetimler, vb.) dahil edilmektedir (Karataş, 2011: 1173).

İşletmeler her ne kadar toplumsal refahın ve sorunların önemli paydaşları olsalar da en öncelikli ve asıl varlık nedenleri kar beklentisi olup varlıklarını sürdürme amacıyla hareket etmektedirler. Bu nedenle KSS’nin işletmelerde daha fazla önemsenmesine ve artırılmasına yönelik en etkili yöntemin sadece tüketiciler tarafından değil çalışanlar ve diğer paydaşlar tarafından da talep edilmesi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda KSS’ye yönelik toplumsal talebin işletmelerin bu yöndeki adımları açısından en önemli motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir (Koca, 2016: 3).

Kurumsal sosyal sorumluluğun kapsamına; işletmelerin geleceğe yönelik uzun vadeli değerler yaratması, yönetim süreçlerinde yalnızca ekonomik unsurlara değil sosyal unsurlara, çevrenin korunmasına yer verilmesi ve kurumsal kararlarda sürdürülebilirlik ilkelerinin dikkate alınması gibi hususlar girmektedir (Aytekin ve Erol, 2018: 870). Ayrıca kurumsal faaliyetlerde ekolojik çevreye özen gösterilmesi gerek tüketicilerin gerek çalışanların haklarının gözetilmesi ve kaynakların akıllıca kullanılması da beklenmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk; çevresel, sosyal ve ekonomik olarak başlıca üç boyutta ele alınmakta, kurumların toplumun refah düzeyinin artırılmasına ve sürdürülebilir bir ekonomiye yaptıkları katkıyı kapsamaktadır (Yapraklı, vd., 2017: 135). World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)/ Sürdürülebilir Kalkınma Dünya İş Konseyi, işletmelerin yasaların gerektirdiği zorunluluklar haricinde faaliyette bulunulabilecek sosyal sorumluluk alanlarını aşağıdaki şekilde sıralamaktadır;

“Kurumsal yönetim ve ahlak

Sağlık ve güvenlik

Çevreye ait sorumluluklar

Temel çalışma standartlarını içeren insan hakları

İnsan Kaynakları ve yönetimi

Toplumsal katılım, kalkınma ve yatırım

Yerel halka saygı ve kaynaşma

Kurumsal hayırseverlik ve çalışanların gönüllülüğü

Müşteri tatmini ve adil rekabet prensiplerine bağlılık

Rüşvet ve yozlaşmaya karşı önlemler

Hesap verilebilirlik, şeffaflık ve performans raporlama

Ulusal ve uluslararası tedarikçilerle ilişkiler” (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015:

368-369).

WBCSD’nin sürdürülebilirlik kavramını da dikkate alarak kurumsal sosyal sorumluluk alanlarına ilişkin oluşturduğu listeye bakıldığında zaman, oldukça geniş bir etkinlik alanı karşımıza çıkmaktadır.

KSS, kurumların ‘sorumluluk’ kapsamında ortaya koyduğu davranışların tümü olarak ele alındığında uygulama alanı da oldukça geniş kapsamlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle; hammadde seçiminden üretim süreçlerinin tümünü kapsayan, toplumsal çıkarlara yönelik yapılan yatırımlardan, AR-GE çalışmalarına uzanan oldukça geniş bir alan söz konusu olmakta, kurumların, bu süreçlerin hepsiyle ilgili olarak yüklendikleri

sosyal sorumluluğu paydaşlarına yansıtılmaları beklenmektedir (Gürel, 2010: 111-112). Diğer yandan çok geniş kapsamlı olmakla birlikte KSS'nin başlıca alanları; eğitim, sağlık, toplumsal sorunlara ve çevreye destek olarak genellemekte; bu kapsamda kurumların, toplumun refah düzeyini yükseltmek, istihdam yaratmak, yaşamı kolaylaştırmak, bölgesel kalkınmanın önünü açmak, toplum güvenliğine katkıda bulunmak, üretim süreçlerinde çevreyi korumaya odaklı olmak, kültür varlıklarının korunmasını, geleceğe aktarılmasına destek olmak ve toplumu eğitip bilinçlendirmek gibi sorumlulukları yüklenmesi beklenmektedir (Gürel, 2010: 118).

Bugünün ekonomilerinde kurumsal performanslar ölçülürken de yalnızca finansal göstergelere değil, kurumların ortaklarına, yatırımcılarına, sürdürülebilirlik performanslarına ve şeffaflık düzeylerine de bakılmaktadır. Bu kriterleri sağlayan kurumlar hem kendileri hem de paydaşları için sürdürülebilir ve başarılı kurumlar olarak kabul edilmektedir (Horasan ve Aktaş, 2021: 268).

KSS, kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımının sosyal boyutunu tanımlamakta, kurumlar hem kendileri hem de toplumun geri kalanı için faaliyetlerini sosyal sorumluluk kapsamında gerçekleştirmektedir. Bunun için öncelikle işletmelerin kendi faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sosyal olumsuzlukların bilincinde olması ve bunları en aza indirmek için gerekli düzenlemeleri, girişimleri yapması gerekmektedir. Bir başka deyişle işletmeler, sosyal etkilerinin farkında olup bu etkiyi olumluya çevirmekle mükelleftirler (Tüm, 2014: 62).

KSS'nin alanlarını başlıca dört grupta sınıflayan Carroll bu sorumluluk alanlarını şu şekilde açıklamıştır (akt. Ersöz, 2016: 5-6);

- Ekonomik Sorumluluklar; Kurumların en öncelikli sosyal sorumluluk alanı ekonomidir. Toplumların başlıca ekonomik birimleri olan işletmeler, mal ve hizmet üretmekte, üstlendikleri diğer rol ve sorumlulukların merkezinde ekonomi yer almaktadır.
- Yasal Sorumluluklar; Kurumsal sosyal sorumluluğun temelinde toplumsal fayda yer almakta ve bu sorumluluğun yasal sınırları devletler tarafından çizilmektedir. Devlet, temel kurallar ve kanunlar çerçevesinde işletme faaliyetlerinin alanını belirlerken toplumsal rol ve sorumluluklarının alt sınırını da çizmektedir.
- Etik Sorumluluklar; Ekonomik ve yasal sorumluluklara ek olarak etik sorumluluklar, toplumun kurumlara yönelik KSS beklentisinin etik boyutunu ifade etmektedir. Etik

sorumlulukların kapsamı ya da neyin ne kadar etik olduğuna dair tartışmalar devam etmekle birlikte toplumlar, yasal zorunluluk arz etmeyen bu etik sorumlulukları kurumlardan beklemekte, talep etmektedirler.

- Gönüllü Sorumluluk; Gönüllülük esasına dayanan bu sorumluluk, kurumlar için yasal ya da etik sorumluluklardan daha az bağlayıcı olup tamamen kurumun kendi inisiyatifi olarak değerlendirilmektedir.

KSS ile ilgili olarak, Model Hay, Gray ve Gates'in geliştirdiği üç aşamalı modele bakıldığında; modelin birinci aşamasında, kurumun farkındalığının, ikinci aşamasında bu farkındalık kapsamında kurumun çözüm için harekete geçme bilincine ulaşmasının, üçüncü ve son aşamasında ise çözüme yönelik kaynakların kullanması için kurumun karar aşamasının yer aldığı görülmektedir. Bu aşamaların her biri çevresel sorunlarla ilişkilidir ve işletmenin kendi iç çevresi ile onu kuşatan dış çevresini ifade etmektedir. İşletmeler faaliyetlerini devam ettirirken hem iç hem de dış çevrede kendilerine bağlı sonuçların farkında olmakla ve buna uygun düzenlemeleri hayata geçirmekle mükelleftirler. Bir başka deyişle; kurumsal çıkarların toplumsal çıkarlarla çatışmaması, uyumlu olması gerekmektedir. Bu uyumun kapsamına, kurumların, iç ve dış çevresinde bulunan tüm paydaşlar girmektedir (Yemişçi, 2010: 132-133).

Paydaş teorisi, işletme yönetimlerinin sorumluluk alanlarını tartışan teoriler arasında yer almaktadır. Freeman (1984) bu konudaki görüşünü; işletmenin hedefine ulaşırken gerçekleştirdiği faaliyetlerinden etkilenen bireyler ile gruplar o işletmenin paydaşlarıdır şeklinde açıklamış ve işletme yönetiminin tüm paydaşlara karşı sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Grunig ve Repper'a göre, paydaşlık teorileri arasında bazı yaklaşım farklılıkları olabilmekte, sözgelimi; "normatif paydaşlık teorisin"de cevap aranan temel soru "neden paydaş çıkarlarını göz önüne almalıyız" iken "betimleyici paydaşlık teorisi"nde "şirketler paydaşların çıkarlarını nasıl göz önüne alır" sorusuna cevap aranmaktadır (2005: 140). "Araçsal paydaşlık teorisi"nde çıkış noktası "paydaşların çıkarlarını gözetmek faydalı mıdır" sorusudur (Aşçıgil, 2011: 31).

KSS'nin doğrudan ilişki içinde olduğu alanlardan biri de insan kaynakları yönetiminin kapsamına giren 'iş sağlığı ve güvenliği' alanıdır. İş sağlığı ve güvenliği, günümüzde çalışanların, fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda iyilik hallerinin korunması için yapılan çalışmaların tümünü ifade etmektedir. Özellikle risk faktörlerinin ve önleyici altyapının zayıf ya da yetersiz olduğu işletmelerde İSG'ye verilen önemin artırılması gerekmekte,

buna yönelik uygulamaları hayata geçirmek işletmenin sosyal sorumlulukları kapsamına girmektedir (Atay ve Tüzüner, 2018: 276).

1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişim Süreçleri

1.2.1. 1950 Öncesi Dönem

KSS'nin gelişim sürecine bakıldığında son derece eskiye dayandığı ve ilk ortaya çıkışının Platon ile olduğu görülmektedir. Deneçli'ye göre, sosyal sorumluluğu her şeyin ötesinde topluma karşı yerine getirilmesi gereken bir ödev olarak tanımlayan Platon, yönetim kademelerinde görevli olanların ekonomik meselelere yaklaşımında kişisel çıkarların değil toplumsal çıkarların öncelikli olması gerektiğini vurgulamış, bu bilinçle ve etik anlayışla hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (2015: 316). 18. yüzyıl ise yaşanan sanayi devriminin de etkisiyle bireysel çıkarların korunmasının yolunun toplumsal çıkarların korunmasından geçtiğinin anlaşıldığı bir dönem olmuş, toplumsal fayda, bireysel faydaya paralel olarak gözetilmeye başlamış, insanlar ticarete atılırken bu sosyal sorumluluğun gereklerini de yerine getirmeye özen göstermeye başlamışlardır (Karatepe ve Ozan, 2017: 85-86).

1800'lerin bitmesine yakın işçilerin üretkenliği ve refahı ile ilgili konular sanayicileri daha fazla meşgul etmeye başlamış, yeni oluşan fabrika sistemi nedeniyle işçilerin çalışma koşulları, çocuk ve kadın işçilerin istihdamı konusunda yapılan eleştiriler ABD başta olmak üzere tüm batı toplumlarında artmıştır. Ayrıca reformcuların istihdam uygulamaları ve çalışma koşullarının, yoksulluğa ve işçilerde huzursuzluğa neden olduğu konusunda fikir birliğine varması ve bunu dillendirmesi de sanayicilerin endişelerini artırmış, hayırseverlik faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlamıştır (Gedik, 2020: 279).

Sosyal sorumlulukla ilgili tanım ve uygulamalara M.Ö.18. yüzyıl civarlarında da rastlanmaktadır. Hammurabi Kanunları'nda geçen iş yaşamına yönelik düzenlemelerde kurumsal sosyal sorumluluğa yer verildiği görülmektedir. KSS'yi bugün bildiğimiz anlamda ilk olarak Milton Friedman kullanmış, Bowen ise kavrama son ve modern halini vermiştir (Bozpolat ve Aralan, 2021: 943). Freeman (1984) işletmeyi tanımlarken “yöneticilerin yönetmek için çaba harcadığı bir dizi paydaşlar bağlantısı” ifadesini kullanmış, paydaşı da işletmenin başarısından hem etkilenen hem de bu başarıyı etkileyen kişiler ya da şeklinde tanımlamıştır (Atay ve Tüzüner, 2018: 272).

Sosyal sorumluluk kavramının gündeme gelişinde 1800’lü yıllarla birlikte sayıları artmaya başlayan büyük çaplı işletmelerin rolü büyüktür. Aynı yıllarda baskı yoluyla yapılan “sabit fiyat anlaşmaları” şeklindeki rekabete aykırı uygulamalar devletlerin bazı yasal reformları hayata geçirmesini sağlamıştır. Tarihte yaşanan en büyük ekonomik buhranlardan biri olan “büyük buhran” (1929) başta ABD olmak üzere tüm sanayileşmiş batı ülkelerinde büyük çaplı işsizliğe neden olurken ciddi bir üretim kaybı da yaşanmıştır. Tüm bu sürecin bir sonucu olarak sosyal sorumluluk kavramının öne çıkmış ve hızla gelişmiştir (Halıcı, 2001: 12).

Kurum-toplum ilişkisine yönelik tartışmaların kaynağı oldukça eski zamanlara dayanmakta, ancak bu tartışmaların kavramsal bir çerçevede ve teoriler üzerinden ele alınışının 1950’li yıllarda başladığı görülmektedir. 1960’lara gelindiğinde ise KSS’nin tanımı daha açık bir biçimde yapılmış; işletmelerin gerek ekonomik gerek teknik ihtiyaçlarının ötesinde şekillenen ve toplumsal faydaya yönelik faaliyetler bütünü olarak ele alınmaya başlamıştır (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015: 365).

Bugün bildiğimiz anlamdaki sosyal sorumluluk düşüncesi ve buna bağlı uygulamaların temeli bu anlamdaki geçmiş düşünce süreçlerine dayanmaktadır. Bu konudaki örneklerin izi çok eski zamanlara kadar sürülebilme, antik medeniyetlerin tarımla ve avcılıkla uğraşan toplumlarının temel yaşam kurallarında var oldukları görülmektedir. Zaman içinde tarihten süzülüp gelen bu düşünce birikimi, 1920’li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan yönetim bilimi ile modern dünyadaki anlam ve işlevine kavuşmuş, işletmeciliğin toplum yaşamıyla keşisen ahlaki boyutunda konumlanmıştır. 1920-1950 yılları arasında ticari faaliyetlere yönelik bazı standartlar getirilmiş, bu çerçevede belirlenen iş ve meslek ahlakına ilişkin ilkeler benimsenmeye başlamıştır. Meslek sayılarının hızla artması da bunda etkili olmuş, mesleklerin ve buna bağlı faaliyetlerin toplum yaşamına olan etkileri ile buna karşı yüklenilmesi gereken sorumluluklar tartışılmaya açılmıştır. Bu tartışmalarla başlayan sürecin bir neticesi olarak iş ahlakı yalnızca bireyleri değil kurumları da bağlayan bir boyutta ele alınmaya başlamıştır. Aynı süreçte iş ahlakı özerklik kazanarak, iktisat, din ve felsefeden bağımsız bir biçimde bilime konu olmaya başlamıştır. Durkheim, “Meslek Ahlakı” adlı eserinde (1937) ekonominin ahlakla olan ilişkisini ele alarak sosyal sorumluluk yaklaşımının gelişim sürecine önemli katkı sağlamıştır (Yemişçi, 2010: 107-109). Howard R. Bowen ise “İş Adamının Sosyal

Sorumlulukları” adlı eseri ile sosyal sorumluluk kavramının modern çağını başlatan kişi olarak kabul edilmektedir (Bozpolat ve Aralan, 2021: 943).

Sanayi Devrimi ile birlikte toplumsal yapı hızla değişmiş, buna paralel olarak toplumsal sorunlardaki artış da hızlanmıştır. Bu sorunların en önemlisi ise toplumların ortak değeri olan doğal çevrede ortaya çıkan tahribat, kirlilik ve kaynakların israf edilerek tükenme noktasına getirilmesidir. Bu olumsuz gidişata bir tepki ve çözüm önerisi olarak ortaya çıkan sürdürülebilirlik yaklaşımı, bireysel bir yaklaşım olmanın ötesine geçerek kurumların da meseleye müdahil olduğu bir sosyal sorumluluk alanı haline gelmiş, KSS, işletmelerin bu alandaki tutum ve faaliyetlerinin ifadesi olarak kavramsallaşmıştır (Ali vd., 2021:2-3).

1.2.2. 1950 Sonrası Dönem

1950’ler kitle üretiminin önemli ölçüde arttığı ve yaygınlaştığı yıllar olmuş, ekonomiler de buna paralel olarak hızla büyümüştür. Davis (1960)’e göre, bu süreç hem ulusal hem uluslararası ölçekte birçok büyük şirketin doğmasına zemin hazırlamış ve üretim arttıkça özellikle büyük kentlerdeki kirliliğin oranı da artmıştır (akt. Gedik, 2020: 279). Ekolojik yaşam zarar görmüş, denge bozulmuş, nükleer atıklardaki ve toksiklerdeki artış, çözüm arayışında olan bireylerle birlikte farklı kesimleri ve sivil toplum kuruluşlarını aynı amaç etrafında birleştirmiştir. Popa ve Salanta’ya göre, bu çözüm arayışları kapsamında işletmelerin de sosyal sorumluluk alması ve toplumsal çıkarları desteklemesi gerektiği sonucunu varılmış, iş ahlakı 1970’lerden itibaren salt bireyleri değil işletmeleri de bağlayıcı bir kavram olarak ele alınmaya başlamıştır (2014: 136). Süreç doğrudan işletmeleri bağlayan ahlak kurallarını ortaya çıkarmış, işletmeler bu ahlak kurallarını benimseyerek topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeyi kabul etmişlerdir. 1980’li yıllardan itibaren işletmeler daha fazla sosyal sorumluluk üstlenmeye başlamış, topluma karşı ahlaki sorumluluk taşımak, bireysel bir tercih olmaktan çıkarak kişilerin ve işletmelerin eşit ve ortak paydası hâline gelmiştir. 1990’larla birlikte enformasyon teknolojisi hızlı bir gelişim sürecine girmiş, endüstri toplumunun yerini bilgi toplumu almaya başlamıştır. Bu yıllarda dünyada yaşanan siyasal gelişmeler (sosyalist rejimin sona ermesi gibi), nüfusun ve iş hacminin aşırı artışı ve çevrenin geri dönüşümü olmayacak ölçüde kirlenmesi iş ahlakına duyulan ihtiyacı artırmış hatta zorunlu hale getirmiştir. Waddock’a göre, 2000’li yıllarda işletmeler, toplumun bu bağlamda artan

hassasiyetini daha fazla dikkate almak durumunda kalmış, tüketici algısında olumsuz bir imajın yerleşmemesi için ekstra çaba göstermeye başlamışlardır. “Şirket vatandaşlığı” söylemi bu sürecin bir sonucu olup sosyal sorumluluğun sınırları ekonomik alanın dışına taşarak sosyal ve çevresel boyutları da kapsayacak biçimde genişlemiştir (2008: 109). Hatta bu son dönemle birlikte KSS, işletmelerin doğasında zaten var olması gereken, işletmelerin birincil görevleri arasında yer alan bir olgu olarak algılanmaya başlamıştır (Yemişçi, 2010: 109-111).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı biliniyor olmakla birlikte, Frank W. Abrams’ın (Standard Oil Company’nin eski yöneticilerinden) 1951 yılında ortaya attığı; işletmelerin faaliyetlerinden dolayı topluma karşı yüklenmeleri gereken sorumlulukları olduğu düşüncesi kavramı daha dikkat çekici hale getirmiştir. Ancak KSS kavramının bugünkü modern anlamını bulması Howard R. Bowen’in “Social Responsibilities of the Businessman” adlı eseri ile olmuştur (Gedik, 2020: 279).

1970’li yıllar KSS alanında işletmelerin yüklenmesi beklenen sosyal sorumluluğun yönetsel çerçevesinin çizilmeye başladığı ve KSS’nin ölçülmeye çalışıldığı yıllar olmuştur. Bu süreçle birlikte “Kurumsal Sosyal Performans” kavramının çerçevesi de genişlemiş, işletmelerin yüklenmesi gereken sorumlulukların kabulünün ötesinde bu sorumlulukların, toplumsal ihtiyaçların neler olduğunun tespit edilmesi ve bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik proje, etkinlik ve performansları da kapsar hale gelmiştir. Kurumsal sosyal performans kavramı, aslınsa sömürge çağından bu yana var olmuş olan sosyal sorumluluk yaklaşımının gelişmiş modern temsilidir (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 62).

İşletmeler için sosyal sorumluluk, 1980’li yıllarda daha ziyade diğer paydaşların çıkarlarının da korumasını olarak algılanmakla birlikte zaman içinde işletmelerin çevreye ve toplumun tüm kesimlerine karşı üstlenmeleri gereken sorumluluk, duyulması gereken hassasiyet olarak görülmeye ve kabul edilmeye başlamıştır (Carroll ve Shabana, 2010: 101). Bugün gelinen noktada toplumlar, çevresel risklerin en aza indirilmesi için işletmelerden daha fazlasını beklemekte talep etmektedir (Arslan, 2016: 197). Sürdürülebilir yönetim yaklaşımı bu noktada gündeme gelmekte, işletmelerin yalnızca kendi ihtiyaç ve beklentilerine değil aynı zamanda toplumun ihtiyaç ve beklentilerine karşı da duyarlı olmaları istenmekte, bu talebe cevap veren işletmelerin yaratacağı artı değerın uzun vadede hem kendileri hem de tüm paydaşları lehine sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir (Özçelik, 2013: 499).

Zaman içinde bireylerin nitelikleri yalnızca müşteri olarak değil, çalışan olarak da değişmiş ve beklentileri farklılaşmıştır. Aynı zamanda memnuniyet algılarını etkileyen faktörlerde de değişme olmuş, bu süreç kurumları farklı davranış kalıplarını benimsemeye yönlendirmiştir. Kurumlar sosyal paydaşlarına yönelik faaliyetlerini yeniden gözden geçirmiş, sınırlarını genişletmiştir. Bu değişim beraberinde, hayır işlemek, kurumsal vatandaşlık, kurumsal etik ve KSS gibi kavramları da getirmiş, birbirlerine yakın kullanılan bu kavramın sınırları daha net belirlenmeye başlamıştır. KSS, kavramı, 1990'lı yıllarla birlikte daha sık kullanılmaya başlamış, AB söylemlerinde KSS kavramını kullanırken, Anglo-Saxon ülkelerin bunun yerine “kurumsal vatandaşlık” kavramını kullanmayı tercih etmiştir (Dinçer ve Özdemir, 2013: 33).

Matten, ve Moon'a göre, işletmeler yönetsel kararlarını alırken geçmiş dönemlerden farklı olarak bugün, karlılık, büyüme ve hisse senetlerinden elde edilen getiriler yanında; sosyal, çevresel, etik, ahlaki, beşerî sermaye ve insan hakları gibi vb. değişkenleri göz önünde bulundurmaktadırlar (2008:41). 1990'lı yıllarla birlikte işletme faaliyetlerinin odağında yalnızca ekonomik hedefler değil, sosyal, çevresel ve toplumsal yanı olan hedefler de yer almaya başlamaktadır (Atay ve Tüzüner, 2018: 22).

Birleşmiş Milletler (BM)'in girişimiyle imzalanan “Küresel İş Birliği Anlaşması” son derece önemli bir adım olup, kurumsal sürdürülebilirliğin küresel ölçekte sağlaması, sosyal sorumluluk anlamında bilincin yükseltilmesi ve usulsüzlüklerle mücadele edilebilmesi için örgütlü bir zeminin hazırlanması sağlamıştır. Herhangi bir yaptırım söz konusu olmamakla birlikte bu sözleşme ile insan haklarının ve çevrenin korunması, çevresel duyarlılığın artırılması, usulsüzlüklerle daha etkili mücadele edilmesi için ortak bir tutumun ve hareketin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır (Karatepe ve Ozan, 2018: 86-87).

KSS kavramının gelişim sürecinde iş dünyasında yaşanan kriz ve skandalların da (Enron, Parmalat, Qwest, WorldCom, ImClone vb.) etkisi olmuş, KSS'nin önemi bu süreçlerde daha iyi anlaşılmıştır. Çünkü toplumun işletmelere ve liderlerine duyduğu güvenin sarsılmasının olumsuz sonuçları ile yüzleşilmiş ve iş ahlakı ile kurumsal sorumluluğun gereği net olarak anlaşılmıştır. Diğer yandan KSS'nin gelişiminde olumsuz süreçler kadar, BM, AB, OECD ve ILO gibi uluslararası kuruluşların öncülük ettiği girişimlerin (insan haklarının, kaynakların, çevrenin ve iş gücünün korunmasına yönelik) etkisi de oldukça büyüktür. (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015: 365-366).

KSS kavramının içeriğini günümüz toplumunda ve iş dünyasında, çalışanların, bireylerin ve toplumda toplumların yaşam kalitesini artırmak, sürdürülebilir ekonomileri desteklemek ve buna yönelik faaliyetler oluşturmaktadır. Ancak, her ne kadar zamanla sınırları ve içeriği netleşmiş ise de bugün hala KSS uygulamalarında istenilen düzeye gelindiğini söylemek çok mümkün gözükmemektedir. Bunun nedeni ise KSS'nin bugün hala çevre ve doğa korumaya yönelik önlemlerin alınmasından ibaret olduğu ve işletmelerin buna uygun faaliyetlerinin yeterli olduğu düşüncesidir. Ancak bu yeterli değildir ve KSS'nin çok daha geniş olan içeriğinin ve uygulama alanlarının gerek işletmeler gerek toplum tarafından daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır (Öcel ve Özkurt, 2019: 136).

1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlişkili Yaklaşımlar

1.3.1. Klasik Yaklaşımlar

Klasik İktisadi görüşe göre; sosyal sorumluluk kavramının temelini Adam Smith'in "Ulusların Serveti" isimli eserinde vurgulanan "işletme yöneticilerinin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri faaliyetler ve buna bağlı olarak toplumun tüm kesimlerine sağladıkları yarar" ifadesi oluşturmaktadır. Eserinde bu yararı "gizli el" olarak tanımlayan Smith, bireysel ya da kurumsal fark etmeksizin kâr amacı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin ortaya çıkardığı toplumsal fayda temelli bu kuvveti, sosyal sorumluluk olarak tanımlamıştır (Top ve Öner, 2008: 99. Bu yaklaşımın çıkış noktası, fiyat mekanizmasının ortaya çıkardığı üretim unsurlarının gerçekçi olduğu ve toplum refahın artırılmasında bu girişimlerin etkili olduğu düşüncesidir (Halıcı, 2001: 13).

Klasik yaklaşım denilince akla ilk olarak en büyük savunucusu olan Milton Friedman gelmektedir. Friedman, KSS alanında işletmelerin temel sorumluluğunun ekonomik alanda olduğunu iddia etmiş, kar elde etme, klasik yaklaşımın temel parametresi olarak kabul edilmiştir (Turpcu, 2021: 476). İşletmelerin KSS kapsamında, insana, topluma ya da çevreye karşı sorumluluklarının göz ardı edildiği klasik yaklaşımda, temel hedef karlılık olup, toplum çıkarlarına mesafeli durulmaktadır (Üner ve Baş, 2018: 307).

Kurumsal sosyal sorumluluk alanında Friedman'ın getirdiği yaklaşım (1962), klasik yaklaşım olarak kabul görmüştür. Klasik yaklaşıma göre; işletmeler karlılık oranlarını artırıcı ve hissedarlarının kazançlarını da mümkün olduğunca en üst seviyeye çıkarmalıdır. Bu yaklaşım günümüzde de bazı bilim insanları tarafından

desteklenmektedir (Demir ve Songür, 1999: 150). Bununla birlikte işletmelerin sorumluluklarının daha fazla değer üreterek hem hissedarlarının hem müşterilerinin hem de çalışanlarının çıkarlarını korumak üzere daha geniş kapsamlı olduğunu savunanlar çoğunluktadır (Battal ve Duyen, 2018: 227).

Kârlılığını artırmayı hedefleyen işletmelerin yeni yatırımlar yaparak ve yeni istihdam alanları oluşturarak topluma dolaylı yoldan faydalı olacağını iddia eden klasik yaklaşım, işletmelerin sahip oldukları kaynakları israf etmeden ve yalnızca kurumsal çıkarları gözeterek kullanması gerektiğini de iddia etmektedir. Çünkü klasik yaklaşıma göre ancak bu şekilde işletmelerin karlılık oranları artacak ve yeni yatırımların yapılabilmesi mümkün olacaktır (Karataş, 2011: 1173).

Klasik yaklaşım KSS'yi açıklarken; kurumların tek sorumluluğunun kazanç elde etmek ve bu kazancın artarak devamlılığını sağlamak olduğuna vurgu yapar. Bu nedenle kurumsal kaynakların başka amaçlar için kullanılmasına sıcak bakılmayan klasik yaklaşımda KSS kurumların kazançlarını artırmaya yönelik unsurlardan biri olarak kabul edilir. Yönetici toplumsal faydaya yönelik bir katkı sunmak isterse de bunu kurum kaynaklarını kullanarak değil bireysel olarak yapmalıdır (Friedman, 1970'ten akt. Ersöz, 2016: 3). Bu kâr odaklı yaklaşımın temelinde “Bir işletmenin kârı üzerinde hak sahibi olanlar kimlerdir?” sorusu yer almakta, klasik yaklaşım bu soruya “bir işletme sadece hissedarlarının gelirlerini maksimize etmek için çalışır.” şeklinde cevap vermektedir. Klasik yaklaşımda hissedarların konumu ayrıcalıklı olup kurumsal kazançtan pay alma hakkı öncelikli olarak onlara tanınmaktadır. Klasik ve Araçsallık yaklaşımının savunucularından olan Milton Friedman, (1970) işletmelerin başlıca sorumluluğunun açık rekabet koşullarında ve hukuki çerçeve içinde hissedarlara-ortaklara kâr sağlamak olduğunu belirtmiş, sosyal sorumluluğun devletin görevleri kapsamında olduğunu ve işletmelerden talep edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Klasik yaklaşım, KSS'nin karmaşık, siyasi, iktisadi ve toplumsal sorunlara neden olabileceğini ve hissedarların çıkarlarının tehlikeye sokabileceğini gerekçe göstererek asıl sorumluluğun adresini hissedarlar-hak sahipleri olarak göstermektedir (Taştan, 2019: 188).

1.3.2. Modern Yaklaşımlar

Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve globalleşmenin etkisiyle dünyada sınırlar giderek yok olmuş, yetişmiş işgücü ve farkındalık artmış, demokrasi tüm dünyada

hâkim sistem olmaya başlamış ve tüm bu gelişmelere bağlı olarak toplum ve kurumlar arasındaki ilişkinin yeni baştan dizayn edilmesi gerekmiştir. Bu durum paydaşların kendi hakları, işletmelerin sorumlulukları konusunda daha duyarlı ve bilinçli olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle son yıllarda kurumsal sosyal sorumluluk iş dünyasında en çok üzerinde durulan konulardan biri olmaktadır (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 60).

Modern Ekonomik yaklaşıma göre şekillenen sosyal sorumluluk modellerine bakıldığında, farklı çıkış noktalarını temel alan farklı modellerin olduğu görülmektedir. Ancak hepsinin üstünde uzlaştığı ortak nokta; işletmelerin yegâne sorumluluğunun kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek olmadığı, toplumsal refahın, faydanın ve güvenliğin sağlanması için de sorumluluk üstlenilmesi gerektiğini belirtmektedir (Top ve Öner, 2008: 103-104). Bugün iş dünyasında da toplumda da modern yaklaşım daha fazla kabul görmekte, KSS'nin toplumun menfaatlerine, sağlığına, doğal çevreye ve işletmelerin uzun vadeli hedeflerine olan olumlu etkisi daha net biçimde anlaşılmaktadır (Turpcu, 2021: 477).

Modern yaklaşım, işletmelerin bu etkilenen kesimlere karşı sorumlulukları olduklarını, KSS olarak adlandırılan bu sorumluluğun işletmelerin faaliyetlerine gerek hukuki ve ekonomik gerekse de gönüllülük ve hayırseverlik anlamında yön verdiğini savunmaktadır. Başka bir modern yaklaşım tanımında KSS, bir işletmenin faaliyetlerini ve politikalarını, ekonomik, hukuki, ahlaki koşullara, çevreye, kurum içi ve kurum dışı tüm paydaşların beklentilerine uygun olarak planlanması olarak tanımlanmaktadır (Ersöz, 2016: 3).

Modern yaklaşımın öne çıkan bazı modelleri (İnsan İlişkileri Yaklaşımı, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları, Modern Yönetim Kuramları, vb.) klasik yaklaşım temelli sosyal sorumluluk kavramında ciddi değişimler ortaya çıkarmıştır. Önce işletmenin kapalı değil açık ve etkileşimli bir yapılanma olduğu kabul edilmiş, 1950'lerle birlikte literatürde KSS'ye yönelik çalışmalar görülmeye başlamıştır. KSS kavramının gösterdiği bu gelişime paralel olarak işletmelerin rolü daha fazla irdelenmiş cevaplar aranmıştır. Paydaş Teorisi ve benzer modern teoriler bu süreçte geliştirilmiş, KSS kavramının modern anlamdaki temelleri atılmıştır. Klasik yaklaşımın savunduğu Pay Sahipleri Teorisi'nin etkisi de Freeman'ın 1984 tarihli "Stratejik Yönetim: Paydaş Teorisi" adlı eserinin ardından azalmaya başlamış, özellikle 1980'lerle birlikte Paydaş Teorisi'nin adı çok daha sık anılmaya başlamıştır (Taştan, 2019: 190).

1.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulama Yöntemleri

1.4.1. Sivil Toplum Kuruluşları İle Ortaklık

Liberal demokratik yaklaşım her ne kadar bireyin önceliğini merkeze alsın da halkın yine halk tarafından ve halk için yönetilmesi noktasında sivil toplum örgütlerinin katılımını istemekte, talep etmektedir. Bu ortak hareket etme kabiliyeti ortak aklın kamusal alanda devreye alınması ile mümkün olmaktadır. Kamusal alan ise bir toplumu ilgilendiren düşünceler ile hakikatlerin dolaştığı, ortaklaşa edinilmiş bilgi birikiminin siyasal eylemlerin alt yapısını oluşturduğu iletişim alanları ile kurumları kapsamaktadır (Terzioğlu, 2022: 1126).

KSS, faaliyetleri büyük oranda vakıflar, yerel yönetimler ya da sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülmektedir. Bu iş birliğinin temeli Hebermas'ın “kamu erki” veya “kamusal alan” şeklinde açıkladığı kamu kurumlarının faaliyetlerine ihtiyaç duyulmadan da toplumsal, huzur, refah ve güvenliğin sağlanmış olması zorunluluğuna dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre; kamu kurumları toplumsal alanlardaki asgari yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftirler ancak, teoride geçerli olsa da pratikte bunun sağlanamadığı durumlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerinin devam ettirilmesi gerekmektedir (Koçak, 2022: 173).

Sivil toplum kuruluşları, faaliyetleri aşamasında toplumsal duyarlılığı dikkate almaları konusunda işletmeler üzerinde bir baskı oluştururken izleyecekleri yollar ve uygulamalar hakkında yol gösterme görevini de üstlenmektedirler. Ayrıca işletmelerin bu yöndeki duyarlı faaliyetlerinin toplum tarafından tanınıp benimsenmesinde de sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamaktadır. Uluslararası platformda daha büyük çaplı ve etkin sivil toplum kuruluşları bulunmakta, bu kuruluşlar zaman zaman düzenledikleri, semineler, ulusal toplantılar ve kurdukları komisyonlarla kamu-özel sektör ortaklıklarını desteklemekte ve her iki tarafta sosyal sorumluluk anlamında farkındalık yaratmaktadır (Şahinolanlar, 2015: 75).

Sivil toplum kuruluşlarını bir baskı unsuru haline getiren şey gerek kişilerin gerek grupların çıkarlarının korunabilmesi için etkileri siyasi iktidarlara kadar örgütlenmeler olmalarıdır. İşçi emekçi sendikaları, meslek kuruluşları, vakıflar, dernekler, dini cemaatler, akademik enstitüler ve çevreci kuruluşlar baskı oluşturarak işleyişi etkileyen sivil toplum kuruluşlarına verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Sivil toplum kuruluşları,

demokratik sistemlerdeki siyasal yaşamın da temel unsurlarından biri olup, gönüllü insanları ortak amaçlar etrafında toplamakta ve herhangi bir kâr amacı gütmeksizin hizmet etmektedirler (Yemişci, 2010: 125-126). Bu nedenle demokrasinin hüküm sürdüğü gelişmiş, endüstrileşmiş toplumlarda sivil toplum kuruluşları ile daha sık karşılaşmakta ve bu demokratik toplumlarda etkinliklerini gün geçtikçe artırdıkları görülmektedir. Bu örgütlenmelerin etkili baskısı yerel yönetimler üzerinde de işe yaramakta, toplumsal duyarlılık ve faydanın görmezden gelinmesi engellenmektedir. Kurumlar için de STK'lar ile dayanışma ve iş birliğe içinde olmanın belli faydaları vardır. Çünkü bazen STK'nın bizzat kendisi toplum tarafından geniş kabul gören, markalaşmış bir örgütlenme olabilmekte, dolayısıyla kurum ya da işletmenin tanınırlığına ciddi katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca STK'lar ilgili oldukları alan hakkında uzmanlık sahibi olduklarından ve gönüllü insan potansiyelleri yüksek olduğundan işletmelerin paydaş ağlarının daha çok genişlemesine de katkı sunmaktadırlar. Bu iş birliğinin olumlu katkıları yanında olumsuz sayılabilecek tek sıkıntısı ise birlikte yürütülen kampanyalarda kampanya mülkiyetinin nasıl ne şekilde paylaşılacağı noktasında yaşanmaktadır (Ural, 2013: 90-91).

Sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde kurumlar ile iş birliği içinde bir ortaklık kuran STK'lar, bir nevi iş ortağı da sayılmakta, sahip oldukları deneyim, bilgi, beceri ve eğitimlerden ortaklık kurdukları kurumlar yararlanmaktadır. STK'lar ile kurumların iş birliğinde bir uygulama planı çerçevesinde hem kurumsal hedefler hem sosyal hedefler, bu hedeflerin gerçekleşmesi için hedef kitle, uygun faaliyet ve stratejiler, roller, sorumluluklar ve bütçeler belirli bir zaman dilimine göre belirlenmektedir (Boran, 2010: 119).

1.4.2. Karma Yöntem

Karma yöntem, STK'larla iş birliği yapmak ile bir sosyal amaca tek başına yönelmek arasında konumlanmaktadır. Kimi zaman işletmenin kaynakları sınırlı olduğundan önerilen faaliyet şekli; sahip olunan bu kaynakların dünyanın tamamını ilgilendiren global bir probleme yönelik olarak değil, işletmenin içinde olduğu toplumun yararına olacak şekilde kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra ülkede faaliyet gösteren başka yardım kuruluşlarıyla iş birliğine yönelik yerel platformlar da önerilmektedir (Ural, 2013: 92-93). Karma yöntem olarak bilinen uygulamalar, işletmelere ister küçük bir STK ile bir

toplumsal bir projeye destek olma, ister bir dernek ile daha önce gündeme getirilmemiş bir alanda ortak kampanya yürüterek marka geliştirme isterse de bu çalışmalara dayalı bir dernek kurulma olanağı sunabilmektedir. İlâveten büyük çaplı bir STK ile özel bir ortaklık kurularak çalışılması da mümkündür (Şahinolanlar, 2015: 96).

Gerek iş dünyasında gerek akademik alanda Kalite Takip Sistemi (KTS) uygulamaları ve yaklaşımı ile ilgili bir karmaşa olduğu görülmektedir. Ancak yine de işletmeler KSS uygulamalarını geliştirmeye ve bu konuda toplumun kendilerinden beklediğini yapmaya çalışmaktadırlar. Bu uygulamalar bazı zamanlarda işletmelerin kendi imkanları çerçevesinde yürütülmekte, bazı zamanlarda ise sponsorluk aktiviteleri ya da sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla kampanyalar şeklinde ortaklaşa yürütülmektedir (Ersöz, 2014: 3-4).

STK'lar büyük çaplı KSS uygulamalarında ve kampanyalarda özel sektör ile ortaklaşa çalışma alanları yaratarak toplum yararına birçok faaliyete katkı sağlayabilmektedirler. Aynı şekilde geniş kitleleri ilgilendiren ve büyük bütçelere ihtiyaç duyulan büyük projelerde STK'ların birden fazla kurumla, ortak hedefler yönünde, ortak hareket etmesi de karma yöntem kapsamına girmekte ve elde edilen olumlu sonuçlar da doğal olarak büyük çaplı olmaktadır (Şahinolanlar, 2015: 96).

1.4.3. Doğrudan Amaca Yönelme

Doğrudan amaca yönelme yöntemi, kurumun faaliyet gösterdiği alanla uyumlu bir sosyal amaç belirleyerek bu amaca yönelik eylemi doğrudan kendisinin gerçekleştirmesidir. Son zamanlarda yürütülen sosyal sorumluluk kampanyalarına bakıldığında büyük çoğunluğunun şirketlerin STK'lar ile yaptığı iş birliklerine dayalı olduğu görülmektedir. Doğrudan amaca yönelme yöntemi tercih edildiğinde, sosyal amacın tespitinden uygulanmasına kadar gerekli tüm faaliyetler şirketin kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yöntem Türkiye'den bir örnek vermek gerekirse OPET'in yürüttüğü "Temiz Tuvalet Kampanyası" gösterilebilir (Ural, 2013: 92).

Kurumların KSS uygulamaları "kurumsal hayırseverlik" kapsamında gerçekleşmekte ve kimi zaman sosyal bir soruna yani amaca yönelik olarak doğrudan kurumu kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Kurum belli bir alandaki belli bir sıkıntıyı tespit edip doğrudan bu sıkıntıya çözüm olacak bir uygulamayı hayata geçirebilmekte, maddi ya da mal ve hizmet şeklinde bir katkı ile çözüm oluşturmaktadır. Eğitim kurumlarına çeşitli

şirket ya da işletmelerin yaptığı bilgisayar yardımı bu uygulamaya örnek gösterilebilir (Çalışkan, 2010: 52).

1.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri

KSS, birçok araştırmacının üzerinde çalıştığı ve teorik model geliştirdiği bir kavramdır. Aşağıda bu konuda öne çıkan teorik yaklaşımlar ana hatları ile ele alınmıştır.

1.5.1. Carroll ’ün Sosyal Sorumluluk Modeli

Archie B. Carroll, birer tüzel kişilik olan kurumların, sosyal sorumluluk anlayışı kapsamında ortaya koydukları girişimlerin, toplum yararı gözetilerek yani iyi niyetli bir hayırseverlik davranışı olarak gerçekleşmesinin ahlaki bir kökeni olduğunu ifade etmiş ve sosyal sorumluluğu bu bağlamda; ekonomik, hukuki, ahlaki ve gönüllük olmak üzere dört gruba ayırarak bir model oluşturmuştur (Akmeşe, 2019: 44-45; Dinçer ve Özdemir, 2013: 34).

Carroll’un KSS kavramına yaklaşımı bir piramidin katmanları şeklinde olmuş, piramidin en alt katmanından başlayarak yukarı doğru çıkan dört boyutlu/aşamalı bir KSS performans modeli oluşturmuştur. Bu boyutlar; ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar olarak piramidin en altından en üstüne doğru sıralanmaktadır (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015: 367). Carroll’ın (1991) oluşturduğu KSS modeli ve dört boyutlu olarak hazırladığı sosyal sorumluluk piramidi bu alanda geniş kabul görmüş ve literatürde de sıkça yer verilmiştir. Carroll, çalışmalarında KSS’yi ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar şeklinde dört boyutlu olarak ele almıştır (Kaplan, 2013: 78-19; Sarıkaya ve Akarca, 2011: 61; Battal ve Duyen, 2018: 228-229; Aşçıgil, 2011: 31).

Şekil 1: Carroll'ın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi

Kaynak: Sarıkaya ve Akarca (2011: 61).

KSS'yi dört boyutlu bir modelle ele alan Carroll, “kurumsal sosyal performans modeli” ni ise KSS, sosyal konular ve sosyal tepkisellik şeklinde üç boyutlu olarak açıklamıştır. Carroll’a göre işletmeler hissedarlara ve müşterilerine karşı ekonomik boyutta, topluma karşı etik boyutta, devlete karşı yasal boyutta ve yine topluma karşı hayırseverlik boyutunda sorumludurlar (Atay ve Tüzüner, 2018: 272). Carroll’un oluşturduğu bu sosyal sorumluluk modeli KSS alanında oldukça önemli bir dönüm noktası kabul edilmiştir. Daha sonra modelde bir değişiklik yapan Carroll, “hayırseverlik” boyutu yerine “iyi kurumsal yurttaşlık” boyutunu tanımlamıştır. Carroll, kurumsal sosyal performans modelinde yer alan “sosyal konular” boyutunda, tüketici haklarının, çevrenin ve ürün güvenilirliğinin korunmasına, ayrımcılığa ve benzer toplumsal sorunlara değinmiş, toplumsal tepkisellik boyutunda ise işletmelerin sosyal sorumluluk alanlarına yönelik girişimlerine ve felsefelerine odaklanmıştır (Şahinolanlar, 2015: 43-44; Üner ve Baş, 2018: 308).

Carroll (1979)’un ortaya attığı sosyal sorumluluk modelinin varsayımları şunları içermektedir (Top ve Öner, 2008: 107; Kaya, 2017: 18-19);

- Sosyal sorumluluk alanında tepki göstermek; Toplumdan gelen talep ve beklentileri görüp gerektirdiği sorumluluğu alarak buna uygun davranmak. Örneğin; engelli bireylere istihdam sağlamak bu kapsamda yer almaktadır.
- Sosyal sorumluluk adına savunmada kalmak; Sosyal bir problemle karşılaşılması durumunda işletmenin buna hazırlıklı olması, sorumluluğunu yerine getirme

noktasında toplumun uzlaşısı baskısına gerek kalmadan bu tarz problemlere hassasiyet göstermek bu kapsamda değerlendirilmektedir.

- Sosyal sorunlara çözüm getirmek; Toplumun baskısı ya da tepsiki oluşmadan önce sosyal sorunların farkında olup çözüm için harekete geçmek yani sosyal sorumluluğunu yerine getirmek
- Geleceğe yönelik sosyal sorumluluk faaliyetleri; İşletme, toplumsal sorunları çözebileceğine inandığı, daha önce tanımlanmamış ve belirlenmemiş sosyal meseleleri araştırarak, bu sorunların çözümü konusunda sosyal sorumluluk projeleri üretmektedir (Top ve Öner, 2008: 107).

Carroll, ekonominin bileşenlerini açıklarken; toplumun ihtiyaçlarına yönelik mal ve hizmet üreten işletmelerin faaliyetleri, bunun getirdiği kazanç, rekabet avantajı ve ulaşılan pozisyonun muhafaza edilmesi için yapılan çalışmalar ve alınan sorumluluklar olarak açıklamıştır. Bu bağlamda yasal bileşen; şirketlerin ekonomik hedeflerine ulaşmak için gerçekleştirdikleri faaliyetlerin yasal çerçevesini ifade etmekte, etik bileşen; yasayla yazılı hale getirilmeyen ancak toplum tarafından kabul edilip benimsenen ahlaki değerlere uygun faaliyet göstermeyi, gönüllü bileşen ise şirketlerin toplumun beklentisine cevaben yerine getirdikleri gönüllülük esasına bağlı hayırseverlik faaliyetlerini ifade etmektedir (Cingöz ve Akdoğan, 2012: 334).

Carroll, oluşturduğu piramit üzerinde sorumlulukları sıralarken ekonomik ve yasal sorumlulukları modelin temel sorumlulukları olarak belirlemiştir. Çünkü, ekonomik sorumluluklar aynı zamanda işletme faaliyetlerinin ortaya çıkışının temeli sayılmakta, kar elde etmek ve kuruluşun bizzatıhi temel amacını oluşturmaktadır. Bu nedenle Carroll, piramidin en alt ve geniş tabanını ekonomik sorumluluklara ayırmıştır. Ancak işletmelerin kâr amacını çok fazla öne çıkarmasının hem çalışanlara hem çevreye zarar verebileceğine dikkat çeken Carroll, bunu önlemenin yolunun ekonomik sorumluluklardan kaynaklı problemleri dizginleyecek olan yasal sorumluluklar olduğunu vurgulamış ve piramidin bir üst basamağını yasal sorumluluklara ayırmıştır (Üstünel, vd., 2017: 4).

Yasal Sorumluluklar, işletmelerin ekonomik sorumluluklarını yerine getirme sürecinde, asgari yasal gerekliliklere dikkat etmesini, ürün ve hizmetlerini bu yasal çevre içinde sunmasını ifade etmektedir. Bunun yerine getirilmesi, işletmenin yasalar karşısında gösterdiği saygının ve kurumsal vatandaşlık tutumunun bir göstergesidir. Yasal

sorumluluklarını yerine getiren ve bunu bir tutarlılık içinde devam ettiren işletmelerin aynı sorumluluğu paydaşlarına karşı göstermesi de beklenmektedir.

Ahlaki sorumluluklar, işletmenin faaliyetlerini yerine getirirken toplumsal ahlaki değerleri ve etik normları dikkate almasını, toplum yararına faaliyetlerini toplumun benimsediği bu değerlere uygun, uyumlu olarak yerine getirmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla kurumsal hedefleri gerçekleştirirken ahlaki normları dikkate alarak korumak, işletmelerin kurumsal vatandaşlığının niteliğini ortaya koymakta, ahlaki anlamda toplumun beklentisini yerine getirdiklerini göstermektedir. Toplumun işletmelerden hayırseverlik açısından da beklentileri bulunmakta, bu beklentiye tutarlı cevap veren işletmeler, bu alandaki faaliyetleri ile toplum nezdinde takdir toplamakta öne çıkmaktadırlar. Özellikle gönüllülük kapsamında toplumun refahını ve yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik gerçekleşen hayırseverlik projelerine önem verilmektedir (Üner ve Baş, 2018:308-309).

1970’li yıllarda Milton Friedman, kurumların kendi örgütsel amaçları haricinde bir sorumluluklarının olmaması gerektiğini iddia etmiş, kurumların sorumluluğunun iyi yönetim, verimlilik ve kârlılıkla zaten yerine sağlandığı sosyal sorumluluğunu yerine getireceğini savunarak kurumsal sosyal sorumluluğa karşı çıkmıştır. Carroll 1975 yılında Sethi’nin, “Kurumsal Sosyal Performans” tanımını ortaya atarak, sosyal sorumluluğu bir alt tanım olarak buna bağladığını söylemiştir (Şahinolanlar, 2015: 22).

1.5.2. David’in Sosyal Sorumluluk Modeli

Keith Davis, geliştirdiği sosyal sorumluluk modelinde sosyal sorumluluğu; kurumların faaliyet gösterdikleri çevre ve toplum içerisindeki tüm paydaşları ile olan etkileşiminden doğan uygulamalar olarak tanımlamıştır. Davis’in geliştirdiği bu modele, “meşrutiyet kuramı” denilmiş ve bu şekilde benimsenmiştir. Davis, modelinde sosyal sorumluluğu daha ziyade soyut bir kavram olarak ele alırken, işletme yöneticilerini temel alan bir yaklaşım içinde değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir (Akmeşe, 2019: 48).

Davis’in KSS yaklaşımı ise bir işletmenin kendi menfaatleri yanında toplumun menfaatlerini de gözeterek, sosyal refahın artırılması ve çevrenin korunması için üstlenmek zorunda olduğu sorumluluklar şeklindedir. Günümüzde KSS kurumlar için bir zorunluluk olmaktan ziyade gönüllülük esasına dayanılarak yürütülen faaliyetler

bütününü ifade etmekte, kurumsal faaliyetler, sosyal sorunlar ve sosyal paydaşlarla karşılıklı ilişkiler bu bütünün parçalarını oluşturmaktadır (Şahinolanlar, 2015: 8).

Davis, işletmeler için sosyal sorumluluğun önemine "Gücünü toplumun sorumlu gördüğü biçimde kullanamayanlar, uzun sürede kaybetmeye mahkumdurlar" ifadesi ile dikkat çekmiştir. Procter & Gamble firmasının toksik şok sendromuna neden olmakla suçlanan ürününü (tampon) derhal pazardan geri çekmesi ve bu davranışı ile Fortune Dergisi'nin (Ocak 1988) yaptığı araştırmada çevreye ve topluma saygılı, sorumluluk ilkesine sahip firmalar listesinde 3. sırada gösterilmesi bu tespiti iyi bir örnektir (Demir ve Songür, 1999: 154).

1960'lı yıllarda bilim insanlarının KSS'ye yaklaşımı; toplumsal sorunlara yeni ve modern bir bakış açısı ile yanıt verme davranışı şeklinde olmuştur. Davis (1960) bu yıllarda yaşanan önemli, politik, ekonomik ve sosyal değişikliklerin kurumların toplumdaki rol ve sorumluluklarına da yansıdığını, KSS'nin yeniden ele alınmasına yönelik bir baskıyı ortaya çıkardığına dikkat çekmiştir. İş adamlarının gerek ekonomik gerek toplumsal değerler bakımından bazı yükümlülüklerinin olduğunu iddia eden Davis, bu yükümlülüklerin ekonomik getirilerle yalnızca bir yere kadar ilişkilendirilebileceğini ifade etmiştir. Çağdaşı olan William C. Frederick de benzer bir yaklaşımla Davis'in tezini desteklemiştir (Gedik, 2020: 279-280).

Keith Davis, ortaya attığı Sosyal Sorumluluk Modeli'nde işletmelerin ekonomik hedefler dışında yüklenmeleri beklenen sorumlulukların güçlü gerekçeleri olduğuna dikkat çekmiş, "kanunun bittiği yerde sosyal sorumluluk başlar" ifadesiyle konuya yaklaşımını net bir biçimde ifade etmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Davis, sosyal sorumluluğu yasal bir gereklilik olarak değil iyi vatandaş olmanın örgütsel yapılanmalardaki karşılığı olarak tanımlamaktadır (Aydemir, 2012: 21)

Davis, geliştirdiği Sosyal Sorumluluk Modeli ile işletmelerin sosyal alanlarda sorumluluk alarak hem kendi menfaatlerine hem de toplumsal refaha katkı sağlayacağını iddia etmiş, bunun gerekçelerini ise toplam beş temel varsayım üzerinden şu şekilde açıklamıştır (Akmeşe, 2019: 48-49; Top ve Öner, 2008: 105-106; Kaya, 2017: 19);

- Sosyal sorumluluğun kaynağını işletmelere emanet olarak verilen sosyal güç oluşturmaktadır. Bir başka deyişle sahip oldukları gücü sorumluluk bilinci içinde toplum yararına kullanamayan işletmeler bu gücü uzun vadede ellerinde tutamayacaklardır. Davis ve Blomstrom (1975)'bu durumu "Sorumluluğun Demir

Kanunu” ifadesi ile açıklamakta, işletmelerin uzun vadede ayakta kalabilmesi için ekonomik girişimciliğin gereği olan klasik rollerine ilaveten sosyal alanda toplumun güvenini kazanmış organizasyon rolünü de üstlenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır.

- İşletmelerin toplumla açık bir iletişim içinde olması gerekmektedir. Çünkü işletmeler özünde hem toplumdan gidi alan hem de toplumu ilgilendiren faaliyetlerinden dolayı bilgi vermek durumunda olan, açık uçlu, çift yönlü organizasyonlardır. Bu nedenle, toplumsal refahın devamlılığı için toplumu ve temsilcilerini dinlemeleri, kendi faaliyetleri konusunda da toplumu bilgilendirmeleri gerekmektedir.
- Sosyal sorumluluklardan doğan maliyet hesapları doğru yapılmalı, gelecekte yapılması planlanan sosyal sorumluluk projelerinin kararı buna göre verilmelidir. Bunun için ürün ve hizmetlerden elde eden kazançla birlikte faaliyetlerinin maliyetleri de hesaba katılmalı, maliyet/fayda ile ilgili detaylı analiz yapılmalıdır.
- Sosyal sorumlulukların maliyeti dolaylı olarak müşterilere yansıtılmakta, ürün ya da hizmet ilişkisi üzerinden yansıyan bu maliyet doğal olarak kullanıcılar tarafından da karşılanmaktadır. İşletmeler hali hazırda sosyal fayda yaratan organizasyon oldukları için sosyal sorumluluk kapsamında girilen faaliyetlerin hepsinin finansmanını üstlenmeleri gerekmemektedir.
- İşletmeler esasen birer tüzel kişiliktir ve sosyal sorumlulukları, kendilerini doğrudan ilgilendirmemekle birlikte toplumda sıkıntı yaratan sorunların çözümüne katkı sağlamaktır. Dolayısıyla bu noktada işletmelerin üzerine düşen birincil bir sorumluluk bulunmamaktadır ancak, birer tüzel kişilik olan işletmelerin parçası oldukları toplumun sorunlarına hassasiyet göstermesi hem kendilerinin hem toplumun geleceğine yatırım yapmak anlamına gelmekte, bu alanda gönüllülük esasına dayalı fayda sağlanmaları işletmelerden talep edilmekte, beklenmektedir.

1.5.3. Acherman’ın Sosyal Duyarlılık Modeli

Acherman’ın Sosyal Duyarlılık Modeli, kurumların toplumsal sosyal sorunlar karşısındaki yaklaşımının sorumluluk değil duyarlılık esasına dayandırılması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal duyarlılık ise sorunlar karşısında hiçbir reaksiyon göstermemekten, sıfır duyarlılıktan reaksiyon gösterip gereğini yapmaya yani proaktif duyarlılığa uzanan farklı düzeylerde gerçekleşebilmektedir. Duyarlılık, temelde çözüme

yönelik ortaya konulan davranışı ifade etmekte, bu davranış; politika üretme, öğrenme ve örgütsel sorumluluk şeklinde toplam üç aşamadan oluşmaktadır (Yemişçi, 2010: 133).

Robert W. Ackerman, işletmeler için sorumluluk esasına değil duyarlılık esasına dayanarak oluşturduğu (1973) Sosyal Duyarlılık Modeli'ni şu üç temel aşama ile açıklamıştır (Top ve Öner, 2008: 105)

- Politika Aşaması; Sosyal sorumlulukların bu ilk aşamasında işletme, parçası olduğu sosyal çevrenin beklentilerinin neler olduğunu öğrenmeye öncelik verecek, tespit edilen sosyal sorunların çözümünde sergileyeceği tutuma karar verecektir. Var olan bir sosyal sorunun tespitinde işletme, herhangi bir çıkar odağının kendisinden yardım talep etmeyeceği varsayımı ile bu soruna yönelik izleyeceği politikalarla ilgili bir rapor hazırlayacak, bu rapor ve geliştirdiği KSS politikaları, bu alandaki faaliyetlerinin iskeletini oluşturacaktır (Turpçu, 2021: 477-478).
- Öğrenme Aşaması; Sosyal sorumlulukların bu aşamasında işletmeler, tespit edilen toplumsal sorunları inceleyecek, muhtemel çözümleri öğrenecek, konunun uzmanlarına danışacak veya kendisi o uzmanı istihdam edecek, böylece konuyla ilgili hassasiyetini göstermiş olacaktır. Bir önceki tespit aşamasında kendisini sınırlayarak hareket eden işletme bu aşamada oluşturduğu genel politikalarını parçası olduğu toplumla birlikte benimseyecektir (Kaya, 2017: 22)
- Örgütsel Yükümlülük, sosyal sorumlulukların son aşaması olup, işletmenin çözüm için harekete geçtiği uygulamaya aşamasıdır. İşletme bu aşamada oluşturduğu ve benimsediği sosyal politikasını kurumsallaştıracaktır (Demir ve Songür, 1999: 157-158).

Ackerman, mevcut örgütsel yapılanmalar ile yönetim sistemlerinden kaynaklanan zorluklar nedeniyle, yapısal beklentilere cevap vermenin de zorlaştığına dikkat çekmiş, tepkisellik kavramının bu noktada KSS yaklaşımına bir netlik ve açıklık kazandırdığını belirtmiştir. Bauer gibi Ackerman da sosyal duyarlılık ile sosyal sorumluluğun işletmenin kendi iç yapılanmasına bağlı olarak farklılaştığını ifade etmiştir. İşletmeler herhangi bir kanuni zorunluluk olmadan da toplumsal sorunlara duyarlılık gösterebilmekte ve artan toplumsal baskı bu duyarlılığı zorunlu hale getirmektedir. Yönetim yalnızca kurumsal politikaların tespit edilip hayata geçirilişini değil müşterilerin kurumdan talep ettiği, hizmet ve ürünlerle ilgili doğru kararlar alıp hayata geçirmekle de yükümlüdür. Çünkü ister ürün olsun ister hizmet, yönetimler yaptıkları her türlü üretimin amacını bilmek

zorundadır. Ackerman'ın modelinde eyleme kararından daha çok işletmenin toplumun sosyal talepleri karşısında gösterdiği tepki daha önemli ve önceliklidir. Bu kurumsal tepkilerin niteliğinde belirleyici olan ise geçmişten bugüne yaptığı düzenlemeler, sergilediği tutumlar ve bunlara yönelik kalıplardır (Şahinolanlar, 2015: 48-49).

1.5.4. Sethi'nin Sosyal Sorumluluk Modeli

S. Prakash Sethi, KSS ile kurumsal sosyal performansın ayrımını yapan ilk yazardır. Sarıkaya ve Akarca'ya göre, kurumsal sosyal performansın ölçülebilir ve tanımlanabilir olduğunu iddia eden Sethi, bu iddiasını, işletme davranışları üzerinden ve üç boyutlu bir modelle açıklamıştır. Bu boyutları; sosyal yükümlülük boyutu, sosyal sorumluluk boyutu ve sosyal duyarlılık boyutu olarak ele alan Sethi, süreç farklılıklarının varlığına da dikkat çekmiştir (2011: 62-63).

Sethi'nin geliştirdiği (1975) Sosyal Sorumluluk Modeli, pazar etkenlerinin göz önünde bulundurulduğu alternatif bir model olarak diğerlerinden ayrılmakta, işletmelerin sosyal sorumluluk kapsamında sergiledikleri davranışlarla ilgili varsayımlar şu üç aşamada özetlenmektedir (Taşdemir, 2017: 39; Top ve Öner, 2008: 107; Akmeşe, 2019: 57).

- Sosyal Yükümlülük Boyutu; Piyasa mekanizması ile yasal kısıtlamalara cevaben sergilenen bu davranışlar, işletmelerin temel sosyal sorumluluk yükümlülüklerini oluşturmaktadır (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 62-63). Sethi, sosyal yükümlülüğü, piyasa güçlerine ve yasal zorlamalara cevaben bir işletme davranışı olarak ifade etmektedir. Bu kriter yalnızca ekonomik ve yasaldir (Sethi,1975: 62).
- Sosyal Sorumluluk Boyutu; toplumun çağdaş değerleri, normları ve beklentilerini karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bir uygulama olarak görmektedir. Kurumsal davranışların, toplumun değer yargıları ve beklentileriyle aynı düzeye çıkarılmasını ise sosyal sorumlulukların bir gereği olarak kabul etmektedir. (Taşdemir, 2017: 39; Top ve Öner, 2008: 107). Sethi, Sosyal sorumluluğu bunun aksine sosyal normlar, değerler ve performans beklentilerinin egemen olduğu bir düzeyde gerçekleşen işletme davranışı olarak ifade etmektedir (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 62-63).
- Sosyal Duyarlılık Boyutu; Burada işletme yönetimi, sosyal sorunları önceden görebilmek ve bu sorunlara karşı çözümleyici tedbirleri geliştirmek durumundadır. İşletmelerden istenen, toplumun ileride oluşturacağı beklentileri öngörmesi, olası

toplumsal sorunları engelleyici veya çözümleyici sosyal davranış biçimlerini tasarlaması beklenmektedir (Taşdemir, 2017: 39; Top ve Öner, 2008: 107). Sethi modelinin üçüncü aşaması olan sosyal duyarlılığı, sosyal gereksinimlere yönelik işletme davranışı olarak tanımlamaktadır (Sarıkaya ve Akarca, 2011: 62-63).

1970’li yılların ortalarında Prakash S. Sethi, kurumsal davranışların toplumun sosyal ihtiyaç ve beklentileriyle bağlantılı bir şekilde oluşması gerektiğini ifade etmiş, bunun için de sosyal yükümlülük, sorumluluk ve duyarlılık boyutlarından oluşan yapısal bir sürecin çerçevesini çizmiştir. Kurumsal davranış; toplumda kabul gören sosyal değerleri, normları ve performans beklentilerini dikkate alarak bununla uyumlu bir tutum içinde olmayı, işletmenin sosyal sistem içindeki uzun vadeli rolünü benimseyerek, aynı sosyal duyarlılıkla gelecekte yaşanması olası değişiklikleri öngörmesini gerektirmektedir (Gedik, 2020 281).

1.5.5. Preston ve Post’un Bütünleşik Sosyal Sorumluluk Modeli

Ackerman’ın ortaya attığı sosyal duyarlılık modelini geliştirerek yeniden öneren Preston ve Post, eski modelde birinci aşama ile üçüncü aşama arasındaki sürecin yavaş ilerlediğini bu nedenle işletme duyarlılığının işletmenin kendi inisiyatifine bırakılmadan teşvik edilmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Bir başka deyişle içsel duyarlılığın harekete geçirilmesi için dıştan (devlet eliyle) teşvik edilmesinin, öğrenme, politika üretme ve uygulama süreçlerini hızlandıracığı düşünülmektedir (Alımanoğlu, 2010: 135-136).

Modelde işletmenin duyarlılık alanı ilişkiler üzerinden; birincil ve ikincil ilişkiler şeklinde sınıflandırılmış, birincil ilişkiler sınıfına; işletme ile hitap edilen pazara eğilimli gruplar (müşteriler, hissedarlar, çalışanlar, kredi kuruluşları) dahil edilirken ikincil ilişkiler sınıfına ise işletmenin pazar eğiliminden bağımsız olarak ilişki içinde olduğu gruplar (kanun ve etik) dahil edilmiştir. Carroll, işletmelerin her iki grupta da olan ilişkilerinde devletin ve kamuoyunun yönlendirici rol oynadığına dikkat çekmiştir (Alımanoğlu, 2010: 135-136; Akmeşe, 2019: 59).

Preston, geliştirdiği (1977), kurumsal sosyal yanıt matrisinde sosyal sorunların işletmeler tarafından takip edilip yönetilmesine odaklanmıştır. Bunun için yöneticilerin “kurumsal sosyal katılım” şeklinde nitelenen aşamalı bir süreci takip ettiklerini belirten Preston, bu aşamaları; farkındalık aşaması, analiz/planlama aşaması, politika geliştirme ve yanıt

aşaması, son olarak da uygulama aşaması şeklinde açıklamıştır (Stoner. J.,ve Freeman. E, 1989: 114).

Sosyal duyarlılık modelinde belirlenen aşamalardaki yavaş ilerleyiş, temelde kurumların sosyal sorumluluk yüklenme konusunda gösterdikleri duyarlılık ile ilişkilidir. Bir başka deyişle, duyarlılık ne kadar yüksekse süreç o kadar hızlı işlemekte, duyarlılık düşükse de doğal olarak yavaş bir ilerleme söz konusu olmaktadır. Ackerman'ın “mikro yaklaşım” şeklinde adlandırılan sosyal duyarlılık modelini bir “makro yaklaşım” modeli olarak öneren Preston ve Post, bu yeni modelde kurumların duyarlılığının artırılması amacıyla dışarıdan yapılacak teşviklerin etkili olacağını ifade etmişlerdir. İçsel duyarlılığın harekete geçirilmesi için dıştan teşvik edilmesi gerekmekte ve bu teşvikin süreçleri hızlandıracağı öngörülmektedir (Yemişçi, 2010: 135).

1.5.6. Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli

Üç aşamalı sorumluluk modeli, KSS'nin gelişimini kendi tarihsel süreci içinde açıklamakta ve bu süreç içerisindeki aşamalara değinmektedir (Dereköy, 2015: 47). 18. yüzyılın sonuna doğru toplumsal yapıda oldukça önemli değişiklikler olmuş, Sanayi Devrimi bu değişimde en büyük rol oynamıştır. İşletmelerin bugün bildiğimiz modern anlamda ortaya çıkışı da bu dönemde olmuştur. Bu model, KSS'nin bu kritik süreçlerden geçerek yaşadığı gelişimi aşamaları ile ele almaktadır (Akbaş, 2010: 30; Kaya, 2017: 23). KSS'yi tarihsel gelişimi üzerinden ve üç aşamalı bir şekilde ele alan bu modele üç aşamalı sosyal sorumluluk modeli denilmektedir. Modelin ilk aşamasında şirketlerin faaliyet amacının esasını oluşturan ve sanayi devrimine kadarki süreçte aynı zamanda şirketlerin yegâne amacı da olan kâr maksimizasyonu bulunmaktadır. Modelin ikinci aşamasında, patron, yönetici veya ortaklar arasında yaşanması muhtemel problemleri açıklayan “Vekalet Yaklaşımı”, üçüncü aşamasında ise bireylerin hayat standartlarını en yüksek seviyeye çıkarmayı hedefleyen “Yaşam Kalitesi Yaklaşımı” bulunmaktadır (Akmeşe, 2019: 58).

Sosyal sorumluluk kavramının tarihsel gelişimi içinde değerlendirilip incelendiği bir model olan Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli, sosyal sorumluluğun toplam üç aşamalı bir süreç olarak açıklamaktadır. Bu üç aşama şu şekilde sıralanmaktadır (Dereköy, 2015: 47)

- Kâr Maksimizasyonu Aşaması; Yaşanan ekonomik bunalımların ardından Batı toplumlarının yalnızca kendi ekonomik gelişimlerini ve kârlarını artırmayı hedefledikleri yaklaşımdır. Bu yaklaşım 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında daha çok geçerlilik kazanmış, bu zaman aralığında işletmelerin tek amacı yasal sınırlar çerçevesinde kendi kârlarını maksimize etmek olmuştur. Carroll, bu süreçte işletmelerin algıladığı tek sorumluluğun ekonomik boyutlu olup, işletmenin yeterli kârlılığı sağlaması durumunda bu sorumluluğun yerine gelmiş sayıldığını ifade etmiştir. Bu düşüncenin temel dayanağını Adam Smith’e ait olan “görünmez el” doktrinine oluşturmaktadır (Şahinolanlar, 2011: 52-54).
- Vekalet Yaklaşımı; Bu yaklaşım, çoğulcu toplum sisteminin gelişmeye başlaması ve bu süreçte sermayenin de tabana yayılması sonucunda 1930’lu yıllarda geçerli olmaya başlamıştır. Yöneticinin görevi bu yaklaşımda yalnızca kârı artırmak olarak tanımlanmamakta, müşterilerin, çalışanların, tedarikçilerin ve toplumdaki diğer paydaşların talep ve beklentilerine cevap vermek, bunu dengeli bir biçimde yaparak işletmenin kazanç ve hedeflerini de devam ettirmek olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla yönetici bu yaklaşımda hem işletme çıkarlarının temsilcisi hem de işletme adına yetkilerini kullanıp karar alan bir vekil olarak değerlendirilmekte, çıkar grupları ile dengeli bir ilişki yürütmesi ve sosyal sorumlulukları yerine getirilmesi beklenmektedir (Akbaş, 2010: 30-31).
- Yaşam Kalitesi Yaklaşımı; Birinci ve ikinci aşamanın tamamlanmasının ardından gündeme gelen yaşam kalitesi yaklaşımında toplumun bireyleri için daha yüksek standartlarda bir yaşam kalitesi hedeflenmekte, işletmenin geleceğini bu hedefe sağladıkları katkının ve toplumun bu yöndeki talebine verdikleri tepkinin belirleyeceği öngörülmektedir. Bir başka ifadeyle, toplumsal ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almayan işletmelerin uzun vadede varlıklarını sürdürmekte sıkıntı yaşayacakları, ürün, marka ya da hizmetlerinin değer kaybedeceği ifade edilmekte, sosyal sorunlara (çevre kirliliği, iş güvenliği, sağlık hizmetleri, tüketici hakları vb.) eğilerek sorumluluk alan işletmelerin ise olumlu bir imaj elde ederek varlıklarını ve başarılarını uzun vadede sürdürebilecekleri düşünülmektedir (Akbaş, 2010: 30-31).

Kâr maksimizasyonu aşaması, işletmelerin maddi hedeflerine ulaşmak amacıyla bir taraftan doğal kaynakları kontrolsüzce ve sınırsızca tükettiği bir taraftan da çalışma koşullarının sömürüye açık olduğu bir süreç olmuştur. İşletmeler bu süreçte temel

hedeflerine ulaşmak yani kâr maksimizasyonunu sağlamak adına toplumu sömürmekten geri durmamış, toplumsal beklentilere de tamimiyle göz ardı etmişlerdir. Yine bu aşamada maddi bakımdan avantaj elde ederek güç kazanan işletmeler siyasal alanda da güç kazanarak monopolleşmişler ve bunun bir sonucu olarak etik dışı tutumlar sıradanlaşmıştır. Ancak geçen zamanla birlikte bu gidişat karşısında toplumun artan tepkisi işletmeleri zorunlu olarak da olsa toplumsal beklentileri dikkate almaya yöneltmiştir. Vekâlet yaklaşımı, yöneticilerin, patron ve hissedarlarının çıkarlarını koruyup gözetirken toplumsal faydayı ve çıkarları da koruyup gözetmesini, etik kuralları dikkate alarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

Yaşam kalitesi yaklaşımı ise işletmelere yönelik toplum beklentisinin artan bir hızla değiştiğine, işletmelerin bu hızlı değişimler karşısında yavaş kalabildiklerine dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle bir işletme yeterli sosyal sorumluluk bilincine sahip olsa dahi yapıları gereği sürekli değişim halinde olan bu taleplere aynı hızla cevap verememe olasılığı bulunmaktadır. Yaşam kalitesi yaklaşımı bu nedenle işletmelerin toplumun güncel değişken taleplerine yetişememesi durumunda ne yapılması gerektiği konusunda yoğunlaşmış, yaşam sosyal standardını artırırken bu soruna çözüm getirilmesini hedeflemiştir (Akmeşe, 2019: 58-59).

2. BÖLÜM: KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN RAPORLANMASI

2.1. KSS Raporlama

İşletmeler, ortaya koydukları faaliyetlerin ekonomik sonuçlarının yanı sıra sosyal sonuçlarını da dikkate almak, gözetmek durumundadırlar. Bu yaklaşım KSS ilkesinin bir gereği olup, muhasebe alanında yaşanan değişimlerde rol oynamış, muhasebe, işletmelerin çevreye verdikleri zararı ve buna bağlı oluşan maliyeti hesaplamak ve raporlanmak için de çalışmaya başlamıştır (Gönen ve Güven, 2014: 39). “Çevre Muhasebesi” bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bir kavram olarak kullanılmakta, (Soylu ve İleri, 2009: 309) işletme faaliyetlerinden doğan çevresel etkinin ve zararın raporlanarak sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi hedeflenmektedir. Bu raporlar çevresel performansın belirlenmesi için işletmeler tarafından oluşturularak ilgili taraflara sunulmaktadır (Taşdemir, 2011: 73; Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 44). Finansal raporlama kapsamında oluşturulan KSS raporları, sosyal ve çevresel etkilerinin tespiti bağlamında işletme raporlamasının çerçevesini genişletmekte, yıllık faaliyet raporları içerisinde veya ayrıca düzenlenerek menfaat sahiplerine gerekli bilgiler sunulmaktadır (Soysal, 2018: 19).

Bugün işletmelerin birçoğu KSS faaliyetleri ile ilgili raporları periyodik olarak hazırlamaktadırlar. Genel finansal raporlamaların bir uzantısı şeklinde hazırlanan KSS raporları toplum yararına yönelik olarak genişletmekte, menfaat sahiplerine hesap vermek amacıyla hazırlanan geleneksel raporların ötesinde bilgiler sunmaktadır (Başar, 2014: 60). Çevre muhasebesinde hazırlanan raporların fonksiyonu oldukça önemlidir. Bu kapsamda üretilen bilgiler ilgili kullanıcılara ulaşmakta, yöneticiler, sermaye sahipleri, işletmeye kredi sağlayan kişi ve kurumlar, kârdan pay alan kamu maliyesi, analistler ve toplumun tamamı bu bilginin kullanıcısı durumundadır. (Altınbay, 2007: 7). Kurumsal yönetim anlayışının giderek daha fazla kabul görmesi işletmeleri yalnızca finansal olan değil, finansal olmayan konulara da yoğunlaşmaya yöneltmekte, yatırım kararlarında bu performansın oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bir işletmenin gerçek performansının değerlendirilmesinde bugün yalnızca finansal raporlar yeterli görülmemekte ve finansal olmayan raporlara ihtiyaç duyulmaktadır (Kızıltan ve Doğan, 2021: 61).

KSS raporlaması esasen paydaşlara karşı işletmelerin üstlenmesi beklenen sorumlulukların bir raporlaması olup, tüm politika ve projelerini kapsamaktadır. Çünkü KSS, işletme faaliyetlerinin, çevreye, topluma, iş etiğine ve uluslararası iş hukukuna uygunluğunu merkeze almakta, dolayısıyla KSS faaliyetleri gönüllüğün ya da STK'larla yürütülen projelerin çok daha fazlasını içine almaktadır. Bugün işletmelerin marka değerini koruyabilmesi, çalışan bağlılığını sağlayabilmesi ve gelecekte de var olabilmesi için KSS ilkelerini önceleyen etkin yapılanmalara ihtiyaç vardır. (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 50). Çünkü hem değişip gelişen teknolojiler hem zorlu rekabet koşulları sürdürülebilirliğin sağlamasını zorlaştırmakta, sürdürülebilir olmak ve pazarlarını koruyabilmek için işletmelerin artı değer yaratması, buna uygun politikalar geliştirmesi zorunlu hale gelmektedir. KSS raporlaması bu noktada işletmelerin geleceğe yönelik politikalarının ve performanslarının belirlenmesinde sosyal çevreyi de sürece dahil eden bir uygulama olarak görülmektedir (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 52).

KSS günümüzde muhasebenin başlıca kavramları arasında yer almakta ve işletmelerin KSS faaliyetleri mali tablolar üzerinden sunulmaktadır. Bu tablolarla oluşturulan raporlar yalnızca belli kişi ya da kurumların değil toplumun tamamının çıkarlarının korunmasını hedeflemektedir. Bu raporlarda işletme faaliyetlerinin etkileri yalnızca ekonomik boyutu ile değil sosyal ve çevresel boyutları ile de açıklanmakta, buna “sosyal muhasebe” denmektedir. Beşerî kaynaklar ve çevre muhasebesi sosyal muhasebenin temelini oluşturmakta, çevre muhasebesi kimi kaynaklarda “yeşil muhasebe” olarak adlandırılmaktadır. Artan sanayileşme ve çevresel sorunlar çevre muhasebesinin önemini artırmış ve sosyal muhasebenin bir alt dalı olarak popülerleşmesine neden olmuştur (Altınbay, 2007: 2-3).

Muhasebe, çevre ile etkileşimi süreklilik arz eden açık yapıda bir sistemdir ve toplumun bütününün menfaatlerini gözetmeksin beklenmektedir. KSS yaklaşımı sosyal muhasebeyi doğurmuş, bu kapsamda çevre ile ilgili maliyetlerin hesaplanması, raporlanması ve nihayetinde denetlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Alagöz ve Yılmaz, 2001: 150). Doğal çevre ile ekonomi arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından çevre muhasebesi etkili bir araç olarak görülmektedir. Çevre muhasebesi ile elde edilen veriler, doğal kaynakların kullanımı ve ekonomiye katkısının tespiti dışında bu kaynaklarda ortaya çıkan bozulmanın ve çevresel kirliliğin neden olduğu maliyetlerin hesaplanmasında da önemli rol oynamaktadır. Çevresel zararın en aza indirilmesine ve

ortadan kaldırılma düzeyinin belirlenmesine yönelik raporları sunmaktadır (Akdeniz, vd., 2021:30).

Finansal muhasebe kapsamında yer alan çevre muhasebesi, işletmelerin çevreyle ilişkili faaliyetlerinin, hangi hesaplarda, ne düzeyde ve nasıl gösterileceğine yoğunlaşmakta, genel muhasebe ile kayıtlama ve raporlama noktasında kesişmektedir. Kayıtlama yapılırken çevresel faaliyetleri; bilanço ve sonuç hesaplarındaki faaliyetler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür (Gönen ve Güven, 2014: 43-44).

KSS raporlama aynı zamanda bir kanıt niteliğinde olup, işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken eşitlik ilkelerine ve sosyal sorumluluklarına ne kadar uygun davrandıklarını ne düzeyde hesap verebilir ya da şeffaf olduklarını ortaya koymaktadır (Kızıltan ve Doğan, 2021: 65).

2.2. KSS Raporlamanın Tarihsel Gelişimi

Sanayileşme sürecinde doğal çevre büyük zarar görmüş, toprak, hava ve sular hızla kirlenmiştir. Bu durum işletmeleri KSS anlayışı içinde hareket etmeye, çevre korumaya yönelik faaliyetlere öncelik vermeye yöneltmiştir. Bu faaliyetlerden kaynaklı maliyetlerin hesaplanması ve raporlanması gerekmiş ve bu ihtiyaca çevre muhasebesi ile yanıt verilmiştir (Akdeniz, vd., 2021: 30).

Hızlı kirlenme ve bozulan ekolojik denge çok sayıda çevreciyi harekete geçirmiş, buna karşılık 1970’li yıllarda toplumun çevreyle ilgili bilinci artmaya başlamıştır. İlk yasal düzenlemeler de aynı dönemde gündeme gelmiş, çok uluslu şirketler bu konuda topluma öncülük ederken örgüt yapılarına “çevre yönetimi” fonksiyonu eklenmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllara gelindiğinde ise işletmelerin önemli bir kısmı çevresel sorunlarla yakından ilgilenmeye, çözüm aramaya başlamışlar, ancak çevre sorunları bu dönemde iyice artarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle tedbir çalışmaları hem işletmeler hem ülkeler bazında hız kazanmış, 1990’lı yıllarda “sürdürülebilir bir kalkınmanın nasıl sağlanacağı” yoğun olarak tartışılırken sürdürülebilir kalkınma modelinin temelleri de atılmıştır (Altınbay, 2007: 2).

Hızla azalan doğal kaynaklar, endüstriyel işgücüne dayanan ekonominin yerini bilgi ekonomisinin, emek gücüyle işleyen fabrikaların yerini ise makinelerin alması sonucunda işletmelerin finansal varlıklarında ciddi azalma yaşanmıştır. 1970’lerde işletmelerin defter değerleri ile piyasa değerleri neredeyse eşitlenmiş ve 1980’lerden itibaren bu tablo

değişmeye başlamıştır. Çünkü finansal olmayan işletme varlıkları devreye girmiş, KSS raporlamaları piyasa değerini artırmıştır. İlk KSS raporlamaları 1970’lerde yayınlanmaya başlamış ve devamında hızla gelişerek yaygınlaşmıştır. Fransa’nın 1977 yılında bir kanun değişikliği yaparak 300’ün üzerinde çalışanı olan işletmelere istihdam ve çalışma raporu hazırlanma zorunluluğu getirmesi bu gelişimin önemli bir örneğidir (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 46-47).

İşletme sahiplerinin başka bir kişiyi yönetici olarak işletmelerinin başına atamaları “modern işletmeler” ve faaliyet performanslarına yönelik bilgilerin raporlaması dönemini başlatmıştır (Kızıltan ve Doğan, 2021: 65). 19. yüzyıldan itibaren ekonomik faaliyetlerini gösterir raporları muhasebe ilkeleri kapsamında ve finansal tablolar eşliğinde yatırımcılarına sunan işletmeler, 1970’li yıllara gelindiğinde bu finansal raporların yanında finansal olmayan raporları da hazırlayıp yayınlamaya başlamışlar, 1970’li ve 1980’li yıllar yıllar aynı zamanda kurumsal sürdürülebilirliğin tanınıp kabul gördüğü yıllar olmuştur. 1994 yılında John Elkington, hem işletmeler, hem devletler hem de STK’lar için yeni bir raporlama sistemi olan “Üçlü Bilanço Sistemi” (Triple Bottom Line) TBL’yi tanıtmış, bu sistem ile ekonomik değerlerle birlikte KSS ve çevresel etkilerin hesaplamasını aynı anda yapmak mümkün hale gelmiştir (Kızıltan ve Doğan, 2021: 68-69).

Çevresel muhasebe ile ilgili daha 1960’lı yıllarda bazı ekonomist ve muhasebecilerin çalışmaya başladığı, bazı modeller geliştirmeyi denedikleri bilinmektedir. Ancak bu modeller çevresel muhasebeden ziyade sosyal muhasebe ile bütünleşmiş, çevresel konuların ve çevre muhasebesinin kendine başına bir başlık olarak ele alınmaya başlaması 80’li yılları bulmuştur. Çevre muhasebesinin muhasebe sistemine entegrasyon sürecine bakıldığında şu iki farklı anlayışın öne çıktığı görülmektedir (Kırılıoğlu ve Can, 2006: 3);

- Parasal Muhasebe Anlayışı: Bu alanda ilk olarak 1972 yılında önemli çalışmalar yapılmış, Nordhaus ve Tobin, ulusal muhasebenin kapsamına çevresel konuları da katarak parasallaştırmaya çalışmışlardır.
- Fiziksel Muhasebe Anlayışı: İlk ciddi çalışmalar 1974 yılında başlatılmış, Norveç hükümeti “doğal kaynak muhasebesi” olarak adlandırılan modeli, Sovyet hükümeti ise Doğal Kaynaklar Dairesinin oluşturduğu “doğal kaynak muhasebesi

modeli” ni hayata geçirmiştir. Her ikisi de doğal kaynakları fiziksel muhasebe kapsamında daha farklı bir yaklaşımla ele almayı hedeflemiştir.

Literatürdeki önemli çalışmalara bakıldığında muhasebenin tarihsel sürecinin şu üç ana başlık altında sınıflandırıldığı görülmektedir (Kırılıoğlu ve Can, 2006: 4);

- Birinci Dönem (1971-1980); Toplumsal muhasebeye yönelik çalışmaların yoğun olduğu bu dönemde daha çok tanımlayıcı tarzda ve görece olarak basit çalışmalar dikkat çekmektedir. Normatif modelleme ve önermelerde öne çıkan başlıca iki yaklaşım ise geleneksel muhasebenin dönüştürülmesi ve Finansal olmayan ölçümlerin geliştirilmesidir.
- İkinci Dönem (1981-1990); Çevresel konulara yönelik muhasebe standartlarının belirlendiği, hukuki düzenlemelerin hayata geçirildiği bu dönemde yapılan çalışmalar, tanımlayıcı olmanın ötesinde analitik olmakla birlikte normatif önerme ya da modellerin çok az olduğu dikkat çekmektedir. Diğer yandan gerek sosyal gerek çevresel muhasebe eğitimi alanında gelişmeler olmuştur.
- Üçüncü Dönem (1991-1995); Çevresel muhasebe alanında en önemli gelişmelerin yaşandığı, araştırmaların yapıldığı dönemdir. Bu dönemde sosyal muhasebe kısmen geri planda yer alırken çevresel muhasebeye yönelik akademik çalışmalar dikkat çekici düzeyde artmıştır. Kuramsal çalışmaların ve analizlerin oldukça öne çıktığı; kıyaslama türünde uygulama çalışmalarının ve finansal raporlamaya ilişkin düzenlemelerin ise azınlıkta olduğu görülmektedir.

Konuya Türkiye özelinde baktığımızda çevresel bilgi yönetimiyle ilgili ilk önemli gelişmenin; Avrupa Çevre Ajansı ile Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağına üyeliğin (2003) olduğu görülmektedir. Bu üyeliklerin ardından Türkiye gerek çevre gerekse de enformasyon oluşturma anlamında kayda değer ilerleme göstermiştir (Kaya, 2011: 453). Kurumsal raporlama bugün yalnızca finansal verilere değil finansal olmayan verilere de dayanmakta ve raporlar ile desteklenmektedir. Çünkü diğer paydaşlar işletmelerin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmayı bu bilgilendirmenin daha şeffaf olmasını talep etmekte ve bunun ortaya çıkardığı baskı işletmeleri kurumsal raporlamanın çerçevesini genişletmeye zorlamaktadır (Öztürk ve Marşap, 2018: 218).

2.3. KSS Raporlamaya Etki Eden Faktörler

KSS, muhasebe faaliyetlerinde ve finansal tabloların hazırlanmasında belli kişi ve grupların çıkarlarının değil toplumun ortak çıkarlarının korunması anlayışını temel almaktadır. Dolayısıyla KSS kavramının finansal verilerin oluşturulma sürecinde, doğru, eşitlikçi ve tarafsız bilgi aktarımı için başlı başına bir etken olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü, çevresel kaynakların durum tespiti yapılması, bu bilgilerin kayıt altına alınması, raporlanması ve değerlendirilmesi çevre konularını doğrudan ilgilendiren bir yaklaşım olduğundan KSS'nin amacı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Akdeniz, vd., 2021: 33).

Maliyet sınıflandırmalarında temel alınan çeşitli ölçütler bulunmakta ve üretim düzeyindeki duyarlılığına göre sabit ya da değişken olarak maliyet sınıflamaları yapılabilmektedir. Sabit maliyetlerin kapsamına üretim düzeyine bağlı olmayan maliyet unsurları girerken, değişken maliyetlerin kapsamına üretim düzeyine bağlı değişen unsurlar girmektedir. Çevresel maliyetlerin durumu bu sınıflandırma kapsamında izlenebilmektedir. Azaltma maliyetleri doğası gereği işletmelerin yatırımlarına bağlı oluşan maliyetleri ifade etmekte ve çevresel sorunların engellenmesi amacıyla katlanılan maliyetler işletmelerin sabit maliyetleri içinde yer almaktadır. Bu nedenle, çevre planlaması, eğitimi ya da benzer azaltma maliyetleri bu sabit maliyetler içinde izlenebilmektedir (Alagöz ve Yılmaz, 2001: 153).

İşletmelerin dönemsel performansı ve buna ilişkin bilgileri finansal raporlarda gösterilmekte, KSS raporlarında ise gelecekte beklenen performansı ile geçmiş performansı arasındaki ilişkiye çevresel unsurlar üzerinden yer verilmektedir. Finansal raporlar dönemsel verileri tek yönlü bir bakış açısı üzerinden yansıtırken KSS raporları geçmiş, bugünü ve geleceği de yansıtmakta (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 48) dahili ve harici unsurları da kapsayan bir raporlama yapılmaktadır. Dahili raporlama doğal olarak yönetimin ihtiyaçlarına yönelik bilgilerle hazırlanırken harici raporlama kamuya yapılacak olan açıklamalara yönelik bilgileri içermektedir. Çevresel raporlarda yer alan bilgiler ise hem niteliksel hem niceliksel olabilmekte, finansal olan ya da olmayan bilgiler niceliksel bilgilerden oluşabilmektedir (Taşdemir, 2011: 74).

İşletmelerin sosyal ve ekonomik performans ilişkisine bakıldığında iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki ilişkinin yönüdür ve sosyal performans ile ekonomik performansın olumlu olumsuz karşılıklı bir etkileşiminin olup olmadığıyla ilgilidir. İkinci

husus ise aralarındaki nedensellik ilişkisi olup hangisinin diğeri etkilediğini ele almaktadır. Bu iki unsurun ortaya çıkardığı hipotezler bazı araştırmalarda şu başlıklar altında ele alınmaktadır (Başar, 2014: 61-62);

- Sosyal Etki Hipotezi; İşletme paydaşlarının gereksinimlerinin karşılanması olumlu etkisini ifade etmekte ve bu etkinin hedeflenen finansal performansın gerçekleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir.
- Dengeleme Hipotezi; Sosyal performansın işletmenin bağımlı değişkeni olduğunu ifade eden bu hipoteze göre sosyal alanda başarının finansal maliyetleri bulunmaktadır. KSS faaliyetleri ile işletmeden çekilen fon ve kaynaklar arttıkça bu durum kimi işletmeler için dezavantaj da yaratabilmektedir.
- Yönetmel Fırsatçılık Hipotezi; Kimi işletmelerde yöneticilerin kendi şahsi çıkarları için paydaşlar aleyhine hareket ettikleri ve yönetimsel kararlarda çıkarlarını ön planda tuttıkları görülebilmektedir. Sözelimi finansal performansın yüksek olduğu zamanlarda sosyal harcamaları kısmakta, düşük olduğu zamanlarda ise sosyal harcamaları bu durumu telafi etmek amacıyla artırmaktadırlar.
- Pozitif ya da Negatif Sinerjiler Hipotezi; Ekonomik ve sosyal finansal performansın temelde sinerjik olduğunu varsayan bu hipoteze göre ikisi aralarındaki etkileşim zamana bağıli istatistiksel veriler üzerinden tespit edilemez.

Çevre muhasebesine yönelik çalışmalarda; KSS'nin muhasebe sistemlerine entegre edilmesi, çevresel koşullarının belirlenmesi ve zararlı etkilerinin giderilmesine yoğunlaşmamaktadır. Bunun için çevresel problemlerin önlenmesine yönelik maliyet analizleri yapılmakta, işletmelerin çevre için gerçekleştirdikleri tüm faaliyetlerin maliyeti hesaplanmaktadır. Çevresel maliyetlerdeki farklılıklar ortaya çıkma şekline bağıli olmakta, bazıları çevreyi koruma amaçlı faaliyetlerden, bazıları ise çevresel kaynakların işletme tarafından kullanımlarına bağıli olarak ortaya çıkmaktadır. İşletme faaliyetlerinden kaynaklı çevresel kirlilik de bu maliyet kalemleri arasında yer almakta, çevresel maliyetler en temel şekliyle; önleme, kullanma ve zarar maliyetleri olarak sınıflanmaktadır (Altınbay, 2007: 3-4).

KSS raporlama, büyük oranda işletmelerin kâr amacı gütmmediğı, aynı zamanda belli maliyetleri olan faaliyetlerini göstermektedir. Buna rağmen işletmeleri KSS raporlamaya yönlendiren etkenlerin başlıca şu şekilde sıralanmaktadır (Taşdemir, 2011: 75- 77).

- Çıkar gruplarının işletme üzerinde yarattığı baskının engellenmesi amacıyla,

- Toplum algısında “yeşil işletmeci”, “çevreci kurum” imajını oluşturmak amacıyla,
- Çevresel risklerin zamanında fark edilerek önlenmesi amacıyla,
- Çevresel performansın bizzat işletme tarafından görülerek ilgili paydaşlara iletilebilmesi amacıyla,
- Geleneksel yapıdaki finansal raporları yeterli bulmayan işletme dışı çevreci grupların taleplerini yerine getirmek amacıyla KSS raporları düzenlenmektedir.

2.4. KSS Raporlama Standartları

Muhasebe sistemi tarafından hazırlanıp sunulan raporların kullanıcılar için değer taşıyabilmesi için bazı standartları karşılaması gerekmektedir. Doğruluk, kesinlik ve güvenilirlik başlıca standartlar olmakla birlikte, bu raporların aynı zamanda bilgi kullanıcılarına onların kararlarını etkileyebilecek verileri de aktarması istenmektedir. Anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, tutarlı ve zamanında yapılan raporlamalar kaliteli raporlamalar olarak değerlendirilmektedir (Altınbay, 2007: 7).

Çevre muhasebesi, tanımından da anlaşılacağı üzere; özetleme, sınıflama, kaydetme ve raporlama gibi işlevleri yerine getirmektedir. Çevre muhasebesi özellikle kâr analizlerinde ve maliyetlerde planlı uygulamaları kapsamakta, çevresel faktörlerin etkisini dikkate almaktadır (Gönen ve Güven, 2014: 41). Bunun yanında belli kurum ve kuruluşlarca belirlenen standartlara uygun olarak işletmelerin, fon akışını, nakit akışını, finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve öz kaynak değişimlerini finansal tablolar halinde raporlayarak bilgi kullanıcılarına sunmaktadır (Kızıltan ve Doğan, 2021: 65).

20. yüzyılda çevre kirliliği tehdit edici boyutlara ulaşmış, sanayileşme bu süreci hızlandıran başlıca etken olmuştur. Başlangıçta bu durum yalnızca kirlenme olarak görülüp yeterinde önemsenmese de zaman içinde artan çevre sorunları yerel olmaktan çıkarak küresel hale gelmiştir. Bu nedenle çevresel zararın önüne geçebilmek adına çevre standartları oluşturulmaya başlanmış gerek ulusal gerek uluslararası mevzuatlar devreye sokulmuştur. Çevrenin korunması için Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) ISO 14000 standartları serisini hazırlamıştır (Akmeşe, 2015: 82).

1990’lı yıllar çevre yönetimi alanında çok sayıda ülkenin bu sistemleri desteklediği yıllar olmuş, buna yönelik farklı kanun ve yaptırımlar özellikle ticaret bölgelerinde uygulamaya konulmuştur. Ayrıca uluslararası ticaretin çevresel sorunlardan etkilenmemesi için tüm dünyada kabul görüp uygulanabilecek standartlar oluşturulmaya başlanmış, Uluslararası

Standartlar Örgütü (International Organization for Standardization /ISO)'nın 1996 yılında yayınladığı ISO 14001 standartları bunların ilki olmuştur. Bu standartların başlıca hedefi çevre standartlarını dünya genelinde uygulanabilir ve geliştirebilir hale getirmek, sistemleri kurmak hem içsel hem dışsal esneklik oluşturmak ve kamu yararının gözetilmesini sağlamaktır (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 47). Sosyal raporlama alanında Türkiye’de bugün ISO14001 belgesi olan çok sayıda şirket bulunmakta, İstanbul Sanayi Odası’nın yaptırdığı bir ankete göre ISO14001 belgesi bulunan 36 şirketin %80’inin bir şekilde çevresel maliyetleri izlediği görülmektedir (Taşdemir, 2011: 75).

SAI (Social Accountability International) New York merkezli bir kuruluş olup, çalışma koşullarının ve ortamlarının iyileştirilmesi, buna yönelik gönüllülük esasına dayalı ve denetlenebilir nitelikte standartların geliştirmesini amaçlamaktadır. Kâr amacı olmadan kurulan SAI’nin 1997 ekiminde yayınladığı SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı, çalışan kesimin temel haklarının korumasına ve gözetilmesine yönelik bir standarttır. Çalışan kesimin tamamının haklarını korumak ve çalışma koşullarını daha iyi hale getirmek için oluşturulan SA 8000 standardı, ILO sözleşmeleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temel alınarak oluşturulmuş, akademisyenlerin, işçi sendikalarının, işverenlerin, insan ve çocuk hakları örgütlerinin, katılımı ile hazırlanmıştır (Tütüncü, 2008: 176).

Entegre raporlama, bugün işletme performanslarının raporlamasında kullanılan en güncel raporlama türüdür. İşletmelerin finansal olan olmayan, geçmiş, gelecek tüm dönemsel bilgilerini birbiriyle bağlantılandırarak; işletmelerin stratejileri, iş modelleri ve çevresel etkileri kapsamında özetleyerek sunan raporlama olarak bilinmektedir. “Entegre Düşünce” zemininde kurulan Entegre raporlama sistemi, işletme değerlerini ve sermaye unsurlarını hem geçmiş hem bugün hem de gelecek etkilerini göz önünde bulundurarak açıklamaktadır. Dolayısıyla işletmeler için oldukça geniş kapsamlı ve işlevsel bir raporlama imkânı sunmaktadır (Hatunoğlu ve Kılıç, 2023: 54-55).

Çevresel faaliyetlerin raporlanması, genel muhasebe ile çevre muhasebesinin karşılıklı ilişkisi kapsamında yapılmakta, bu iki muhasebe, kayıt ve raporlama noktalarında kesişmektedir (Akdeniz, vd., 2021: 36). Çevre muhasebesinin temel amacı ekonominin çevreyle olan etkileşiminin açıklanması olup; kaynak envanterinin düzeyi, profili ve bunları gösteren bilançonun hazırlanması, stokunun durumunu, giren kaynakları,

ilaveleri, şekil değişikliklerini, duran varlıkları, dönen varlıkları ve bunların tutarlılık düzeylerini göstermek gibi alt amaçları da bulunmaktadır (Alagöz ve Yılmaz, 2001: 151). KSS raporlamasında kalitenin sağlanması için; ilgililik, zamanlılık ve güvenilirlik gibi özelliklerin bulunması gerekmekte, bu temel özellikler literatürde şu şekilde açıklanmaktadır (Taşdemir, 2011: 87-92; Akmeşe, 2015: 77-78).

- İlgililik; Kullanıcı için uygun bilginin bulunması gerekmekte, bu kıstas kullanıcının karar alması ile özellikle ilişkilendirilmektedir. Çünkü kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayacak ve karar almasını etkileyecek bilgide “ilgililik” aramaktadır.
- Güvenilirlik; Kullanıcı için faydalı bilgi aynı zamanda güvenilir olan bilgidir. Bu nedenle hem önyargılardan hem maddi hatalardan arındırılmış bilgiler güvenilir olup, kullanıcı algısında dürüst ve gerçekçi olarak kabul edilmektedir.
- Zamanlılık; Bilgi doğru zamanda kullanıcıya ulaştığında değerlidir ve bu nedenle zamanlama oldukça önemlidir. Bilginin yalnızca anlaşılır ve net olması yetmemekte, kullanıcıya doğru zamanında ulaşması da gerekmektedir.
- Karşılaştırılabilirlik-Tutarlılık; Finansal raporlar işletmelerin performansının ve ekonomik durumunun zaman içinde gösterdiği eğilimi tespit etmem amacıyla hazırlanmakta, çevresel raporlar da aynı mantıkla karşılaştırma yapılarak hazırlanmakta ve çevresel performansın zaman içindeki eğilimini tespit etmektedir.
- Tarafsızlık; Hazırlanan finansal raporların belli kişi ya da grupların menfaatlerine yönelik olmamasını, tarafsız olmasını ifade etmektedir.
- Anlaşılabilirlik; Raporlarda verilen bilgilerin, kullanıcısı tarafından yeterli düzeyde açık anlaşılır olmasını ifade etmektedir.
- Doğru Gösterim; Finansal raporlamanın açıklanması gereken bilgiyi makul ve güvenilir bir şekilde yani doğru olarak açıklaması anlamına gelmektedir.

2.4.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI)

İşletme performansları hakkında bilgi sahibi olmak ve bütünsel bir değerlendirebilme yapabilmek için finansal raporlara ek olarak yayınlanan sürdürülebilirlik raporlarında zaman içinde bazı karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Küresel Raporlama Girişimi (GRI) tarafından geliştirilen standartlar bu raporlamalardaki karışıklıkların ortadan kalkmasında, daha karşılaştırılabilir ve ölçülebilir olmasında etkili olmuştur (Kızıltan ve Doğan, 2021: 63).

Küresel Raporlama Girişimi (GRI) sürdürülebilir ekonominin tüm dünyada geçerlilik kazanması amacıyla KSS raporlamasında işletmelere rehberlik etmektedir. Kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olan GRI, “Çevreye Karşı Sorumlu Ekonomiler Koalisyonu (CERES) ve Tellus Enstitüsü iş birliği ile Boston’da (1997) geliştirilmiştir. 2002’de bağımsız hale gelen kuruluş gerek özel sektörden gerek kamudan çok sayıda üyeye sahiptir ve yönetim kurulunu da bu üyeler seçmektedir. Seçilen yönetim kurulu üyelerinin görevi, geliştirdikleri GRI Rehberini yayınlamak ve diğer kurumlardan destek ve öneri alarak gelişimi devam ettirmektir. GRI’nin kurulmasındaki temel hedef, küresel çapta uygulanabilirliği olan bir sürdürülebilirlik raporlaması rehberinin oluşturulması, üçlü performans raporlamasını rutin hale getirmek ve karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktır (Aksoy, 2013: 39-40).

GRI, bir raporlama ilkeleri listesi oluşturmakta ve kuruluşların ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunun şeffaf, açık, anlaşılabilir, ulaşılabilir, güvenilir ve tutarlı olması hedeflenmekte ve kuruluşların buna göre sürdürülebilirlik raporlarını hazırlaması sağlanmak istenmektedir. İlk GRI Raporu 2000 yılında yayınlanmış olup zaman içerisinde birçok yenilik yapılmış, prensiplerde ve raporlama biçiminde revizyonlar yapılmıştır. Mevcut durum itibarıyla revize edilmiş son revizyon 2021 yılında yapılmış olup 2023 yılında uygulamaya konması hedeflenmiştir (Beyazyol ve Gökçen, 2023: 113-114).

GRI standartları genel olarak iki bölümden oluşmakta ve her ana bölüm de bazı alt başlıklar içermektedir. GRI standartları henüz geliştirilme aşamasında olup yıldan yıla yenilikler teklif edilmekte ve standartları oluşturulan organizasyon tarafından revize edilmektedir. Hali hazırda kullanılan raporlama standartları evrensel standartları, sektör standartları ve konu standartları olmak üzere üç ana başlığa ayrılmaktadır. Bunları kısaca aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Savaş, 2022: 3048-3050);

- Evrensel standartlar: GRI 1, temel konuları (kritik kavramlar, standartların nasıl kullanılacağı gibi), GRI 2 genel açıklamaları (kuruluşla ilgili genel bilgi ve açıklamaları), GRI 3 ise öncelikli konuları, kuruluşun etkileriyle ilgili öncelikli olarak ele alınması gereken konuları içerir (Global Reporting Index, 2021).
- Sektör Standartları: Etkisi en yüksekten daha aza doğru sektörleri listeleterek her bir sektörün uyması gereken sektöre özgü standartları içermektedir. Toplam 40 sektör tanımlanmış olup petrol ve gaz, tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, gibi sektörler en

yüksek etkiye sahip sektörler olarak listelenmekte ve her biri için ayrı standartlar tayin edilmektedir.

- Konu Standartları: Çevre ve sürdürülebilirliği ilgilendiren durumları konusuna göre sınıflandırıp standartlar oluşturulmuştur. Vergileme, atık, iş sağlığı ve güvenliği gibi farklı 32 konu tanımlanmıştır.

GRI standartları, toplumun pek çok kesimi (iş dünyası, sivil toplum, uzmanlar, denetçiler, emekçiler, finans piyasaları ve çeşitli devletlerin kurumları) ile diyalog halinde olması nedeniyle öne çıkmakta, bir başka deyişle gücünü çok paydaşlı yapısından almaktadır. Diğer yandan pek çok eleştiriye de hedef olmakta, raporun kapsamı, bağımsız dış denetimin olmaması, farklı uygulama seviyelerinde performans göstergelerine yönelik seçici raporlama yapılamaması ve konusundaki belirsizlikler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Lvre De Lyon, 2022: 14-15).

Küresel Raporlama Girişimi GRI, benzerleri gibi KSS raporlarının hazırlanmasında işletmelere standart bir format sunmaktadır. Dünya genelinde faaliyet gösteren GRI, geliştirdiği KSS raporlaması kılavuzları ile bu raporlamaları rutin ve yaygın hale getirmek istemektedir. Bu kılavuzlar kendi raporlamalarını yayınlayabilmeleri için işletmelere bir çerçeve sunmakta ve KSS kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçları bu raporlara yansımaktadır. GRI raporlamanın amaçlarını genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır (Kocamış ve Yıldırım, 2016: 44);

- Sürdürülebilirlik performansının yasal normlar, yasal performans standartları ve gönüllü girişimler açısından değerlendirilmesi,
- Kuruluşun sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin beklentileri nasıl etkilediğini ve onlardan nasıl etkilendiğini açıklamak,
- Bir kuruluş içindeki ve farklı kuruluşlar arasındaki performansın zaman içinde karşılaştırılması.

Çevresel özellikleri farklılıklar göstermekle birlikte GRI'ye göre, işletmelerin KSS raporlarında yer alması gereken başlıca ilkeler şunlardır (Kağnıcıoğlu: 132; Akmeşe, 2015: 76-77).

- Temel özellikler; Şeffaflık, denetlenebilirlik ve geniş kapsamlılık,
- İçeriğin kararlaştırılmasına yönelik özellikler; Uygunluk, bütünlük ve sürdürülebilirlik,
- Kalite, tutarlılık ve güvenilirlik özellikleri; Doğallık, doğruluk ve karşılaştırılabilirlik.
- Erişimle ilgili özellikler; Netlik ve güncellik

Temel hedefi; sürdürülebilirlik raporlama ilkelerini dünya çapında uygulanabilir hale getirmek olarak açıklanan GRI, aynı zamanda, insan hakları, yolsuzlukla mücadele, çevre, işgücü ve kurumsal vatandaşlık gibi konularla ilgili performansın raporlanmasında da işletmelere geniş kapsamlı bir çerçeve sunmakta ve bu nedenle en fazla kabul gören KSS raporlama standardı olarak bilinmektedir (Kızıltan ve Doğan, 2016: 70). GRI standartlarının dünya genelindeki bu tercih edilirliğinde; geniş kapsamlı oluşunun, çok paydaşlı oluşunun, uyumluluk ilkesinin, sektör hassasiyetine ve sürekli iyileştirmeye odaklı oluşunun etkisi büyüktür (Lyon, 2022: 14).

2.5. ISO Kapsamındaki Standartlar (ISO 14001, ISO 26000)

2.5.1. ISO 14001

ISO 14001'in temel amacı, ürünün hammadde sürecinden itibaren etkin ve faydalı bir şekilde müşteriye sunulmasına kadar geçen bu aşamalarda çevresel faktörleri belirleyerek önlem alma ve kontrol altında tutulmasını sağlayan standartlardır (ISO, 2015). Bu standardın ilki Rio'da 1992 tarihinde dünya zirvesi kararları ve sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında Rio sözleşmesidir. Pusak'a göre, uluslararası çevre yönetim standartlarını belirlemek üzere 50 ülkenin oluşturmuş olduğu bir komite toplanmıştır. Bu komite 1996 yılında ISO 14001 standartları olarak bilinen "Çevre Yönetim Sistemi" oluşturulduğunu açıklamışlardır (2014: 85).

Yücel (2018: 85)'e göre, ISO 14001 sistemi işletmelerin performans gücünü yükselterek sürekliliğini sağlamaya yardımcı olabilecek sistemleri kapsadığını ifade etmektedir.

2.5.2. ISO 26000

Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) bugün 19500'den fazla standart geliştirdiği belirtilmektedir. ISO 26000, işletmelerin sosyal sorumluluğunu, nasıl gerçekleştireceklerini, sürdürülebilir çevresel, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma anlayışıyla tavsiyelerde bulunan bir sosyal sorumluluk standardıdır (TSE, 2020). Boran'a göre, ISO 26000 şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk projelerine ya da uygulama süreçlerine entegre edebilmelerine olanak sunan ilk ve en kapsamlı standarttır (2018: 222).

ISO 26000 kapsamında standardın normatif temelini oluşturan altı temel unsur bulunmaktadır. Bunlar ise sırasıyla şöyledir;

- Hesap verilebilirlik
- Etik davranış, şeffaflık
- Etkileşen menfaatlere saygı
- Hukukun üstünlüğüne saygı
- Uluslararası davranış ve normlara saygı
- İnsan haklarına saygı olarak ifade edilmektedir (Gürgen, 2018: 59).

ISO 26000 Türkiye'nin de uyum sağladığı uluslararası bir mutabakat olarak ifade edilmektedir.

2.6. Global Ölçekte Evrensel Standartlar

2.6.1. SA8000 (Social Accountability 8000)

ISO 9001 ve ISO 14001'ö örnek alan, sosyal sorumluluk, sosyal performans ve yönetim sistemi koşulları üzerine temellendirilen standartlar olarak SA 8000 tanımlanmaktadır (Odaman, 2015: 4). Aydınalp'e göre, Ekonomik Öncelik Akreditasyon Ajansı (CEPAA) öncülüğünde insan ve çocukların haklarını savunan kuruluşlar, akademisyenler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından sosyal sorumluluk oluşturma amacıyla belirlenen standartlardır (2013: 52).

ISO 8000 standardı, Sosyal Sorumluluk Örgütü (SAI) tarafından 2014 yılına kadar üç kez revize edilmiştir ve SA 8000 adıyla 2014 yılında yayınlanarak işletilmektedir (Odaman, 2015: 4-5). SA 8000 standartları ana ilkeleri şöyledir;

- Çocuk iş gören: İşletmeler çocuk istihdamını ve çocuk işgücünü destekleyemez. Tanımda çocuk işçi olarak 15 yaşından küçük her birey kast edilmektedir.
- Zorla Çalıştırma: Birey hiçbir şart altında (hükümlüler dahil) zorla çalıştırılmaz. Herhangi bir borcun tahsili veya depozit amacıyla karşılık bekleyemez.
- Sağlık ve Güvenlik: İşletmeler, çalışanlarının sağlık ve güvenliğinin korunmasından sorumludur. Gereken önleyici tedbirler almak, sağlık ve güvenlik konusunda eğitimlerin planlanması ve uygulamasından sorumludur.
- Örgütlenme ve Toplu Sözleşme: Çalışanlar çıkar ve haklarını savunmak üzere, işçi ve temsilcileri sendika ve bu sendikalara katılabilme haklarına sahiptir.
- Disiplin: İşveren çalışanlara fiziksel şiddet, mobing ve bu türevde davranışlarda bulunamaz.

- Çalışma Saatleri: İş görenler, 48 saat ve üzerinde çalıştırılmaz. 48 saat ve üzeri olağan iş koşulları haricinde mesai saati 12 saati geçemez.
- Ücret: İşletmeler, çalışanlara ülkenin asgari ücretin altında kalmayacak şekilde ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde ücret vermelidir.
- Ayrımcılık: İş görenler cinsiyet, etnik köken ve ırk vb. gibi sebeplerden dolayı farklılık gözeterek ayırma bulunamaz.
- Yönetim Sistemleri: İşletmeler sosyal sorumluluk politikaları gereği yönetim sistemleri oluşturarak etkin ve verimli işleyiş sağlayabilir (Odaman, 2015: 4-5; Gürngör, 2018: 57-58).

2.6.2. AA1000 (Account Ability 1000)

AA1000, kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilir gelişmeler konusunda araştırmalar ve stratejilere danışmanlık hizmeti sunan, kurumların hassas, sorumluluk bilinde ve hesap verebilir bir anlayış çerçevesinde yardımcı olan bir sistemdir (Boran, 2018:226). Bu sistem, Toplumsal ve Etik Mesuliyet Enstitüsü tarafından 1996 yılında sürdürülebilir raporlama sistemi olarak uygulamaya konulmuştur (Yamak, 2007:148).

Account Ability (AA1000) standartları serisi, küresel ölçekte işletmeler, özel kuruluşlar, hükümet ve kamu özel teşebbüsleri tarafından hesap verilebilirlik, sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik konularında liderlik ve performans değerleri kapsamında, AA1000 ilkelerini esas alan bir sistemdir. Bu ilkeler ise, planlama, raporlama, denetleme, hesap verebilme ve paydaşları konuya dahil etme olarak sıralanmaktadır (AA1000, 2015; Okpara & Kobongo, 2013: 129).

2.6.3. FTSE4Good Dizin Financial Times Stock Exchange (FTSE)

Financial Times Gazetesi ve Londra Borsası iş birliği ile ortak hazırlanan güçlü ve çevresel sosyal sorumluluk uygulamalarını ve bunların performanslarını ölçümlendirmeye yarayan bir sistemdir. FTS4Good endeksi, Kurumsal Yönetişim, Sağlık, Güvenlik, Yolsuzluk ile Mücadele İklim Değişikliği gibi konular üzerine odaklanmaktadır. FTS4Good endeksi seçim kriterleri başlıca şöyle sıralanmaktadır;

- Sürdürülebilir çevresel hususunda araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirmek,
- Paydaşlarla pozitif ilişkiler geliştirmek,
- Evrensel insan haklarını savunmak ve desteklemek (Vural, 2007:17-18).

2.6.4. Cares İlkeleri

1989 yılında Exxon Valdez firmasına ait ham petrol yüklü tankerin Alaska'nın Güney kıyısında karaya oturması nedeniyle gemide yüklü olan 38.000 ton yakıt denize yayılmış ve deniz kirliliği oluşturmuştur. Dünya Çevre Örgütleri ve Sivil Toplum Kuruluşu olan Cares, çevre konusunda başlıca 10 ilkeyi benimsemiştir. Bunlar ise şöyledir;

- Biyosistemin korunması
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması
- Atık azaltılması ve imha edilmesi
- Enerjinin korunması
- Güvenli ürün ve hizmetler
- Çevresel onarım
- Kamuyu bilgilendirme
- İdare sorumluluğu
- Denetlemeler-Raporlar olarak belirtilmektedir (Akt. Aydınoglu, 2013: 50).

2.7. Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması

Ülkemizde, kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik konularının raporlanmasını zorunlu kılan yasa bulunmamaktadır. Ancak konu ile ilgili, Sermaye Piyasası Kurumu tarafından hazırlanmış kurumsal sosyal sorumluluk ilkeleri bağlamında, işletmelerin hazırlamak zorunda oldukları “Kurumsal Yönetim Uyum Raporu” ve “Çevresel Etki Değerlendirme Raporu” beyanları zorunludur (Göçenoğlu, 2018: 57).

Soysal’a göre, ülkemizde geçmiş elli yıllık döneme bakılarak, ekonomik kalkınmayı etkileyen çeşitli faktörlerin, işletmelerin sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik alanlarında olumsuz etkiler gösterdiği belirtilmektedir (2018: 69). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği tarafından konuya ilişkin, bu dönemlerde işletmeler arasında rekabet sertliği yaşandığı ve fiyat odaklı planlamalar yapıldığı belirtilerek sosyal sorumluluk alanlarında yapılması gereken uygulamaların göz ardı edildiği ifade edilmektedir (KSSD, 2008).

Günümüzde farklı sektör ve alanlarda faaliyet yürüten pek çok işletme kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları gerçekleştirmektedir. İşletmeler, toplumun hassas noktaları ve ihtiyaçları doğrultusunda, topluma katkı sunma ve yarar sağlamaya yönelik sosyal

projelere yönelme noktasında, ülkenin ekonomik durumu ve yaşanan politik gelişmeler göz önünde bulundurulması gereken önemli bir noktadır (Akmeşe, 2015: 109).

Son olarak ülkemizde, işletmelerin gerçekleştirmiş oldukları ülke gündemi ve kamu politikaları gereği değişiklik gösterdiği yukarıda belirtilmiştir. Bu değişikliklerin hangi konularda işletmeyi kapsadığını şöyle sıralandırmaktadır;

- Yenilenebilir Enerji Üretimi
- Bölgesel Temelli Kalkınma
- Yolsuzlukla Mücadele
- Engellilere Yönelik çalışmalar olarak ifade etmiştir (Aytaş 2016: 56).

3. BÖLÜM: AKARYAKIT İŞLETMELERİNİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK RAPORLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tez çalışmasında akaryakıt işletmelerinin KSS faaliyetlerinin kurumsal sosyal raporlarında yer alan bilgiler esas alınarak sektörel bir durum saptaması ortaya konulması amaçlanmıştır.

3.2. Evren Örneklem ve Sınırlılık

Araştırma evrenini Türkiye’de ulusal düzeyde faaliyet gösteren akaryakıt işletmelerinden Enerji Piyasaları Düzenleme Kurumu “Petrol ve Sıvılaştırılmış Gaz” sektör raporları içerisinde yer alan ilk 15 işletme sırasıyla seçilerek Tablo-1 oluşturulmuştur (EPDK, 2023). Bu işletmelerin 2015-2020 yıllarında yayınlamış olduğu KSS raporları araştırmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk ve Sürdürülebilirlik raporlarında verilerin içeriği söz konusu olduğu için KSS ve sürdürülebilirlik raporları arasında fark gözetilmeden çalışmaya dahil edilerek GRI Standartlarına göre değerlendirme alınmıştır.

Akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, küresel raporlama sistemi (GRI) standartları altında incelenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk konuları, Türkiye Halkla İlişkiler Derneği’nin belirlemiş olduğu standartlar olarak belirlenmiş olup, Küresel Raporlama Girişimi standartları ise, GRI-2 “Temel Konular” ve GRI-3 “Öncelikli Konular” iki ana başlık altında toplanmıştır.

Çalışma kapsamında, 2015-2020 yılları arasında akaryakıt işletmeleri tarafından yayımlanan kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporları içerik analizi yöntemi çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirmeye alınmıştır. Örneklem belirleme ve tespit durumlarını Tablo-1’de sunulmuştur.

İşletme Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tüpraş	+	+	+	+	+	+
Poaş	-	-	-	-	+	-
Total-Elf	-	-	-	-	-	+
Delta	-	-	-	-	-	-
Çekisan	-	-	-	-	-	-
Aytemiz	-	-	-	-	+	-
Shell	-	-	-	-	+	+
B.P.	-	-	-	-	-	-
Aygaz	+	+	+	+	+	+
İpragaz	+	+	+	+	+	+
Turkuaz	-	-	-	-	-	+
Pet-line	-	-	-	-	-	-
Opet	+	+	+	+	+	+
Bölünmez P.	-	-	-	-	-	-
Mopet	-	-	-	-	+	+

Tablo 1: Akaryakıt İşletmelerinin KSS ve Sürdürülebilirlik Raporlar Durumları

Kaynak: EPDK, 2023 www.epdk.gov.tr/detay/icerik/3-0-107/yillik-sektor-raporu Erişim Tarihi: 30/04/2024

Akaryakıt işletmelerinin kurumsal web siteleri üzerinden kurumsal sosyal sorumluluk veya sürdürülebilirlik raporları yayın yapma durumları Tablo-1’de incelenmiştir. Araştırma kapsamında 2015-2020 yıllarının tümünde KSS veya Sürdürülebilirlik adlarında rapor yayımlayan işletmeler örneklem kapsamına alınmıştır. Bu işletmelerden, Aygaz, İpragaz, Opet ve Tüpraş işletmelerinin KSS veya Sürdürülebilirlik altında 2015-2020 yılları arasında raporlar yayımladıkları tespit edilmiştir. Bu dört akaryakıt işletmesi araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek hedef kitlenin anlayacağı düzeyde yorumlamaktır (Şimşek & Yıldırım, 2021: 71). Neuman’a göre içerik analizi yöntemi, metin üzerinden çıkarılan yorumların çeşitli işlem süreçleri sonucunda

işlenerek yorumlanmasıdır. Ayrıca, metin içerisinde ilk bakışta fark edilemeyen mesaj ve içeriklerin görünür olması bakımından yarar sağlamaktadır (2020: 586).

3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

GRI Raporlaması, aşağıdaki üç bölümden oluşmakta ve her bölüm kendi içerisinde çok sayıda alt başlık oluşturmaktadır. Araştırmada raporların içeriklerinin incelenmesinde aşağıdaki bölümlere dikkate alınmıştır (Savaş, 2022: 3048-3050);

- Evrensel standartlar: 3 alt bölüm içermektedir.
- Sektör Standartları: Sektörlere göre standartlar belirlenmiştir, 40 farklı sektör tanımlanmıştır.
- Sürdürülebilirlikle ilgili 32 farklı konu tanımlanmıştır.

Bu çalışmada akaryakıt işletmeleri ele alındığı için değerlendirme Petrol ve Doğalgaz Sektör Standartları esas alınarak yapılmıştır. Akaryakıt işletmeleri enerji sektörü ile de ilişkili olsa da enerji kavramı çok daha geniş bir kavram olup petrol ve doğalgazın yanında birçok sektörü içine almaktadır. Bu açıdan kuruluşların raporları da dikkate alınarak petrol ve doğalgaz esaslı değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olacağı kabul edilmiştir.

Ana Başlık	Alt Başlıklar
GRI-2 TEMEL KONULAR	
	Kurum Hakkında Bilgiler
	Faaliyetler
	Denetim ve Sorumluluklar
	Yönetim
	Yönetişim
	Çalışanlar
	Ücretler
	Etik taahhütler
	Yasal Yükümlülükler
	Paydaşlar
GRI-3 ÖNCELİKLİ KONULAR	
	Rüşvet ve Yolsuzluk
	İş Sağlığı ve Güvenliği
	Çalışan Bağlılığı ve Refahı
	Dijitalleşme ve Teknolojik Gelişim
	Döngüsel Ekonomi ve Atık
	İklim Riskleri

İnsan Hakları İlkelerine Uyum
Enerji Verimliliği
Düşük Karbon Ekonomisine Geçiş ve Karbon Teknolojileri
Hava Kalitesi
İş Etiği ve Bütünlük
Çalışan Eğitimi ve Yetenek Gelişimi
Risk ve Kriz Yönetimi
Sürdürülebilir Ekonomik Değer
Su Kalitesi ve Atık Su Yönetimi
Materyal olarak kabul edilmeyen GRI Sektör Standardındaki Konu

Tablo 2: GRI Raporlama Şablonu (Petrol ve Gaz 2021)

Kaynak: SOCAR 2022’de yer alan raporlama esas alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Araştırma kapsamında, Küresel Raporlama Sistemi ana hatları ile beraber Tablo-2’de sunulmaktadır. Öncelikli konular listesi, GRI-2 GRI-3: Petrol ve Gaz 2021’de belirlenmiş öncelikli konulara ilişkin başlıklardır. Bu alt başlıklar da kendi içerisinde çok sayıda alt başlık ve yürütme ilkesi içermektedir. Bu maksatla GRI raporları içerisinde kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporlarına ulaşılan akaryakıt işletmelerinin verilerinin toplanması iki ayrı aşamada gerçekleştirilmiştir;

- Birinci aşama olan ‘kurumsal sosyal sorumluluk/sürdürülebilirlik’ başlığını oluşturan maddeler, sağlık ve güvenlik, kültür ve sanat, toplum- yasal sınırlılık, çevre ve eğitim gibi kurumsal sosyal sorumluluğa yönelik konular tabloların başlığını oluşturmaktadır.
- İkinci aşamada ise küresel raporlama sistemi alt başlıkları, denetim ve sorumluluk, iş sağlığı ve güvenlik, risk yönetimi ve krizi, faaliyetler, dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, çalışan bağlılığı ve refahı, yönetim, çalışan eğitimi ve bütünlük, sürdürülebilir ekonomik değer, kurum hakkında bilgi, etik taahhüt, insan hakları ve ilkelerine uyum, yasal yükümlülükler, yönetim, ücretler, rüşvet ve yolsuzluk, iş etiği ve bütünlük, döngüsel ekonomi ve atık, iklim riskleri, enerji verimliliği, düşük karbona geçiş, su kalitesi ve atık su yönetimi, hava kirliliği, alt başlıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmacı tarafından KSS ve sürdürülebilirlik boyutları tablolara sırasıyla Tablo-3, Tablo-4, Tablo-5, Tablo-6 ve Tablo-7’de belirtilen kriterler çerçevesinde işlenmiştir. Tablolar Yazar tarafından oluşturulmuştur. Bu tablolar şu şekilde sıralanmaktadır;

SAGLIK VE GÜVENLİK
Denetim ve Sorumluluk
İş Sağlığı ve Güvenlik
Risk Yönetimi ve Krizi

Tablo 3: GRI-2 ve GRI-3 Sağlık ve Güvenlik Konu Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sağlık ve güvenlik kapsamına alınan GRI-2 ve GRI-3 sistemi ana hatlarını oluşturan “Evrensel Standartlar”, “Sektörel Standartlar” ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik” konular altında maddesel ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu sınıflandırma, sağlık ve güvenlik konularını kapsamı ve araştırmadan objektif veriler toplanabilmesi amacıyla Sağlık ve Güvenlik boyutunda 3 alt başlık altında toplanmıştır. Toplanan alt başlıklar Tablo-3’de sunulmuştur.

KÜLTÜR-SANAT
Faaliyetler
Sürdürülebilir Ekonomik Değer
Çalışan Bağlılığı ve Refahı

Tablo 4: GRI-2 ve GRI-3 Kültür ve Sanat Konu Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kültür ve Sanat kapsamına alınan GRI-2 ve GRI-3 sistemi ana hatlarını oluşturan “Evrensel Standartlar”, “Sektörel Standartlar” ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik” konuları altında maddesel ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu ayrıştırma işleminin kültürel konuları kapsamı ve araştırmadan objektif veriler toplanabilmesi amacıyla 3 alt başlık altında toplanmıştır. Toplanan alt başlıklar Tablo-4’te sunulmuştur.

TOPLUM-YASAL ZORUNLULUK

Kurum Hakkında Bilgi

Etik Taahhüt

İnsan Hakları ve İlkelerine Uyum

Yasal Yükümlülükler

Ücretler

Rüşvet ve Yolsuzluk

İş Etiği ve Bütünlük

Tablo 5: GRI-2 ve GRI-3 Toplum-Yasal Sınırlılıklar Konu Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplum-Yasal Zorunluluk kapsamına alınan GRI-2 ve GRI-3 sistemi ana hatlarını oluşturan “Evrensel Standartlar”, “Sektörel Standartlar” ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik konuları altında maddesel ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu ayrıştırma işleminin yasal sınırlılık konularını kapsamaması ve araştırmadan objektif veriler toplanabilmesi amacıyla 7 alt başlık altında toplanmıştır. Toplanan alt başlıklar Tablo-5’te sunulmuştur.

ÇEVRE-TARIM

Döngüsel Ekonomi ve Atık

İklim Riskleri

Enerji Verimliliği

Düşük Karbona Geçiş

Su Kalitesi ve Atık Su Yönetimi

Hava Kirliliği

Tablo 6: GRI-2 ve GRI-3 Çevre-Tarım Konu Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çevre-Tarım kapsamına alınan GRI-2 ve GRI-3 sistemi ana hatlarını oluşturan “Evrensel Standartlar”, “Sektörel Standartlar” ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik” konuları altında maddesel ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu ayrıştırma işleminin çevresel konuları kapsamaması ve araştırmadan objektif veriler toplanabilmesi amacıyla 6 alt başlık altında toplanmıştır. Toplanan alt başlıklar Tablo-6’da sunulmuştur.

EĞİTİM
Çalışan Eğitimi ve Bütünlük
Yönetim
Dijitalleşme ve Teknolojik Gelişim

Tablo 7: GRI-2 ve GRI-3 Eğitim Konu Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim kapsamına alınan GRI-2 ve GRI-3 sistemi ana hatlarını oluşturan “Evrensel Standartlar”, “Sektörel Standartlar” ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik” konuları altında maddesel ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu ayrıştırma işleminin eğitim konularını kapsamaması ve araştırmadan objektif veriler toplanabilmesi amacıyla 3 alt başlık altında toplanmıştır. Toplanan alt başlıklar Tablo-7’de sunulmuştur.

3.5. Araştırma Soruları

Bu tez araştırmasında Türkiye’deki ulusal düzeyde faaliyet gösteren akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin raporlanması incelenmiştir. Bu raporlamanın GRI Standartlarına uygunluğu esas alındığı için araştırmanın soruları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

- 1- Akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) konu başlıklarına göre dağılımları nasıldır?
- 2- Akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) uygulamalarının yıllara göre dağılımları nasıldır?
- 3- Akaryakıt işletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Sağlık-Güvenlik” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?
- 4- Akaryakıt işletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Kültür-Sanat” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- 5- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Toplum-Yasal Zorunluluk” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?
- 6- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Çevre-Tarım” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?
- 7- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Eğitim” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

3.6. Bulgular

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Aygaz	1	-	1	1	1	1	5
İpragaz	-	-	1	1	1	-	3
Opet	-	1	-	1	-	1	3
Tüpraş	1	1	-	1	1	1	5
Toplam	2	2	2	4	3	3	16

Tablo 8: İşletmelerin KSS Raporlarının Yıllara Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt işletmelerini KSS raporları incelendiğinde toplam 16 adet rapora erişim sağlanmıştır. Bu raporların Tüpraş 5 (%31), Aygaz 5 (%31), Opet 3 (%19) ve İpragaz 3 (%19)’ünü oluşturmaktadır.

Yıl bazında incelenecek olursa, 2015 yılında Tüpraş ve Aygaz’ın birer adet raporu bulunurken Opet ve İpragazın bu yıla ait bir raporu bulunmamaktadır.

2016 yılında verilen akaryakıt şirketlerinden yalnızca Tüpraş’ın raporu bulunmaktadır.

2017 yılında Aygaz ve İpragaz birer adet rapor yayınlamış iken Tüpraş ve Opet ’in bu yılda raporu bulunmamaktadır.

2018 yılında verili her Akaryakıt işletmesinin birer adet raporu bulunmaktadır.

2019 ve 2020 yıllarında yalnızca Tüpraş’ın bir adet raporu bulunmaktadır.

Yıllık rapor yayınlamayan işletmelerin iki yıllık rapor yayımladıkları belirlenmiştir.

	Çevre	Kültür	Sağlık- Güvenlik	Eğitim	Toplum-Yas. Zorunluluk	Toplam
Aygaz	7	27	13	5	6	58
İpragaz	7	-	3	-	4	14
Opet	18	15	27	5	9	74
Tüpraş	17	21	22	47	21	128
Toplam	49	63	65	57	40	274

Tablo 9: İşletmelerin KSS Konu Başlıklarına Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt işletmelerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk konularında GRI raporları incelendiğinde;

Sağlık-Güvenlik konusu ile ilişkili toplam 65 (%100) paylaşımın bulunduğu tespit edilmiştir. Bunların, Tüpraş 22 (%34), Opet ise 27(%42), Aygaz 13(%20), İpragaz 3 (%3)'ünü oluşturmaktadır.

Çevre konu başlığı altında 49 (%100) olduğu belirlenmiştir. Opet 18 (%37), Tüpraş 17 (%35), Aygaz 7(%13), İpragaz 7 (%13)'sini oluşturmaktadır.

Kültür konu başlığındaki raporları incelendiğinde toplam 63 (%100) paylaşım bulunmaktadır. Bu paylaşımların Aygaz 27 (%43), Tüpraş 21 (%33) ve Opet 15 (%24)'ini oluştururken Opet'in bu alanda bir verisi bulunmamaktadır.

Eğitim konu başlığındaki raporlar toplam 57 olarak tespit edilmiştir. Tüpraş 47 (%82), Aygaz 5 (%9) Opet (%9)'unu oluştururken İpragaz'ın bu alanda bir verisi bulunmamaktadır.

Toplum- Yasal Sınırlılıklar konu başlığındaki raporları toplam 40 (%100) olarak tespit edilmiştir. Tüpraş 21(%53), Opet 9 (%23), Aygaz 6 (%15), İpragaz 4 %10'unu oluşturmaktadır.

	Aygaz	İpragaz	Opet	Tüpraş	Toplam
Döngüsel Ekonomi ve Atık	15	11	16	33	75
İklim Riskleri	14	5	7	13	39
Enerji Verimliliği	8	3	6	21	38
Düşük Karbona Geçiş	8	6	6	11	31
Su Kalitesi ve Atık Su Yönetimi	10	3	14	14	41
Hava Kirliliği	1	2	-	1	4
Toplam	56	30	49	93	229

Tablo 10: Akaryakıt İşletmelerinin Çevre-Tarım Konularına Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt işletmelerinin çevre konularında raporları incelendiğinde; Döngüsel Ekonomi ve Atık Yönetimi konularında toplam faaliyet sayısının 75 (%100) olduğu tespit edilmiştir. Tüpraş 33 (%40), Aygaz 15 (%20), Opet 16 (%21) ve İpragaz 11 (%15)'ini oluşturmaktadır.

İklim Riskleri konusunda toplam faaliyet sayısı 39 (%100) olarak belirlenmiştir. Aygaz 15 (%38), Tüpraş 13 (%33), Opet 7 (%18), İpragaz 5 (%13)' ünü oluşturmaktadır. Enerji Verimliliği konusunda toplam faaliyet sayısı 38 (%100) olarak belirlemiştir. Tüpraş 21 (%55), Aygaz 8 (%21), Opet 6 (%16) ve İpragaz 3 (%8) 'ünü oluşturmaktadır. Düşük Karbona Geçiş konusunda toplam faaliyet sayısı 31 (%100) olarak belirlenmiştir. Tüpraş 11 (%35), Aygaz 8 (%26), Opet 6 (%19), İpragaz 6 (%19)' sını oluşturmaktadır.

Su Kalitesi ve Atık Su Yönetimi konusunda toplam faaliyet sayısı 41 (%100) olarak belirlenmiştir. Tüpraş 14 (%34), Opet 14 (%34), İpragaz 3 (%7) ve Aygaz 10 (%25)'ini oluşturmaktadır.

Hava Kirliliği konusunda toplam faaliyet sayısı 4 (%100) olarak belirlenmiştir. Tüpraş 1 (%25), İpragaz 2 (%50) ve Aygaz 1 (%25)'ini oluştururken, Opet 'in bu alanda herhangi bir verisi bulunmamaktadır.

	Aygaz	İpragaz	Opet	Tüpraş	Toplam
Faaliyetler	23	11	16	21	71
Sürdürülebilir Ekonomik Değer	-	-	15	8	23
Çalışan Bağlılığı ve Refahı	5	6	6	25	42
Toplam	28	17	37	54	136

Tablo 11: Akaryakıt İşletmelerinin Kültür-Sanat Konularına Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt İşletmelerinin Kültür-Sanat Konularındaki raporları incelendiğinde; Kültürel faaliyetler alanında toplam faaliyet sayıları incelendiğinde toplam faaliyetler 71 olarak belirlenmiştir. Aygaz 23 (%32), Tüpraş 21 (%30), Opet 16 (%23), İpragaz 11 (%15) olarak saptanmıştır.

Sürdürülebilir Ekonomik Değer konuları incelendiğinde toplam faaliyet sayısının 23 (%100) olduğu tespit edilmiştir. İpragaz 15(%65), Tüpraş 8(%35)'ini oluşturduğu saptanmıştır.

Çalışan Bağlılığı ve Refahı alanında konu dağılımları incelendiğinde toplam faaliyet sayısının 42 (%100) olduğu belirlenmiştir. Tüpraş 25 (%60), Opet 6 (%14), İpragaz 6 (%14) Aygaz 5 (%12)'sini oluşturduğu gözlemlenmiştir.

	Aygaz	İpragaz	Opet	Tüpraş	Toplam
Denetim ve Sorumluluk	15	6	17	28	66
İş Sağlığı ve Güvenlik	9	4	13	6	32
Risk Yönetimi ve Krizi	10	-	5	8	23
Toplam	34	10	35	42	121

Tablo 12: Akaryakıt İşletmelerinin Sağlık ve Güvenlik Konularına Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt işletmelerinin Sağlık ve Güvenlik konularındaki raporları incelendiğinde; Denetim ve Sorumluluk alanlarında toplam faaliyet sayısının 66 (%100), Tüpraş 28 (%42), Opet 17 (%26), Aygaz 15 (%23) ve İpragaz 6 (%9)'una sahiptir.

İş Sağlığı ve Güvenlik alanlarında toplam faaliyet sayısı 32 (%100) olarak tespit edilmiştir. Tüpraş 6 (%19), Opet 13 (%41), İpragaz 4 (%12) ve Aygaz 9 (%28)'ini oluşturmaktadır.

Risk Yönetimi ve Kriz alanlarında toplam faaliyet sayısının 23 (%100), Aygaz 10 (%43), Tüpraş 8 (%35), Opet 5(%22)'ini oluştururken İpragaz'ın bu alanda herhangi bir verisi bulunmamaktadır.

	Aygaz	İpragaz	Opet	Tüpraş	Toplam
Kurum Hakkında Bilgi	5	3	5	5	18
Etik Taahhüt	10	4	10	15	39
İnsan Hakları ve İlkelerine Uyum	5	-	5	-	10
Yasal Yükümlülükler	5	3	5	5	18
Yönetim	5	3	5	5	18
Ücretler	5	3	5	18	31
Rüşvet ve Yolsuzluk	7	5	5	6	23
İş Etiği ve Bütünlük	5	9	5	5	24
Toplam	47	30	45	59	181

Tablo 13: Akaryakıt İşletmelerinin Toplum- Yasal Sınırlılık Konularına Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt İşletmelerinin Toplum- Yasal Sınırlılık konularına raporları incelendiğinde; Kurum Hakkında Bilgi alanına ilişkin toplam 18 (%100) faaliyet bulunmaktadır. Tüpraş 5 (%28), Opet 5 (%28), Aygaz 5 (%28) ve İpragaz 3 (%17)'ini oluşturmaktadır.

Etik Taahhüt alanına ilişkin toplam 39 (%100) olduğu belirlenmiştir. Tüpraş 15 faaliyet ile birlikte %38, Opet 10 (%26), Aygaz 10 (%26) ve İpragaz 4 (%10)' unu oluşturmaktadır.

İnsan Hakları ve İlkelerine Uyum alanındaki toplam faaliyet sayısının 10 (%100) olduğu tespit edilmiştir. Opet (%50) ve Aygaz 5 (%50) paylaşımda bulunurken, Tüpraş ve İpragaz'ın bu alanda sarıh bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Yasal Yükümlülükler alanındaki toplam faaliyet sayısının 18 (%100) olduğu belirlenmiştir. Tüpraş 5 %28, Opet 5 (%28), Aygaz 5 (%28) ve İpragaz 3 (%17)'sini oluşturmaktadır.

Yönetim alanında toplam faaliyet sayısı 18 (%100) olduğu belirlenmiştir. Tüpraş 5 %28, Opet 5 (%28), Aygaz 5 (%28) ve İpragaz 3 (%17)'sini oluşturmaktadır.

Ücretler alanında toplam faaliyet sayısının 26 (%100) olduğu belirlenmiştir. Tüpraş 13 (%50), Opet 5 (%19), İpragaz 3 (%12) ve Aygaz 5 (%19)'unu oluşturmaktadır.

Rüşvet ve Yolsuzluk alanında toplam faaliyet sayısının 23 (%100) olduğu belirlenmiştir. Aygaz 7 (%30), Tüpraş 6 (%26), Opet 5 (%22) ve İpragaz 5 (%22)'ini oluşturmaktadır.

İş Etiği ve Bütünlük alanında toplam faaliyet sayısının 24 (%100) olduğu belirlenmiştir. İpragaz 9 (%38) Tüpraş 5 (%21), Opet 5 (%21) ve Aygaz 5 (%21)'ini oluşturmaktadır.

	Aygaz	İpragaz	Opet	Tüpraş	Toplam
Çalışan Eğitimi ve Bütünlük	13	16	19	15	63
Yönetim	7	6	13	-	26
Dijitalleşme ve Teknolojik Gelişim	2	4	12	16	34
Toplam	22	26	44	31	123

Tablo 14: Akaryakıt İşletmelerinin Eğitim-Konusuna Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akaryakıt İşletmelerinin Eğitim-Konusundaki raporları incelendiğinde;

Çalışan Eğitimi ve Bütünlük konuları incelendiğinde, toplam faaliyet sayısının 63 (%100) olduğu, Opet 19 (%30), İpragaz 16 (%25), Tüpraş 15 (%24), ve Aygaz 13 (%21)'ini oluşturmaktadır.

Yönetişim alanında toplam faaliyet sayısı 26 (%100) olarak belirlenmiştir. Tüpraş'ın bu alanda herhangi bir verisi bulunmamaktadır. Opet 13 (%50), Aygaz 7 (%27) ve İpragaz 6 (%23)'ünü oluşturmaktadır.

Dijitalleşme ve Teknolojik Gelişmeler alanında toplam faaliyet sayısı 34 (%100) olarak saptanmıştır. Tüpraş 16 (%47), Opet 12 (%34), İpragaz 4 (%12) ve Aygaz ise 2 (%6)'ini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının işletmeler açısından etki alanı ve kapsamı büyük olduğu gözlemlenmektedir. İşletmeler bu etkiyi çevresel, ekonomik ve sosyal anlamda hissetmektedirler. Bu bakımdan sosyal sorumluluk veya sürdürülebilirlik işletmelerin hedef kitle üzerinde olumlu imaj oluşturma ve bilinç oluşturma noktasında tercih ettikleri bir alan olduğu düşünülmektedir.

Son yıllarda sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve global ölçekli işletmeler sosyal sorumluluk ve sosyal raporlama standartlarına uyum bilincine ulaşmış durumdadırlar. Bugün işletmeler hem yasal anlamda hesap verebilir hem de hedef kitleye duyurum noktasında faaliyet alanlarına ilişkin raporlar yayımlamaktadırlar.

Bu araştırmada, akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporları küresel raporlama girişimi (GRI) standartları çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmış olup, özgün tablolar oluşturularak raporlar incelemeye alınmıştır. KSS alanlarına ilişkin çalışmanın ana başlıkları ve küresel raporlama girişimi kapsamında alt başlıklar oluşturulmuştur. Bir sonraki aşamada, araştırmacı tarafından sorular oluşturulup, bulgulardan yola çıkılarak yanıtlanmaya çalışılmış olup akaryakıt işletmelerinin sosyal raporlama (GRI) çerçevesi esas alınarak sektörel bir durum saptaması ortaya konulması amaçlanmıştır.

1- Akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) konu başlıklarına göre dağılımları nasıldır?

- İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) konu başlıkları altında sağlık-güvenlik alanının %23 oranla en yoğun paylaşım yapılan alan olmuştur.
- Tüpraş konu başlıklarına bakılarak %46 oranıyla en fazla yayım yapan işletme olmuştur.

2- Akaryakıt işletmelerinin kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) uygulamalarının yıllara göre dağılımları nasıldır?

- Yıllara göre dağılımlarına bakılarak, Tüpraş ve Aygaz KSS (sürdürülebilirlik) adlarında her yıl yayım yapmaktadır. İpragaz ve Opet iki veya üç yıllık periyotlarda rapor yayınlamaktadır.

3- Akaryakıt işletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Sağlık-Güvenlik” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- Sağlık-Güvenlik konusunda en fazla paylaşım yapılan alt konu “Denetim ve Sorumluluk” ve Risk Yönetimi ve Krizi” GRI alanları olmuştur.

- İpragaz şirketi “Risk Yönetimi ve Krizi” alanında paylaşımı bulunmamaktadır.

4- Akaryakıt işletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Kültür-Sanat” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- Kültür konusunda en yoğun paylaşımın %39 oranla Tüpraş olduğu tespit edilmiştir.

- Bu alanda “Faaliyetler” GRI alanı paylaşımları %23 oranında yoğunluk göstermektedir.

5- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Toplum-Yasal Zorunluluk” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- Toplum-Yasal Zorunluluk konusunda en yoğun paylaşımların “Etik Taahhütler”, “Kurum Hakkında Bilgi” ve Rüşvetle Yolsuzluk” %62 oranda olduğu gözlemlenmiştir.

6- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Çevre-Tarım” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- Çevre-Tarım konusunda en fazla paylaşım %40 oranla Tüpraş’a aittir.

- Bu alanda en çok paylaşılan “Döngüsel Ekonomi ve Atık” ve “Su Kalitesi ve Atık Su” GRI alanlarında olduğu görülmektedir.

7- Akaryakıt İşletmelerinin Küresel Raporlama Girişimi (GRI) kapsamında “Eğitim” başlığı altında uygulamalarının dağılımları nasıldır?

- Eğitim konusunda en yoğun paylaşımın %35 oranla Opet işletmesine ait olduğu belirlenmiştir.

- Bu alanda ise, “Çalışan Eğitimi ve Bütünlük” konusunda paylaşımın %30 oranında yoğunluk gösterdiği saptanmıştır.

Çalışma kapsamında bulgulardan elde edilen veriler kapsamında, akaryakıt işletmelerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk/ Sürdürülebilirlik raporlarının Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ilkelerine uygun hazırlanıp sunulduğu tespit edilmiştir. Ancak örneklem dahilindeki işletmelerin yıllık olarak yayın sıklığında düzensizlik olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışma temelinde literatüre güncel veriler sunmuş olup gelecek çalışmalar için şu önermelerde bulunmaktadır;

- Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik ve Sosyal Raporlama konularındaki raporların farklı evren-örneklem tespit edilerek yapılması,

- Farklı çalışma grupları belirlenerek son yıllardaki çalışmaları da kapsayan çalışmaların yapılması
- İşletmeler üzerinde farkındalık oluşturması ve literatüre katkı sunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akmeşe, K. (2015). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması: Türkiye Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Aksoy, Ç. (2013). *Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesine Yönelik Ölçek Önerisi ve Türkiye'deki İşletmelerde Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Alagöz, A.; Yılmaz, B. (2001). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(1-2), ss: 147-158.
- Ali, W., Danni, Y., Latif, B., Kouser, R., & Baqader, S. (2021). Corporate Social Responsibility and Customer Loyalty in Food Chains—Mediating Role of Customer Satisfaction and Corporate Reputation. *Sustainability*, 13(16), 1-15. <https://doi.org/10.3390/su13168681>
- Altınbay, A. (2007). Çevresel Maliyetlerin Raporlanması, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 11, ss. 1-11.
- Akbaş, E. (2010). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Tüketici Marka Bağlılığına Etkisinin Araştırılması*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Akdeniz, F.; Yavuz, Z.; Açar, D. (2021). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Raporlama, *Karadeniz Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), ss: 29-46.
- Akmeşe, K. A. (2019). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması, *Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*, İKSAD Yayınevi.
- Akmeşe, K. (2015). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma* Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Konya.
- Alımanoğlu, D.Y. (2017). Öğretide Kavram Karmaşası Üzerine Bir Örnek: Sosyal Hizmetler ve Benzer Kavramlar. *Journal of International Social Research*, 10(50).
- Alkaya, A.; Çoban, S.; Tehci, A.; Ersoy, Y. (2016). Çevresel Duyarlılığın Yeşil Ürün Satın Alma Davranışına Etkisi: Ordu Üniversitesi Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 47, ss: 121-134.
- Aracı, H.; Yüksel, F. (2016). Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: BİST Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sürdürülebilir Katma Değerinin Hesaplanması, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR*, 16 Özel Sayısı, ss: 786-801.

- Argüden, Y. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk. (Edt. Aktan, C.), *İGIAD Yayınları, İş Ahlakı Kitaplığı*, İstanbul.
- Arslan, B. (2016). Beyaz Eşya Sektöründe Faaliyet Gösteren Kurumların Uygukadıkları Sosyal Sorumluluk Projelerinin Tüketicilerin Marka Sadakati Üzerine Etkileri, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(18), ss: 197-209.
- Aşçıgil, S. F. (2011). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir İnceleme*, Türk İdare Dergisi, Sayı: 471-472, ss: 31-46.
- Atay, S. E.; Tüzüner, L. (2018). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İnsan Kaynakları Uygulamaları Birbirlerini Destekliyor mu? Bankaların Web Sitelerinin İçerik Analizi İle Değerlendirilmesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, ss: 271-285.
- Ataç, D. (1982). *İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları*. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 34-47.
- Aydın, A., Üçüncü, K., & Taşdemir, T. (2011). Akademik performansı etkileyen stres kaynaklarının belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 387-399.
- Aydemir, E. (2012). *Hastanelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması: Bir Vak'a Çalışması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aydemir, M., (2007) “İşletmelerin İş Görenlere Karşı Sosyal Sorumlulukları ve SA8000 Standardı,” Kurumsal Sosyal Sorumluluk, 4. Baskı, İstanbul, İgiad Yayınları,
- Aytekin, S.; Erol, A. F. (2018). Finansal Performans Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Temel Belirleyicisi Midir? BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde Aras Yönetimi İle Bir Uygulama, *UIİİD-IJEAS*, (17. UİK Özel Sayısı), ss: 869-886.
- Başar, A. B. (2011). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Kimya-Petrol-Plastik Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Araştırma*, Yönetim ve Ekonomi, 21(2), ss: 59-72.
- Battal, F., Duyen, C. T. L. (2018). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Vietnam Örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 42, ss: 225-244.
- Bartol, K., Martin. M., David C. (1994). Management, London: Mc Garw-Hill.
- Beyazyol, E; Gökçen, B. A. (2023). Sürdürülebilirlik Raporlaması Ve Bist Sürdürülebilirlik Endeksine Tabi Şirketlerde Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 18(59), ss: 110-145.

- Boran, T. G. (2016). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk—Türkiye’den Uygulama Örnekleriyle* (3. bs). Beta Yayınları. İstanbul
- Bozpolat, C.; Arslan, H. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile Marka Sadakati Arasındaki İlişkide Kurumsal İtibarın Aracılık Etkisi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2), 41-966.
- Büyükyılmaz, O.; Fidan, Y. (2015). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramsal Bir Bakış, *Business Management Studies An International Journal*, 3(3), ss: 364-381. ss: 497-505.
- Camara, N. (2007). Brand and reputation: equals or opposites? *Henley Manager*, 18(3), Spring, pp: 11-18.
- Carroll, A. B. (1999) Corporate Social Responsibility-Evolution of a Definitional Construct, *Business & Society*, ss. 268-295.
- Carroll, A. B., ve Shabana, K. M. (2010). The business case for corporate social responsibility: A review of concepts, research and practice. *International Journal of Management Reviews* 12(1), 85-105.
- Cingöz, Akdoğan, A. A. (2012). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri: Kayseri İli’nde Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), ss: 331-349
- Çalışkan, O. (2010). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılama Boyutunun Personelin İş Tatminine ve İşte Kalma Niyetine Etkisi: Antalya Bölgesinde Yer Alan Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Konya.
- Dapi, B., & Agabu Phiri, M. (2015). The impact of corporate social responsibility on brand loyalty. *Journal of Governance and Regulation*, 4(4), 8-16. https://doi.org/10.22495/jgr_v4_i1_p1
- Demir, H.; Songür, N. (1999). Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), ss: 150-168.
- Deneçli, S. (2015), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerinin Marka Farkındalığına Etkisi”, *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 40, ss. 316-328.
- Dereköy, F. (2015). Kurumsal Yönetim ve Temel Dinamikleri, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss: 31-51.
- Diñçer, M. A. M; Özdemir, Y. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları ve Eşbiçimlilik: On Büyük Türk Holdingi Üzerine Vaka Çalışması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 15(2), ss: 31-66.

- Eren, S. S., & Erge, A. (2012). Marka Güveni, Marka Memnuniyeti Ve Müşteri Değerinin Tüketicilerin Marka Sadakati Üzerine Etkisi. *Journal of Yaşar University*, 26(7), 4455-4482.
- Ersöz, H. Ö. (2016). Yöneticilerin Bakış Açılarından Aydın Organize Sanayi Bölgesi İşletmelerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Yaklaşımları, *International Journal of Academic Value Studies*, 2(6), ss: 1-15.
- EPDK, 2021. <https://www.epdk.gov.tr/detay/icerik/3-0-107/yillik-sektor-raporu>, Erişim Tarihi: 30/04/2024
- Fombrun C ve Shanley M (1990) What Is a Name? Reputation Building and Corporate Building and Corporate Strategy, *The Academy of Management Journal*, 33 (2), ss.233-258.
- Fombrun, C. (2006). Reputation: Realizing Value from the Corporate Image. USA:Harvard Business School Press.
- Freeman, M. (2001). *Stakeholder Theory of the Modern Corporation*. Hoffman, W.M., Frederick, R.E.ve Schwartz, M.S. (Eds.) Business Ethics. New York: McGraw-Hill.
- Ersöz, H. Ö. (2014). *Kurumsal Toplumsal Sorumluluk: Aydın Organize Sanayi Bölgesinde Üretim İşletmeleri Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Aydın.
- Gedik, Y. (2020). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Tanımları, Tarihi, Teorileri, Boyutları ve Avantajları Üzerine Kuramsal Bir Çerçeve, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), ss: 265-304.
- Global Reporting Endex, (2021), <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>, Erişim Tarihi: 27/04/2023
- Göçenoğlu, C. H. (2014). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişiminde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının İşlevi: Bankacılık Sektörüne İlişkin Bir Alan Araştırması*. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, Doktora Tezi, 57, İstanbul
- Gönen, S.; Güven, Z. (2014). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 63, ss: 39-58.
- Güngör, C. R. (2010). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının İşletmeye Olan Katkıları* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grunig J. E. ve Repper F. C. (2005). *Stratejik Yönetim, Kamular ve Gündemler*. (Ed. Serra Görpe), Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik, Rota Yayınları, İstanbul

- Gürel, T. (2010). Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Yeni Yaklaşımlar ve Tartışılan Konular, *Selçuk İletişim*, 6(3), ss: 111-122.
- Halıcı, A. (2001). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma, *Yönetim ve Ekonomi*, 7(1), ss: 11-26.
- Hatunoğlu, Z.; Kılıç, M. (2023). Finansal Olmayan Raporlama ve Bir Uygulama, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), ss: 43-70.
- Horasan, E., Aktaş, F. (2021). Kurumsal Sürdürülebilirliğin BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki İmalat Sektörü Şirketlerinin Finansal Performansına Etkisi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), ss: 2607-2626.
- Ilıcak A, G. (2013). *Halkla İlişkiler Ekseninde Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. Nobel Yayıncılık. Ankara
- International Organization Standardization, (2010). <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility/> Erişim Tarihi: 27/04/2024
- İlic, D. (2010). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Literatür Taraması. *Ege Akademik Bakış*, 10(1), 303-318.
- Karataş, A. (2019). Kamu Çalışanlarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Demografik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(21), ss: 1169-1184.
- Karatepe, S.; Ozan, M. S. (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8(2), ss: 80-101.
- Kırılıoğlu, H.; Can, A. V. (2006). Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 32, ss: 1-12. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(1), ss: 62-78.
- Koca, V. C. (2016). *Konut Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tüketici Temelli Marka Algısına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Koca, A. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Marka Sadakatine Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 19(19), ss: 75-85.
- Kocamış, T. U.; Yıldırım, G. (2016). Sustainability Reporting in Turkey: Analysis of Companies in the BIST Sustainability Index, *European Journal of Economics and Business Studies*, 2(3), ss: 41-51.
- Koçak, P. G. (2022). *Kamu Kurumlarında Halkla İlişkiler*, Eğitim Yayınevi, E- Kitap, (Edt: Altıncık, H). İstanbul.

- Kotler, P. ve Lee, N. (2008). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Çev: Sibel Kaçamak, 2. Basım, İstanbul, MediaCat Kitapları
- KSSD. (2008). Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği. kssd.org: <http://kssd.org/> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 11 Mart 2024
- Kurnaz, N.; Kestane, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirliğin Ekonomik Açıdan İncelenmesi ve Yatırımcı Davranışları İlişkisi: BIST Sürdürülebilirlik Ekseninde Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 49, ss: 278-303.
- Lu, J., Ren, L., (2020). Taiyuan University of Science and Technology, Zhang, C., Taiyuan University of Science and Technology, Wang, C., *Taiyuan University of Science and Technology*,
- Matten, D., ve Moon, J. (2008). “Implicit” and “explicit” CSR: A conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 33(2), 404–424.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (E. Akkaş, Ed.; Ö. Akkaya, Çev.; 1. bs, C. 2). Siyasal Kitabevi. Ankara
- Odaman, S. (tarih yok). Dokuz Eylül Üniversitesi. [deu.edu.tr: http://web.deu.edu.tr/sosyalhukuk/sa8000text.doc](http://web.deu.edu.tr/sosyalhukuk/sa8000text.doc) adresinden alınmıştır.
- Okpara, J. O. ve Kabongo, J. D. (2013). ‘Corporate Leaders Perceptions About Corporate Social Responsibility: An Exploratory Analysis’, *Ethics and Governance*, Berlin, ss. 129.
- Öcel, Y.; Özkurt, S. (2019). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile Kurumsal İmaj ve Örgütsel Bağlılık Oluşumu Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi, *İş Ahlakı Dergisi*, 12(1), ss: 135-170.
- Özçelik, F. (2013). Sürdürülebilirlik Performans Karnesi, *Journal of Yasar University*, 30(8), s: 4985-5008.
- Öztürk, C.; Marşap, B. (2018). Corporate Social Responsibility Reporting in Telecommunication Industry: The Case of the US, UK, and Turkey, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan 2018, ss: 217-236.
- Peltekoğlu F. B. (2009). *Halkla İlişkiler Nedir*, Beta Basım Yayım. İstanbul.
- Pusak, S. (2014). *Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir Araştırma; Şirketlerin Periyodik Yayınlanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının İçerik Analizi*. T.C. Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Popa, M. ve Salanța, I., (2014). Corporate Social Responsibility Versus Corporate Social İresponsibility, *Management & Marketing, Challenges for the Knowledge Society*, 9(2), 135-144.

- Rohitratana, K., (2022) “SA 8000: A Tool to Improve Quality of Life,” *Managerial Auditing Journal*. s:60
- Sarıkaya, M.; Akarca, Y. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Ölçüm Teknikleri, *Denetim Dergisi*, Sayı: 8, ss: 60-67.
- Sethi, S. P. (1975). Dimensions of Corporate Social Performance: An Analytical Framework. *California Management Review*, 17(3), 58–64.
- Soylu, Y.; İleri, H. (2009). Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), ss: 309-322.
- Soysal, B. (2018). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türk Şirketleri Üzerine Bir İçerik Analizi*, Sayı:6, ss: 11-37.
- Söylemez, C., & Kayabaşı, A. (2017). Müşteri Sadakati Ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri (KSS): Kurumsal İmajın Aracılık Etkisinin İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 16. UİK Özel Sayısı, 349-364.
- Stoner. J.,ve Freeman. E., (1989). *Management*, 4th Edition, New Jersey: Prentice.114.
- Şahinolanlar, F. (2015). *Sosyal Sorumluluk Uygulamalarından Sponsorluk Faaliyetlerinin Paydaşlarca Algılanması ve Bir Uygulama*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. bs). Seçkin Yayıncılık. İstanbul
- Taştan, S.B. (2019). *İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Yönetimi*. Çağdaş Yönetim Yaklaşımları (ss.183-221), Editör: Çetin Sefa, Sadykova Güzel, Yıldırım Şükran. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Top, S., Öner, A. (2008). İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 97-110.
- Tuna, A. A., Özkara, Z. Ü., & Taş, A. (2019). Paydaş Temelli Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması Çalışma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 263-285.
- Turpçu, Y. (2021). İşletme Misyonunun Sosyal Sorumluluk Açısından İncelenmesi: BİST 30 Endeksi Üzerine Bir İçerik Analizi, *Journal of Academic Value Studies*, 7(4), ss: 469-491.
- Tütüncü, Ö., (2008) “SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı ile İş Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki,” *Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, 10: 2, s: 169
- Türk Standartları Enstitüsü. 2020. <https://www.tse.org.tr/standart-hizmetler/>, Erişim Tarihi: 27/04/2024

- Ural, Z. G. (2013). *Kurumsal İletişim Çalışmalarının Sürdürülebilirliği Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Üner, T.; Baş, M. (2018). Carroll'ın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modeli Kullanılarak Geliştirilen Toplumsal Pazarlama Ölçeği Çalışması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), ss: 304-332.
- Ünüvar, Ş., K, C.; Gök, H.; Şalvarcı, S. (2018). Turizm Öğrencilerinin Yeşil Ürün Tercihinin Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(1), ss: 20-40.
- Üstünel, M.; Öncü, M. A.; Şentürk, F. K.; Mesci, M. (2017). Sosyal Sorumluluk ve İşletme Performansı Arasındaki İlişki: Düzce İlindeki KOBİ Yöneticilerinin Algıları Üzerine Bir Araştırma, Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi, 5(2), ss: 1-28.
- Vural, Z. B.; Coşkun, G. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Sayı: 1, ss: 61-87.
- Waddock, S. (2008). Building a new institutional infrastructure for corporate responsibility. *İçinde Academy of Management Perspectives* 22(3), 87–108.
- Yamak, S. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi*. İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Yapraklı, Ş., Noksan, E., Ünalın, M. (2017). Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Projelerine Yönelik Genel Tutumlarının Marka Sadakati ve Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (4). 133-154. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.371980>
- Yemişçi, D. (2010). *İşletmelerin Sorumluluğu: Sosyal Politika ve Sosyal Sorumluluk Kavramları Işığında Bir Değerlendirme*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Yücel, E. Y. (2018). *Entegre Raporlama Kurumsal Sürdürülebilirlik Kapsamında Kurumsal Raporlamanın Gelişimi*. Bursa: Dora Yayınları.

EK

Ek 1: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2015 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 2: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2016 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 3: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2017 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 4: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2018 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 5: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2019 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 6: Aygaz Sürdürülebilirlik Raporu 2020 <https://kurumsal.aygaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 7: İpragaz Sürdürülebilir İlerleme Raporu 2014-2015 <https://www.ipragaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 8: İpragaz Sürdürülebilir İlerleme Raporu 2015-2016 <https://www.ipragaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 9: İpragaz Sürdürülebilir İlerleme Raporu 2017-2018 <https://www.ipragaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 10: İpragaz Sürdürülebilir İlerleme Raporu 2018-2019 <https://www.ipragaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 11: İpragaz Sürdürülebilir İlerleme Raporu 2019-2020 <https://www.ipragaz.com.tr> Erişim Tarihi 16/04/2024

Ek 12: Opet Sürdürülebilirlik Raporu 2014-2015 <https://www.opet.com.tr> Erişim Tarihi 17/04/2024

Ek 13: Opet Sürdürülebilirlik Raporu 2016-2018 <https://www.opet.com.tr> Erişim Tarihi 17/04/2024

Ek 14: Opet Sürdürülebilirlik Raporu 2019-2021 <https://www.opet.com.tr> Erişim Tarihi 17/04/2024

Ek 15: Tüpraş Faaliyet Raporu 2015 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

Ek 16: Tüpraş Faaliyet Raporu 2016 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

Ek 17: Tüpraş Faaliyet Raporu 2017 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

Ek 18: Tüpraş Faaliyet Raporu 2018 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

Ek 19: Tüpraş Faaliyet Raporu 2019 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

Ek 20: Tüpraş Faaliyet Raporu 2020 <https://www.tupras.com.tr> Erişim Tarihi 18/04/2024

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Mehmet Ferhat ERDOĞAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzurum Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Açık Öğretim Fakültesi
Bölümü	Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Makale ve Bildiriler	
1- Erdoğan, M. F. (2023). Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mihatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması ve Kafkas Cephesine Yansımaları. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(57), 69-80. https://doi.org/10.17498/kdeniz.1241495	
2- Uğur, M. G., & Erdoğan, M. F. (2023). Liderlik Kavramı Bağlamında Dönüşümcü Liderlik Kuramının İncelenmesi: Mustafa Kemal Atatürk Örneği. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi (59), 134-145. https://doi.org/10.17498/kdeniz.1355834	
3- Erdoğan, M. F., & Boran, T. (2024). Sanal Ortamda İtibar Yönetimi: Bankaların Sanal İletişim Uygulamaları. International Journal of Communication and Media Research, 4(1), 1-20.	
4- Erdoğan, M. F. (2022), Dünya Liderlerinin Mustafa Kemal Atatürk Hakkındaki Söylemleri. Donanmanın Sesi Dergisi (382-2), 3-4	
5- Erdoğan, M. F., & Uğur, M. G. (2023), Liderlik Kavramı Bağlamında Dönüşümcü Liderlik Kuramının İncelenmesi: Mustafa Kemal Atatürk Örneği. (Ed. N. Acar), IMCCS 1st International Conference on Communication Sciences, ISBN: 978- 625-6393-65-3, s.59, Akademi Yayıncılık	
6- Erdoğan, M. F., & Dinçer, H. (2023). GSM Operatörü Şirketlerin Kurumsal Performanslarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. (Ed. F. Saklavcı), 9. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi, ISBN: 978-625-367-222- 5, s.130, İksad Yayınevi	
7- Erdoğan, M. F. (2023). Beş Büyükşehir Belediyesinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir İnceleme: Instagram Örneği. (Ed. I.Pavlovic), Tokyo 7. International Innovative Studies & Contemporarty Scientific Research Congress, ISBN - 978-625-367-064-1, s.734-750. İksad Yayınevi	
8- Erdoğan, M. F., & Uğur, M. G. (2023), Durumsal Farkındalık Kavramı ve Ölçüm Tekniklerinin İncelenmesi. (Ed. Z. Altınay, F. Altınay). 4. International Mediterranean Scientific Research Congress, ISBN: 978-625-367-171-6, s.219-330. İksad Yayınevi	
9- Erdoğan, M. F. (2023). Atatürk’ün Mutfacı: Mustafa Kemal Atatürk’ün Sofrasında Yenenler, İçilenler, Mutfak Harcamaları ve Personel Masrafları. Tarih Kritik Dergisi, 9(2), 191-193.	